

*0: EK
*1: 2009-2010
*2: 10
*3: WordXP
*4: 10de vergadering
*5: Dinsdag 24 november 2009
*6: 13.30 uur
**

Voorzitter: Van der Linden

Tegenwoordig zijn 72 leden, te weten:

Asscher, Van de Beeten, Bemelmans-Videc, Benedictus, Van den Berg, Biermans, Van Bijsterveld, De Boer, Broekers-Knol, Doek, Dölle, Van Driel, Dupuis, Duthler, Eigeman, Elzinga, Engels, Essers, Flierman, Franken, Goyert, De Graaf, Hamel, Haubrich-Gooskens, Hendrikx, Hermans, Hillen, Ten Hoeve, Hofstra, Holdijk, Ten Horn, Huijbregts-Schiedon, Janse de Jonge, Van Kappen, Kneppers-Heijnert, Koffeman, Kox, Kuiper, Lagerwerf-Vergunst, Laurier, Leijnse, Leunissen, Van der Linden, Linthorst, Meulenbelt, Meurs, Noten, Peters, Putters, Quik-Schuijt, Reuten, Rosenthal, Schaap, Schouw, Schuurman, Slager, Slagter-Roukema, Smaling, Strik, Swenker, Tan, Terpstra, Thissen, Tiesinga, Vedder-Wubben, Vliegthart, De Vries, De Vries-Leggedoor, Werner, Westerveld, Willems en Yildirim,

en mevrouw Verburg, minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, en de heer Donner, minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
**

*N

De **voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Böhler, wegens ziekte;

Hamel en Sylvester, wegens bezigheden elders.
**

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **voorzitter**: De ingekomen stukken staan op een lijst die in de zaal ter inzage ligt. Op die lijst heb ik voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.
**

(Deze lijst is, met de lijst van besluiten, opgenomen aan het einde van deze editie.)

De **voorzitter**: Ingekomen is een beschikking van de Voorzitters van de Eerste en van de Tweede Kamer der Staten-Generaal houdende aanwijzing van de heer P.H. Omtzigt tot vertegenwoordiger in

de Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa in plaats van de heer Van der Linden en de heer H. Franken tot plaatsvervangend vertegenwoordiger in de Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa in plaats van de heer Omtzigt.

Ik deel aan de Kamer mede dat voorgenomen beslissingen omtrent enkele ter instemming aangeboden JBZ-besluiten tijdens deze vergadering in de zaal ter inzage gelegd worden, conform het voorstel van de commissie voor de JBZ-Raad. Als aan het einde van de vergadering geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan dat de Kamer heeft besloten conform dit advies.
**

*B
!Hamerstukken!

Aan de orde is de behandeling van:

- **het wetsvoorstel Partiële wijziging van het Wetboek van Strafrecht, Wetboek van Strafvordering en enkele aanverwante wetten in verband met rechtsontwikkelingen, internationale verplichtingen en geconstateerde wetstechnische gebreken en leemten (31391);**

- **het wetsvoorstel Wijziging van de Mijnbouwwet in verband met het stimuleren van een actief gebruik van vergunningen voor opsporing, winning en opslag (31479);**

- **het wetsvoorstel Goedkeuring van het op 25 oktober 2007 te Lanzarote tot stand gekomen Verdrag van de Raad van Europa inzake de bescherming van kinderen tegen seksuele uitbuiting en seksueel misbruik (Trb. 2008, 58) (31808, R1872);**

- **het wetsvoorstel Uitvoering van het op 25 oktober 2007 te Lanzarote tot stand gekomen Verdrag van de Raad van Europa inzake de bescherming van kinderen tegen seksuele uitbuiting en seksueel misbruik (Trb. 2008, 58) (31810);**

- **het wetsvoorstel Uitvoering van verordening (EG) nr. 1082/2006 van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie van 5 juli 2006 betreffende een Europese groepering voor territoriale samenwerking (EGTS) (PbEU L 210) (Uitvoeringswet EGTS-verordening) (31926);**

- **het wetsvoorstel Regeling voor aanpassing van bedragen in de Wet op het kindgebonden budget en niet-indexering van kinderbijslagbedragen en bedragen kindgebonden budget in de jaren 2010 en 2011 (31999);**

- **het wetsvoorstel Wijziging van de Wet luchtvaart ter uitvoering van EG-verordeningen inzake consumentenrechten in de burgerluchtvaart (31871);**

- **het wetsvoorstel Wijziging van de Zeevaartbemanningswet in verband met de implementatie van richtlijn nr. 2008/106/EG inzake het minimum opleidingsniveau van zeevarenden (31975).**

Deze wetsvoorstellen worden zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

De **voorzitter**: De aanwezige leden van de fractie van SP wordt conform artikel 121 van het Reglement van Orde aantekening verleend dat zij geacht willen worden zich niet met de wetsvoorstellen 31479 en 31999 te hebben kunnen verenigen.

Ik stel aan de Kamer voor, aan de agenda van vandaag toe te voegen twee wetsvoorstellen die ook als hamerstuk kunnen worden afgedaan, te weten:

- het wetsvoorstel Goedkeuring van het op 16 april 2008 te 's-Gravenhage totstandgekomen verdrag tussen de Regering van het Koninkrijk der Nederlanden en de Regering van het Koninkrijk Bahrein tot het vermijden van dubbele belasting en het voorkomen van het ontgaan van belasting met betrekking tot belastingen naar het inkomen, met Protocol (Trb. 2008, 119) (31824);
- het wetsvoorstel Goedkeuring van het op 24 april 2008 te 's-Gravenhage totstandgekomen verdrag tussen de Regering van het Koninkrijk der Nederlanden en de Regering van de Staat Qatar tot het vermijden van dubbele belasting en het voorkomen van het ontgaan van belasting met betrekking tot belastingen naar het inkomen, met Protocol (Trb. 2008, 112) (31764).

**

Daartoe wordt besloten.

*B
!Hamerstukken!

Aan de orde is de behandeling van:

- **het wetsvoorstel Goedkeuring van het op 16 april 2008 te 's-Gravenhage totstandgekomen verdrag tussen de Regering van het Koninkrijk der Nederlanden en de Regering van het Koninkrijk Bahrein tot het vermijden van dubbele belasting en het voorkomen van het ontgaan van belasting met betrekking tot belastingen naar het inkomen, met Protocol (Trb. 2008, 119) (31824);**
- **het wetsvoorstel Goedkeuring van het op 24 april 2008 te 's-Gravenhage totstandgekomen verdrag tussen de Regering van het Koninkrijk der Nederlanden en de Regering van de Staat Qatar tot het vermijden van dubbele belasting en het voorkomen van het ontgaan van belasting met betrekking tot belastingen naar het inkomen, met Protocol (Trb. 2008, 112) (31764).**

Deze wetsvoorstellen worden zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

De **voorzitter**: De aanwezige leden van de fractie van SP wordt conform artikel 121 van het Reglement van Orde aantekening verleend dat zij geacht willen worden zich niet met de

wetsvoorstellen 31764 en 31824 te hebben kunnen verenigen.

**

*B
!Differentiatie fosfaatgebruiksnorm!

Aan de orde is de behandeling van:
- **het wetsvoorstel Wijziging van de Meststoffenwet (differentiatie fosfaatgebruiksnorm) (31945).**

De **voorzitter**: Ik heet de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit van harte welkom in de Eerste Kamer.

Wij beginnen met de eerste termijn van de kant van de Kamer. Hierin zal de heer Benedictus zijn maidenspeech houden.

**

De beraadslaging wordt geopend.

*N

De heer **Schaap** (VVD): Voorzitter. Bij het gebruik van meststoffen in de land- en tuinbouw doen zich jaar en dag specifieke spanningen voor tussen de economische bedrijfsvoering in deze sector en de randvoorwaarden die gesteld worden door natuur- en milieudoelstellingen. Wat betreft de gebruiksnormen fosfaat gaat het in het bijzonder om de spanning tussen de meest efficiënte bemesting en eisen die onder meer gesteld worden door de Kaderrichtlijn Water. Deze richtlijn is sterk bepalend voor de toelaatbare hoeveelheden emissies in het oppervlaktewater; hierbij zij opgemerkt dat voor de daaraan verbonden ecologische doelstellingen ook nog een resultaatsverplichting geldt. Deze doelstelling laat onverlet dat we zo praktisch mogelijk te werk moeten gaan. Nu zou je kunnen stellen dat bij de naleving van de kaderrichtlijn zoveel mogelijk gebruik moet worden gemaakt van de rek in de invoeringstijdstippen; dat mitigeert immers de problemen waarvoor de agrariërs en waterbeheerders gesteld zijn. Ik zou echter tot voorzichtigheid willen manen, dit omdat de concentratie van fosfaten in verschillende wateren tot grote problemen leidt; ik doel hierbij op de problematiek van blauwalgen in het Eemmeer en de zuidwestelijke delta. Het is van groot belang de uit- en afspoeling van fosfaat tegen te gaan. Dit dwingt er ook toe het gebruik in de agrarische sector zoveel mogelijk te beheersen. Over de invulling van dit laatste gaat nu de discussie, maar het is van belang de problematiek ook in een breder kader te plaatsen. Het fosfaatgebruik heeft meer implicaties en daarover wil de VVD-fractie graag enkele opmerkingen maken.

De fractie van de VVD juicht het toe dat de minister de regelgeving zodanig aanpast dat er ruimte wordt geboden voor maatwerk in de bemesting. Tegelijk heeft deze fractie er begrip voor dat dit maatwerk weer niet zo complex mag worden dat dit leidt tot moeilijkheden bij de handhaving van de regels en het gevaar van

toenemende administratieve lasten. In algemene zin vereist de handhaafbaarheid van regels eenvoudig en doorzichtigheid, in dit geval van de regulering rond de gebruiksnormen.

Daarentegen vraagt de meest efficiënte bemesting om zoveel mogelijk aansluiting van de aanpak op het specifieke gewas, de bodem- en weersomstandigheden en de gerealiseerde gewasopbrengst. Begrijpelijk dat er in de regelgeving evenwicht moet worden gezocht tussen uiteenlopende eisen. De VVD-fractie is erg gevoelig voor de gevolgen van de regelgeving voor de handhaafbaarheid en de administratieve lasten van de overheid en de agrariër. Toch vraagt deze fractie zich af of er niet een benadering kan worden gezocht die aan beide criteria tegemoet komt. Maatwerk en handhaafbaarheid.

Handhaafbaarheid kan geïnterpreteerd worden als een strikte controle van buiten door het bevoegd gezag. De terugval op rigide controle gaat uit van wantrouwen jegens de bereidheid van de agrariër zich aan de regels te houden. Het is echter ook mogelijk het nakomen van regels te verenigen met het eigen belang of ten minste de eigen belangstelling van de agrariër. Ik wijs in dit verband op een van onze succesvolle AMvB's, de AMvB Open Teelten. Deze AMvB reguleert het toepassen van bestrijdingsmiddelen en nutriënten, ook in dit geval omwille van het terugdringen van emissies in het oppervlaktewater. Aardig is nu dat de in deze AMvB opgenomen middelvoorschriften ook vergaand tegemoet komen aan de optimalisering van het gebruik van vooral bestrijdingsmiddelen, zodat het ook in het economisch belang van de agrariër is de voorschriften zo goed mogelijk na te leven. Ik wijs op het gebruik van optimale spuitdoppen, het spuiten onder gunstige weersomstandigheden, het toepassen van de meest geavanceerde elektronica en ICT et cetera. Niet alleen wordt hierdoor de emissie vergaand teruggedrongen, ook bespaart de agrariër op bestrijdingsmiddelen en optimaliseert hij de toediening ervan, wat de gewaskwaliteit en de gewasopbrengst ten goede komt. De agrarische sector heeft zowaar geld verdiend aan een AMvB die in enen ook de emissies vergaand heeft teruggedrongen. Handhaving heeft in dit verband vaak meer het karakter van voorlichting en begeleiding dan van controle.

Iets soortgelijks moet toch ook kunnen worden ontwikkeld voor de toediening van organische meststoffen en kunstmest. Er kan als het ware een sport van worden gemaakt zoveel mogelijk moderne technologie in te zetten en de meststoffengift zo optimaal mogelijk te maken. Ik doel hierbij niet alleen op het toepassen van bodem- en gewasbemonstering, maar ook op het inzetten van satelliettechnologie, zoals gps. Wat dit laatste betreft staat er een veelheid aan technologie op stapel; The Economist van 7 november geeft hiervan een fraaie opsomming. Dat maakt het mogelijk de tijdstippen en de wijze van bemesting, alsmede strikt gedoseerde hoeveelheden zo aangepast mogelijk te realiseren. Maximaal maatwerk dus, hetgeen echter ten goede komt aan de gebruikte hoeveelheden stikstof en fosfaat, aan

de financiële opbrengst en het beheersen van de emissies langs verschillende routes. Optimalisering dus van het economische rendement, minimalisering van het milieueffect. Als de agrariër het belang ontdekt van deze werkwijze, wordt handhaving veel eenvoudiger. Deze krijgt eigenlijk meer het karakter van voorlichting en begeleiding en wordt een maximum aan maatwerk mogelijk. Mijn vraag is of de minister dit perspectief deelt en of zij bereid is ook van overheidswege inspanningen te plegen in deze richting. Graag hoort de VVD-fractie haar hierover.

Er is nog een andere aanleiding om zo zuinig en efficiënt mogelijk om te gaan met het gebruik van met name fosfaat uit organische meststoffen en kunstmest. Ik doel hierbij op de eindige voorraad fosfaat waarover wij mondiaal beschikken. Daarbij komt dat de fosfaatkringloop niet gesloten is. Dit geldt zeker ook voor de landbouw, die meer dan 80% van het fosfaatgebruik voor zijn rekening neemt. Per jaar verdwijnen er enkele tientallen miljoenen tonnen fosfaat in het milieu, met name door erosie en door uit- en afspoeling. Verwacht mag worden dat het mondiale fosfaatgebruik in de agrarische sector nog sterk zal toenemen. Over een eeuw zijn de winbare hoeveelheden uitgeput, of in ieder geval zo klein geworden dat een harde strijd om de resthoeveelheden in het verschiet ligt. Daar komt bij dat het grootste deel van de fosfaatvoorraden in twee landen ligt: Marokko en China. Daarom kan nu al worden gesproken van een gevaarlijke monopoliepositie van deze landen en dus het risico dat deze positie geopolitiek wordt uitgebuit. Er zijn veel meer grondstoffen waarvan de hoeveelheden eindig zijn en waarbij schaarste dreigt, zoals energie en mineralen. Maar nagenoeg altijd bestaan er voor deze grondstoffen alternatieven. Voor fosfaat is er echter geen alternatief. In het licht van de grote afhankelijkheid van dit nutriënt voor de mondiale voedselproductie dreigt hier op termijn een riskante situatie, dit ook zonder geopolitieke ontwrichtingen. Om schaarste te voorkomen, zal het fosfaatgebruik dus zoveel mogelijk moeten worden beperkt. Dit vereist dus het terugdringen van erosie -- een reden temeer om dit probleem aan te pakken -- het optimaliseren van de bemesting, het terugdringen van de uit- en afspoeling, alsmede het inzetten van moderne technologieën en het maatwerk waarover ik sprak.

Maar dit is niet voldoende, omdat dan nog altijd grote hoeveelheden fosfaat uit de kringloop zullen verdwijnen. Met andere woorden: de fosfaatkringloop zal aan het uiteinde van de keten zoveel mogelijk moeten worden gesloten. Het gaat hierbij niet alleen om efficiency in het gebruik van deze meststof, maar ook om het terugwinnen en hergebruik uit de eindproducten waarin dit mineraal terecht komt. Terugwinning is bijvoorbeeld mogelijk uit organische rest- en afvalstoffen, zowel plantaardig als dierlijk. Ik doel hierbij op destructiemateriaal, botten, maar ook op restmateriaal van de verwerkende industrie, zuiveringsslib en het te lozen zuiveringseffluent. Nu wordt er al onderzoek gedaan naar de terugwinbaarheid van fosfaat uit zuiveringsslib en

zuiveringswater, maar moeten nog veel technische problemen worden opgelost. Wat dit onderzoek betreft wijs ik op activiteiten van STOWA, het onderzoeksinstituut van de waterschappen, maar ook op de terugwinning uit het watereffluent dat vrijkomt uit de aardappelverwerking. Het zuiveringsslib wordt nu vrijwel geheel verbrand en vervolgens buiten de agrarische sector hergebruikt; denk aan de wegenbouw. Hergebruik van de teruggewonnen fosfaten in de agrarische sector ligt echter meer voor de hand.

De VVD-fractie zou over deze kwestie graag de mening van de minister horen. Deelt ze de stelling dat de fosfaatvoorraad beperkt is, dat schaarste dreigt en dat op termijn de voedselvoorziening gevaar loopt? Is ze het ermee eens dat het fosfaatgebruik zoveel mogelijk moet worden beperkt en dat daartoe moderne technologieën moeten worden ontwikkeld en ingezet? Deelt ze de mening dat de fosfaatkringloop zoveel mogelijk moet worden gesloten en dat terugwinning en hergebruik geboden is? Is de minister bereid de terugwinning van fosfaat te stimuleren en daartoe lopende en nieuwe initiatieven te ondersteunen?

Voorzitter, er speelt nog een probleem. Teruggewonnen fosfaten worden in Nederland op wettelijke grond veelal aangemerkt als afvalstof, zodat agrarisch hergebruik alhier niet is toegestaan. Ik wijs hierbij bijvoorbeeld op het product struviet, dat nu in Duitsland moet worden afgezet. Wil de minister bevorderen dat de regelgeving op dit punt wordt versoepeld, zodat voor deze producten ook hier een agrarisch hergebruik mogelijk wordt? Is de minister bereid de schaarsteproblematiek en de eisen voor hergebruik op de agenda van de Europese Unie te plaatsen en in dezen Europees beleid te bevorderen? Graag verneemt de VVD-fractie het antwoord van de minister.

*N

De heer **Smaling** (SP): Voorzitter. De wetwijziging die we vandaag behandelen, vloeit voort uit het vierde actieprogramma Nitraatrichtlijn. Dit is de basis geweest voor een verzoek tot derogatie bij de Europese Commissie. Wij zijn in deze Kamer te laat voor de champagne, want de minister heeft de derogatie inmiddels in de wacht gesleept. Toch is mijn fractie verheugd vandaag dit debat met de minister te kunnen voeren. Uitstel is namelijk geen afstel en in 2015 moet er sprake zijn van evenwichtsbemesting voor fosfaat op het boerenland. Het is bekend dat alles waar "te" voor staat onwenselijk is, met uitzondering van tevreden en te paard. Ik knip mijn bijdrage in twee delen en beiden zijn doorgaans onwenselijk: deel 1 gaat over te veel en deel 2 over te weinig.

Eerst te veel. Wij hebben in dit land, volgens de memorie van toelichting, 76.000 landbouwbedrijven -- misschien inmiddels alweer wat minder -- waarvan ongeveer 34.000 rundveehouderijen. Daarvan maken liefst 24.000 bedrijven gebruik van de derogatie. Dat zijn er heel veel. Die bedrijven mogen de komende vier jaar meer mest opbrengen dan de volgens de Europese

richtlijn toegestane hoeveelheid. Per bedrijf bedraagt het profijt ruim €7500 per jaar, in totaal voor Nederland ongeveer 200 mln. Mijn eerste vraag aan de minister is dan ook: is dit wel eerlijk in de richting van die 10.000 bedrijven die geen gebruik maken van de derogatie? Zou Eurocommissaris Kroes deze derogatie eigenlijk wel hebben goedgekeurd als dit aan haar was voorgelegd?

De beantwoording van onze vraag 4 in de memorie van antwoord laat de volgende analyse toe. Fosfaat in ons diervoer is voor de helft afkomstig uit het buitenland. Het dier eet, groeit en produceert. Gedurende het kwartier dat ik aan het woord ben, worden in dit land bijvoorbeeld 250.000 eieren gelegd. Voor een deel eten we het dier of de producten op, maar een groot deel gaat ook het land weer uit, van die eieren zelfs bijna 95%. Ondertussen blijven wij achter met de rotzooi, zoals de voorganger van deze minister het zei: in termen van fosfaat gaat het om 170 miljoen kilo. Ook hiervan komt de helft dus uit het buitenland, laten we dat niet vergeten: uit Braziliaanse bodems waarop soja is verbouwd, of uit de vegetatie van de savanne die hiertoe is gekapt. Die bodems raken hun fosfaat kwijt en hebben kunstmest nodig om de tekorten aan te vullen en de soja te laten groeien. Wat zij tekortkomen ligt bij ons een probleem te wezen. Het is een typische lose-losesituatie. Van alle mest in Nederland wordt ruim de helft afgezet op de eigen grond, ongeveer een kwart gaat naar akkerbouwers en zo'n 15% wordt geëxporteerd. Kippenmest, de kwalitatief beste mest die we hebben, wordt verbrand op de Moerdijk.

Ik heb tien willekeurige mensen op straat, inclusief mijn moeder, de volgende vraag voorgelegd: wat is de eenvoudigste manier om ons mestprobleem op te lossen? Raad eens wat ze allemaal zeggen: door minder dieren te houden. Hoe snel en deskundig de minister en haar staf de schriftelijke vragen ook hebben beantwoord, deze mogelijke oplossingsrichting is geen optie voor de minister. Op bladzijde 24 van het vierde actieprogramma Nitraatrichtlijn komt het hoge woord eruit. "De spanning tussen productie en afzet van dierlijke mest zou op eenvoudige wijze kunnen worden weggenomen door het aantal gehouden dieren te verlagen. Gezien het ingrijpende karakter van zo'n ingreep heeft deze oplossing niet de voorkeur van de Nederlandse regering." De minister zet dus niet in op minder dieren, maar op plaatsingsruimte voor de mest. Warom einfach wenn es auch kompliziert geht, vragen de Duitsers in zo'n geval. De SP-fractie vindt het buitengewoon jammer dat de minister niet meer werk maakt van de optie "minder dieren", hoe onbegrijpelijk misschien ook met een Slager en een Slagter in de fractie.

Onze landbouw is op het moment aan grote veranderingen onderhevig. Het aantal middelgrote bedrijven neemt in hoog tempo af, zo lezen we in het Landbouw -Economisch Bericht 2009. Een betere balans tussen landbouw en natuur is niet alleen wenselijk, maar ook hard Europees beleid. Na 2013 breekt er een nieuwe fase aan in het Europees landbouwbeleid. De WTO blijft ondertussen maar

pushen om alles open te gooien in haar tunnelvisie dat ook landbouw en voeding het best zijn gediend met een volledig vrije wereldmarkt. Nationale en Europese financiering verschuiven ondertussen van beloning voor ondernemerschap naar beloning voor het verrichten van ecologische diensten. Het huidige tijdsgewricht vraagt, met andere woorden, niet om pappen en nathouden, maar om een structureel nieuwe visie op landbouw, landschap en natuur. Waarom pakt de minister deze handschoen niet op? Het zou ook een mooie nalatenschap voor haar opleveren wanneer deze regeerperiode is afgelopen. Dat meen ik serieus.

Een volgend punt van groot belang is de afbouw van de melkquotering. Een paar opmerkingen daarover. Ten eerste, de Raad van State maakt zich zorgen over het loslaten van de melkquotering. De Raad schrijft dat "bij de thans voorgestelde aanscherping van de fosfaatgebruiksnormen tevens rekenschap moet worden gegeven van de mogelijke gevolgen van het afschaffen van de melkquotering voor de mestmarkt". De regering antwoordt daarop dat "de regering door het Centrum voor Landbouw en Milieu onderzoek heeft laten uitvoeren naar de mogelijke milieueffecten van de uitbreiding tot en het afschaffen van de zuivelquotering na 2015. Het CLM constateert dat er geen acute milieuproblemen ontstaan in de periode voorafgaand aan het jaar 2015." Ik lees heel wat anders in het CLM-rapport. Bij een verruiming van 8% van het quotum is de plaatsingsruimte voor fosfaat in 2015 al onvoldoende en bij de te verwachten groei van de melkproductie met 20% in 2020 loopt het zowel voor stikstof als fosfaat vast. Ten tweede, de Rabobank heeft in samenwerking met de VION, onze grootslachterij, kortgeleden een rapport gepubliceerd waarin wordt aangegeven dat met het verdwijnen van de melkquotering in 2015 een niet-plaatsbaar mestoverschot ontstaat van 26 miljoen kilo stikstof en 14 miljoen kilo fosfaat tegen thans respectievelijk 6 en 4 miljoen kilo. Deze cijfers zitten in dezelfde orde van grootte als die van het CLM. Graag een reactie van de minister op deze punten. Met name hoor ik graag een reactie op de conclusies van het rapport van het CLM, waaruit naar mijn indruk tamelijk selectief is geciteerd. Ik hoor graag van de minister dat ik dat verkeerd zie.

Het beleid blijft in onze ogen achter bij datgene waar de maatschappij behoefte aan heeft. De minister heeft ongetwijfeld met veel belangen en belanghebbenden te maken, moet hier en daar kool en geit sparen en krijgt vanuit Brussel tegenstrijdige signalen. Hoe kun je immers de melkquotering loslaten en intussen wel Natura 2000 implementeren en aan de Nitraatrichtlijn en aan de Kaderrichtlijn Water voldoen? Dat gaat niet samen. Intussen lijkt de regering zich te verlaten op de terugloop van het aantal bedrijven, inmiddels zes per dag. Het lijkt erop dat gekozen wordt voor natuurlijke selectie, misschien logisch in het Darwinjaar. De boeren zouden er meer aan hebben als het perspectief helder is. Koppel land, gras, gewas, voeder, dier en mest en zorg dat er dus nooit overschotten zijn. Krijgt de boer het dan niet rond, kijk dan of er andere maatschappelijke

diensten of nevendiensten kunnen worden vervuld en vul eventueel het inkomen aan. Voor wie het dan niet redt, is het heel naar. Maar ja, niets blijft altijd hetzelfde. Mijn fractie vraagt de minister nadrukkelijk om de optie van minder dieren serieus te laten doorrekenen. Ik dien hierover eventueel een motie in tweede termijn in.

Nog drie puntjes op het onderdeel te veel. Wat betreft het halen van de doelen vragen wij ons af of de voorgestelde aanscherping van de fosfaatgebruiksnormen voldoende is om de beoogde evenwichtsbemesting in 2015 werkelijk te halen. Met andere woorden is 50 kilo fosfaat per hectare bouwland en 80 kilo fosfaat per hectare grasland op gronden met een hoge fosfaattoestand precies gelijk aan wat wordt afgevoerd door gewas en gras? Is de hoge fosfaattoestand op deze gronden dan inmiddels veranderd in een neutrale fosfaattoestand?

Dan het na-ijlen van fosfaat in de meest vervuilde bodems. De Technische Commissie Bodembescherming en de Unie van Waterschappen hebben een complete stop op fosfaatbemesting in de meest overbemeste en ecologisch kwetsbare gebieden geadviseerd. Dit advies is niet overgenomen door de regering om de druk op de mestmarkt niet te vergroten. Tegelijk zie ik een figuurtje in het actieprogramma voor de Nitraatrichtlijn. Te zien is dat de concentratie fosfaat in zoete wateren van de periode van 1992 tot 2007 is blijven hangen rond 0,7 mg per liter. Dat is opvallend omdat in die tijd het kunstmestgebruik al afgenomen is. Dit is een hardnekkige lijn in de grafiek, ongetwijfeld te wijten aan het na-ijlen van fosfaat in verzadigde gronden. Dit kan heel lang doorgaan en is alleen te bespoedigen door niet te bemesten en door gewassen te verbouwen die veel fosfaat opnemen, conform de adviezen van de organisaties die ik zo-even noemde. Is bij de berekening van evenwichtsbemesting in 2015 hiermee rekening gehouden? Het gaat immers om zo'n 30% van de landbouwgronden.

De SP heeft tot slot problemen met de schaalniveaus. De differentiatie gaat op zich redelijk ver, zowel naar grondsoort, gewas, inrijtijd en zo. Het Rijk biedt de ondernemer echter nog steeds te weinig handelingsperspectief in onze ogen. Zo bood Minas bijvoorbeeld de ondernemer meer mogelijkheden om schoner te boeren dan nu met de gebruiksnormen. Ik snap dat dit een gepasseerd station is. Het is maar een voorbeeld. Ik noem precisiebemesting. Een boer kan met een digitale bodemkaart en gps op de trekker heel gericht bemesten. Zowel de opbrengst- als milieudoelen worden zo gehaald. Een typisch voorbeeld van een win-winsituatie. Graag een reactie hierop van de minister.

Tot slot het tweede deel van mijn betoog, dat te weinig heet. Ik zou kunnen volstaan met te zeggen dat ik mij volledig aansluit bij de woorden van de heer Schaap. Ik lees toch maar even voor wat ik heb staan. Het slot van mijn betoog gaat over de langere termijn: fosfaat raakt namelijk op. 70% van de thans winbare voorraad bevindt zich in Marokko en China en 80% van alle gewonnen

fosfaat wordt gebruikt in de landbouw. Lopen wij nog synchroon, mijnheer Schaap? Ik geloof van wel. Het is een essentieel element voor de groei van plant, dier en mens en er is geen vervangend element voorhanden. Voor een beter begrip is een korte life cycle-analyse behulpzaam.

Via kunstmest en veevoer komt fosfaat het land in. Zo bereikt het plant, dier en mens. Het overgrote deel komt het lichaam weer uit, zoals we dagelijks kunnen constateren. Dierlijk fosfaat gaat verloren doordat het vast komt te zitten aan bodemdeeltjes of verdwijnt in het oppervlaktewater en later in rivier en zee. Menselijk fosfaat draagt, met die uit wasmiddelen, bij aan de werkgelegenheid bij de rioolwaterzuiveringsinstallatie. Als zuiverings-slib wordt het bij de afvalverbrandingsinstallatie herenigd met de fosfaten in etensresten en levensmiddelen die in de vuilniszak zijn beland. Alles wordt daar verbrand en eindigt als versterking bij de aanleg van wegen en spoorlijnen. Ontlasting is één verliesroute, doodgaan is de andere.

Kadavers bevatten veel fosfaat, vooral botten, maar die van varkens en koeien eindigen sinds enige jaren allemaal bij de Rendac, waar ze worden verbrand. Hergebruik van diermeel is uit den boze, dus zijn we de fosfaat grotendeels kwijt. Tenslotte gaan we zelf ook dood en, hoe oneerbiedig het ook moge klinken, een afscheid per crematie of per begraving leidt in beide gevallen tot het kwijtraken van fosfaat. Zelfs de opgeruimde en in de vuilnisbak gedeponeerde hondendrol eindigt in de afvalverbranding en zijn we kwijt. Ook biobrandstoffen helpen niet. Zij worden verbouwd vanwege de koolstof, maar onttrekken ondertussen wel kostbare stikstof en fosfaat aan de grond. In gebieden die niet zo plat zijn als Nederland is bovendien erosie van de bovengrond een belangrijke verliespost. Een lichtpuntje in deze duistere vertelling is de rivier- en zeevis. Deze brengt wat fosfaat terug in de kringloop net als de vijvervis in de tropen, die leeft van wat het varken door het rooster laat vallen en die daarmee lekker maakt wat zo vies leek. Waar in deze keten zitten, wat de minister betreft, aangrijpingspunten die in het verlengde van de wet ter hand genomen zouden kunnen worden?

In 2030 wordt Peak Phosphorus voorzien. Dan overschrijdt de vraag structureel het aanbod. Over het opraken van de winbare voorraad zelf zijn de meningen verdeeld. Sommigen zeggen dat het over 50 jaar op is, anderen houden het op wat langer. Hoe het ook zij, de makkelijk winbare voorraden zijn het eerste op en wat overblijft, ligt dieper of is sterker vervuild met zware metalen, wat de prijs zal opdrijven. In 2008 hadden we al een forse wake-up call, toen een ton ruwe fosfaat in het kielzog van de hoge olieprijs en de voedselcrisis en een exporthelling door de Chinezen ineens meer dan 400 dollar kostte, terwijl de prijs vanaf 2000 steeds onder de 50 dollar was gebleven. Nederland is verder het enige EU-land met een fosfaatoverschot. We zijn in Europa dus in het geheel niet zelfvoorzienend op voedselgebied. De Stuurgroep Technology Assessment, met brede participatie van overheid, bedrijfsleven en

wetenschap, heeft zojuist de studie Fosfaat, van teveel naar tekort, uitgebracht. Bij de beantwoording van vraag 19 van de memorie van antwoord wordt kort op deze studie in gegaan, maar dan voornamelijk in relatie tot het voorliggende wetsvoorstel. De adviezen zijn breder en omvatten internationale agendering van naderende fosfaatschaarste, nieuwe regelgeving rond bemesting en diervoeders en aanvullend beleid voor recycling bij de productie van biobrandstoffen en rioolslib. Fosfaatschaarste staat met stip in de kennisagenda Schaarste en Transitie, zo lees ik in de memorie van antwoord. Zou de minister een aantal prioriteiten kunnen aangeven op dit dossier? Besefte de minister dat zij in een uitgelezen positie verkeert om de ontwikkeling van duurzame fosfaatkringlooptechnologie ter hand te nemen, een technologie die ook uitstekend te vermarkten zal zijn? Is dit onderwerp nog ter sprake gekomen tijdens de FAO-Voedseltop vorige week? Dat zou mij deugd doen, dus dat hoor ik graag.

Ik ken de minister als een heldere denker en spreker, en ook als iemand die zich niet makkelijk van eenmaal ingenomen standpunten laat afbrengen. Maar toen ik deze week op mijn laptop teletekst zat te lezen, werd ik in een aanpalend spotje vriendelijk door haar toegelachen, terwijl zij mij, met een enorme karbonade in de hand, naar de website van de Vleeswijzer probeerde te drijven. In het begin van haar ambtstermijn had ik haar dat nog niet zo een-twee-drie zien doen. Mijn fractie hoopt dus dat het voortschrijdend inzicht ook van toepassing is op het mestdossier.

*N

De heer **Eigeman** (PvdA): Voorzitter. Elke Nederlander wordt geacht de wet te kennen. Dat adagium kwam bij mij boven toen ik overdacht wat de bijdrage van mijn fractie aan dit debat zou moeten zijn. Een van de toetsstenen van dit huis in zijn rol als medewetgever moet zijn dat de wet te kennen moet zijn. Dat stelt eisen aan de formuleringen, aan de toelichting en eigenlijk ook aan het debat. Het stelt ook eisen aan de begeleidende informatie nadat in dit huis de laatste hamerklap is gehoord en het voorstel na publicatie in het Staatsblad wet is geworden. Dan wordt elke Nederlander dus geacht deze wet te kennen. Nog belangrijker dan kennen is gebruiken, zodat de doelstellingen van de wet gehaald worden.

Ik zal eerlijk zijn. Ik heb soms met rode oren de gang van de wet doorgenomen. Dat geldt voor de teksten die aangeboden zijn aan de Kamer: de wetsteksten, de memorie van toelichting en het advies van de Raad van State; maar dat geldt ook voor de behandeling in de Tweede Kamer, het voorlopig verslag en de memorie van toelichting in dit huis. Die rode oren kwamen niet door de spanning, maar gaven eerder uitdrukking aan verwarring en enige gêne, omdat ik het niet begreep en op een zeker moment omdat ik het eigenlijk niet meer wilde begrijpen.

Wij hebben het over een hoogtechnische en juridisch gelegitimeerde aanpak van een belangrijk probleem in ons land: een milieuprobleem. Het is een uitdrukking van de overmaat waar onze samenleving in meer opzichten aan lijdt, in dit geval de overmaat aan mest. De aanpak willen wij in Europees verband uitvoeren. Het wetsvoorstel beoogt immers een Europese richtlijn nader uit te voeren. Met de Meststoffenwet wordt een gebruiksnormenstelsel ingevoerd, waarin de mogelijkheid is opgenomen om af te wijken van de Europese normen in verband met de bijzondere fysieke omstandigheden in ons land. Een van de voorwaarden die de EU aan alle lidstaten stelt, is dat niet meer dan 170 kilo stikstof uit dierlijke mest per hectare door een boer mag worden gebruikt. Nederlandse boeren kunnen hiervoor onder een aantal voorwaarden een beroep doen op derogatie. Zij mogen dan 250 kilo stikstof uit dierlijke mest op een hectare voedergrasland gebruiken. De Europese Commissie heeft dat goed gevonden, omdat onder de Nederlandse omstandigheden de graslandopbrengst erg hoog is. De meeste aandacht bij de behandeling van dit wetsvoorstel is dan ook uitgegaan naar het belang van deze afwijking. De minister is in de Tweede Kamer gefeliciteerd met het vooruitzicht dat zij met succes een beroep kan doen op derogatie, zeg maar: gedogen. En dat terwijl wij op sommige plekken in dit land te maken hebben met gronden die voor nog minimaal honderd jaar een teveel aan fosfaat bevatten. Dat is eigenlijk heel erg cynisch.

In dit verband heb ik twee vragen. De derogatie loopt voor een bepaalde periode, namelijk tot 2015. Welke ruimte is er nog tot die periode en in welke gebieden is die ruimte er? Ik verwijs hierbij naar de ophanden zijnde regelgeving in de Crisis- en herstelwet. Mijn tweede vraag heeft betrekking op het programma voor luchtkwaliteit. Hoe verhoudt deze wetgeving zich tot de maatregelen in het NSL? Of beter gezegd: maken de gebruiksnormen deel uit van het NSL? Anders werk je met twee verschillende systemen die tegen elkaar in kunnen werken.

Uit het begin van mijn betoog zou men kunnen opmaken dat wij eigenlijk niets met dit wetsvoorstel hebben. Dat is niet zo. Wij snappen best het belang van een gematigde benadering, ook voor de landbouwers. Mijn inleiding is ook helemaal niet bedoeld om het signaal af te geven dat mijn fractie dit wetsvoorstel afwijst. Mijn fractie heeft inmiddels uit de memorie van antwoord begrepen dat de Nitraatcommissie een positief advies heeft afgegeven. Dat betekent dat Nederland serieus werk maakt van de aanpak van de mestproblematiek. Er is perspectief. Het is echter wel een perspectief met een heel bijzondere voorgeschiedenis. Kijk maar naar de context die ik net geschetst heb. Dat komt op het conto van deze minister.

Ik kon het toch niet nalaten om die context nog een keer vanuit mijn lekenperspectief -- dit zeg ik na de bijdragen van mijn beide voorgangers -- te schetsen. Het is wel van belang, want in een democratie zijn de leken eigenlijk de baas. Die zorgen er immers voor dat wij hier gekozen

worden. Dat perspectief haal ik nog even terug. Wat ons namelijk serieuze zorgen baart, is dat dit soort wetgeving heel veel vraagt van boeren. Het vergt een inspanning in moeilijke tijden, een inspanning die soms eenzijdig van boeren een bijdrage vraagt aan het oplossen van maatschappelijke vraagstukken, terwijl consumenten tegen de laagste prijs willen blijven kopen en alles willen blijven consumeren wat maar voorhanden is. Collega Smaling heeft daar net ook iets over gezegd.

Voorts vraagt het een inspanning om in technische hoogstandjes mee te gaan, met andere woorden: het vraagt om kennis van wetten die lastig te kennen zijn. Mijn eerste punt voert te ver voor dit debat. Misschien komen wij daar later nog eens op terug. Mijn tweede punt leidt echter tot de vraag wat de minister doet aan voorlichting om de complexe uitvoering ter hand te nemen. Die uitvoering hangt samen met het Vierde Nederlandse Actieprogramma betreffende de Nitraatrichtlijn en loopt tot 2013. Bovendien weten wij nu al dat er een vijfde actieprogramma in voorbereiding is voor de periode tot 2017. In feite vraagt dat om verdergaande maatregelen en om meer inspanningen om betrokkenheid te organiseren, zowel bij boeren als bij burgers. Dit soort hoogtechnisch beleid zal altijd een doekje voor het bloeden blijven als het niet gepaard gaat met voorlichting en educatie, gecombineerd met bewustwording. Dat staat niet op zichzelf, maar het kan geen kwaad om daar bij herhaling op te wijzen. Het is ook geen exclusieve zaak van deze minister, maar het vergt inspanningen van het gehele kabinet.

Ik keer nog even terug naar de techniek. Wij hebben al aangegeven dat het advies van de Nitraatcommissie door ons als een vorm van succes kan worden gezien. Dat positieve advies heeft ook ongetwijfeld te maken met de voortgang die het wetsvoorstel inhoudt als het gaat om het terugdringen van fosfaat. Zie artikel d van de wijzigingswet. De wet voorziet voorts in een actieve inzet van instrumenten door middel van algemene maatregelen van bestuur, ministeriële regelingen en monitoring. Mijn fractie pleit ervoor om bij actief gebruik van dat instrument ook actief te informeren, zowel de Staten-Generaal als de sector en de burgers in het algemeen. Monitoringsresultaten kunnen als een technisch gegeven opgevat worden. Ze kunnen ook gebruikt worden om het resultaat of het succes van een regeling te illustreren. Dat kan positief werken voor het draagvlak en voor het begrip van wetgeving. Hoe ziet de minister dat? Wil zij zich inspannen om daar werk van te maken?

Hiermee ben ik terug bij het begin van mijn bijdrage. Wil elke Nederlander de wet blijven kennen, dan is het werk aan deze wijziging van de Meststoffenwet vandaag niet afgerond. Wij wensen de minister daarbij wijsheid toe en uiteraard succes. Wat ons betreft kan zij daarmee na vandaag met behulp van deze wetswijziging aan de gang gaan. Wij zijn wel benieuwd naar de reactie van de minister op onze opmerkingen en vragen.

*N

De heer **Koffeman** (PvdD): Voorzitter. De wijziging van de Meststoffenwet zou in een tijd als deze betrekking moeten hebben op het beëindigen van ontoelaatbare milieudruk als gevolg van de veehouderij. Op het op orde brengen van de mineralenbalans. Op het herstel van het bodemleven. Helaas lijkt dat opnieuw te veel gevraagd. Niet het doel, maar het middel staat centraal, zo lijkt het. We gaan bij bemesting niet uit van wat nodig is voor onze gewassen, maar van hoe we onze mestoverschotten letterlijk onder de groene zoden kunnen wegwerken. De diversiteit van het bodemleven is in de afgelopen jaren drastisch afgenomen. Het agressieve injecteren van mest in onze landbouwgrond, brengt nog steeds te veel schadelijke stoffen in onze bodem, waardoor de kwaliteit van het bodemleven ernstig afneemt.

De acht soorten regenwormen die in Nederland algemeen voorkomen, kunnen in een geschikte bodem met 3 miljoen wormen per hectare voorkomen. Er wordt wel gezegd dat in die omstandigheden het weiland aan de onderkant intensiever wordt begraaasd door wormen dan aan de bovenkant door koeien. Bij mestinjectie wordt het land bereiden met zware machines: de grond wordt geplet; het goede werk van regenwormen wordt deels tenietgedaan. Daarbij worden er messen door de bodem gehaald; regenwormen worden doormidden gesneden en daar kunnen ze slecht tegen. En de geultjes die zo ontstaan, lopen vol met een vloeistof die voor regenwormen puur gif is; in feite worden er stroken vergif in het weiland gelegd.

Nog een kwalijke bijwerking van de mestinjectie is dat het slachtofferen van regenwormen weidevogels zoals de grutto en kievit van hun voedsel berooft, met alle gevolgen van dien voor de kuikens. Het is niet toevallig dat tien jaar na de verplichtstelling van mestinjectie kon worden vastgesteld dat de gruttopopulatie is gehalveerd. Wat hebben onder zulke omstandigheden maatregelen om de weidevogelstand te stimuleren nog voor zin?

Gisteren werd bekend dat de natuurlijke opname van CO₂ in Europa door bossen en graslanden volledig tenietgedaan wordt door de uitstoot van andere broeikasgassen zoals methaan door de landbouw. De onderzoekers waarschuwen dat toenemende intensivering van de landbouw, vooral in Oost-Europa, de balans nog verder kan verstoren. Broeikasgassen komen in de landbouw onder meer vrij bij bemesting en zij worden gezien als één van de belangrijkste oorzaken van de klimaatverandering. Waarom voorziet de wijziging van de Meststoffenwet daar niet of nauwelijks in? Waarom wordt daar niet over gesproken?

De regering erkent dat eutrofiëring van oppervlaktewateren mede veroorzaakt wordt door de afspoeling van mineralen uit meststoffen, maar zij weigert daar rigoureuze maatregelen tegen te nemen. Tienduizenden boeren zullen opnieuw gebruik maken van derogatie; het door de vingers zien van de scherpe mestregels. Het individueel toerekenbaar profijt van derogatie van gemiddeld

€7500 per bedrijf, is in feite een verkapte subsidie; een afwijking van het principe dat de vervuiler zou moeten betalen. De 200 mln. per jaar aan voordeel die wordt behaald via derogatie, vormt in feite een maatschappelijke kostenpost die ten onrecht niet wordt toegerekend aan een productie die grote nadelen voor natuur en milieu met zich meebrengt. Minister Veerman sprak eerder al van een vastgelopen systeem, waarin we op grote schaal veevoer importeren, dierlijke eiwitten exporteren en we blijven zitten met een enorm mestoverschot en een verstoring van de mineralenbalans. Als de ambtsvoorganger van de minister spreekt van een vastgelopen systeem, waarom trekt zij dat vastgelopen systeem dan niet vlot?

170 miljoen kilo mest op 2 miljoen ha cultuurgrond toont aan dat er sprake is van een grote onbalans, die niet wordt opgelost door de voorliggende wijziging van de Meststoffenwet. Dat er pas in 2015 toegewerkt wordt naar een niveau van evenwichtsbemesting, geeft aan hoe weinig prioriteit het kabinet geeft aan de balans tussen economie en ecologie waarover de minister toch zo vaak spreekt. En dat voor een product dat niet alleen in grote mate verantwoordelijk gehouden moet worden voor het klimaatprobleem, maar zo weinig gewaardeerd lijkt te worden, dat het verkocht wordt onder de prijs van mineraalwater en door boeren in arren moede wordt uitgereden op de landerijen. Op het moment dat de consument niet bereid is te betalen voor biologische productie zegt de minister: de consument is niet bereid te betalen. Op het moment dat de consument niet bereid is te betalen voor melk zegt de minister: we zullen alles op alles zetten om de consument melk te laten drinken. Dat is een merkwaardig verschil omdat melk milieubelastend is en biologische producten het milieu ontzien.

Als het advies van de Technische Commissie Bodembescherming gevolg zou worden -- waarom niet? -- dan zou dat betekenen dat op 700.000 ha landbouwgrond, 35% van het geheel, geen fosfaatbemesting meer zou mogen plaatsvinden. Omdat we dan 45 miljoen kilo fosfaat overhouden en de mest ons letterlijk tot de lippen komt te staan, heeft het kabinet gekozen voor een gefaseerde afbouw. Waarom? Opnieuw is het niet de vervuiler die betaalt, maar wordt de vervuiler door de overheid uit de wind gehouden. Waar heeft de vervuiler dat aan verdiend? De tweejarige proef in het kader van het alternatieve voerspoor om mest op een andere manier uit te rijden, ziet niet op de emissie van fosfaat. Waarom eigenlijk niet?

Waarom ziet de regering geen aanleiding om zwaarder in te zetten op het stimuleren van biologische landbouw op grond van de aanzienlijk betere prestaties van de biologische sector boven de gangbare melkveebedrijven, als het gaat om het afvoeren van stikstof en fosfaat? Als we de crises willen gebruiken voor het creëren van een samenleving die werkelijk duurzaam produceert en consumeert, zullen we niet alleen de vervuiler stevig moeten laten betalen, maar degene die niet of nauwelijks belast, moeten vrijstellen van belasting. Dat kan bijvoorbeeld via het btw-nultarief voor biologische producten. De klacht van de

minister dat consumenten niet zouden willen betalen voor biologische producten is natuurlijk overduidelijk een kip-eiverhaal. Als naast die biologische producten met steun van de overheid onethisch laaggeprijsde producten worden aangeboden, ligt de keuze van de consument van de consument voor de hand. Als onze productie van dierlijke eiwitten zich goeddeels, voor 70%, richt op het buitenland, kun je de Nederlandse consument daar nauwelijks de schuld van geven. Het kabinet is daar zelf aan zet.

Het kabinet blijft volhouden dat er meerdere wegen zijn die leiden naar duurzame landbouw, maar dat blijkt afhankelijk van de definitie van duurzaam die men kiest. Dat wijst niet op radicale koerswijzigingen die wel degelijk nodig zijn op dit moment. De minister waarschuwt voor een naderende voedselcrisis, het opraken van fosfaat en problemen in de biodiversiteit. Zij neemt echter geen maatregelen waaruit de urgentie spreekt om dat te veranderen. 30% van het verlies aan biodiversiteit komt voor rekening van de consumptie van dierlijke eiwitten. Het fosfaat kan nog in onze generatie op raken, zo leert het rapport Fosfaat, van te veel naar tekort. Maar het is de minister blijkbaar nog steeds niet de moeite waard om fosfaat verplicht terug te winnen uit mest. Het mag nog steeds onder het tapijt geveegd worden en in onze oppervlaktewateren terecht komen. De heren Schaap en Smaling spraken hier terecht over. Waarom neemt de minister geen maatregelen om het fosfaat versneld terug te dringen? Waarom wordt dit nog steeds uitgesteld? Ik krijg hier graag een reactie van de minister op. Ik overweeg om in tweede termijn hierover een motie in te dienen.

Wij zouden heel goed de productie en consumptie van dierlijke eiwitten kunnen terugdringen -- in een breed gesteunde motie in dit huis werd daarop aangedrongen bij de minister -- en daarmee ook de mestoverschotten en de behoefte tot derogatie kunnen terugdringen. De minister lijkt hiermee echter niet erg voortvarend aan de slag te willen gaan. Er mag van de minister geen vleestaks komen, consumenten moeten zelf weten wat zij eten, ook als de consequenties van hun keuze desastreus uitpakken voor biodiversiteit, mineralenbalans, klimaat en milieu. Waarom eigenlijk?

Sterker nog, de minister zet zich actief in voor het vergroten van de consumptie van Nederlands varkensvlees in China en na het aanreiken van Nederlandse proefprojecten, besloot de Chinese premier dat elk Chinees schoolkind een halve liter melk per dag zou moeten drinken. Dit is onverantwoord in een periode waarin wij worstelen met een klimaatprobleem en weten dat melk dat probleem ernstig verergert.

Hoe geloofwaardig wordt op die manier de inzet van het kabinet voor duurzaamheid? Waarom wel de gloeilamp verbieden en het gebruik van loodhoudende benzine ontmoedigen, maar niet de consumptie van dierlijke eiwitten actief ontmoedigen? Waarom geldt in het ene geval wel een vrije keuze voor de consument en in het andere geval kennelijk niet?

Waarom is de voorliggende wetswijziging geheel op de landbouwsector gericht en wordt er geen moment aandacht geschonken aan de consequenties voor de ehs, Natura 2000-gebieden of EU-verdragen op het gebied van biodiversiteit?

De Partij voor de Dieren is van mening dat de wijziging van de Meststoffenwet een gemiste kans is en dat in een periode waarin wij ons niet kunnen veroorloven om kansen te missen. Veroorloven zou minder betrekking moeten hebben op geld en meer op het kostbaarste wat wij hebben: schone lucht, schoon water, biodiversiteit en kansen voor onze kleinkinderen. Ik krijg hier graag een reactie van de minister op.

De **voorzitter**: Het woord is aan de heer Benedictus, die zijn maidenspeech zal houden.

**

*N

De heer **Benedictus** (CDA): Voorzitter. De leden van de CDA-fractie hebben met waardering kennisgenomen van het gewijzigd wetsvoorstel. Dit is een volgende stap op weg naar het realiseren van de doelstellingen van het Europese beleid voor een betere kwaliteit van het oppervlaktewater. Mijn fractie heeft, samen met de VVD-fractie, al eerder vragen gesteld over de generieke invulling van de wijzigingen en de bijbehorende middelenvoorschriften. Door het verleden van de mestwetgeving valt nu niet te ontkomen aan allerlei wettelijke verplichtingen. Nederland staat hier met de handen op de rug gebonden, maar soms weten gevangenen met de handen op de rug gebonden nog te ontsnappen, dus let op!

De CDA-fractie is er niet van overtuigd dat alle mogelijkheden, nu of in de toekomst, worden gebruikt om tot meer maatwerk over te gaan. De agrarische sector werd door Minas uitgedaagd om met creatieve oplossingen te komen om een financiële heffing te voorkomen. Door de keuze voor algemene regels zoals de gebruiksnormen in plaats van individuele besluitvorming is er te weinig en soms zelfs geen ruimte voor maatwerk op bedrijfsniveau, hoewel de minister daarover iets genuanceerder lijkt te denken gelet op het antwoord op onze vragen. Gezien de grote diversiteit binnen de sector bestaat daar echter juist wel dringend behoefte aan. De generieke benadering gaat voorbij aan de bijzonderheden die zich op bedrijfsniveau voordoen en die juist een afwijking kunnen rechtvaardigen.

De minister onderkent dit ook in het Actieplan 2010-2013. Daarin staat: "Het huidige mestbeleid wordt als belemmerend ervaren en wordt gezien als een ontkenning van het uniek zijn van iedere individuele ondernemer." Hierdoor heeft de mestwetgeving een verstarrend effect. Nieuwe ontwikkelingen die juist bij het oplossen van de milieuproblematiek een rol spelen, kunnen niet snel genoeg worden vertaald in regelgeving. Een belangrijk aspect is dat daardoor de creativiteit en het innovatief vermogen van de sector -- de meest innovatieve sector ter wereld volgens een deskundige op dit gebied -- onvoldoende worden

gestimuleerd. Nee, zelfs eerder worden tegengehouden! Zo voldoet in een aanzienlijk deel van ons land, met name in de klei- en veengebieden, het grondwater al aan de stikstofnormen, maar krijgt men desondanks te maken met generieke maatregelen zoals kortere uitrijtijden.

Sommige graasdierbedrijven moeten mest afvoeren, maar mogen wel kunstmest gebruiken. Innovaties worden in deze sector dus niet intrinsiek gestimuleerd door de huidige mestregelgeving. Die hebben we meer dan nodig, broodnodig zelfs, ook bij de invulling van de eisen van de Kaderrichtlijn Water. De overheid zet inderdaad in op een breed innovatiebeleid. De CDA-fractie waardeert het zeer dat dit in het komende actieplan staat, maar dat is wel topdown georganiseerd. Zij ziet graag dat in de komende periode wordt gekeken hoe de sector gestimuleerd kan worden om ruimte te creëren, zodat in het volgende actieplan meer ruimte voor maatwerk zit en op bedrijfsniveau actie kan worden ondernomen. Wij vragen de minister om samen met de sector stappen te zetten om de voorlopers te stimuleren door het afwijken van de generieke gebruiksnormen toe te staan, mits de oppervlaktewaterkwaliteit dat toestaat. In het voorliggende actieplan heeft de minister immers de mogelijkheid tot actualisatie, een ander woord voor aanpassing, van gebruiksnormen. Die ruimte is er.

In de inleidingen die ik hier over derogatie heb gehoord, is gezegd dat dit een vorm van gedogen is. Dat is natuurlijk niet zo. Derogatie doet recht aan de verhoogde vruchtbaarheid van de grond in Nederland en aan het andere klimaat, waardoor wij meer gewassen en meer oogst van de grond kunnen halen dan bijvoorbeeld van de dorre vlakten in Spanje. Het is dus niet gedogen, maar tegemoetkomen aan de specifieke kwaliteiten die er zijn. Ik antwoord de heer Koffeman dat de klimaatsverandering hier natuurlijk ook aan bijdraagt. De teeltperiode wordt juist verlengd. Je kunt eerder gewassen oogsten en ze kunnen langer doorgroeien. De mestruimte wordt daardoor vergroot.

Ik geef nog een voorbeeld dat is aan te vullen met vele andere. De gewaskeuze is van belang voor de benutting van fosfaat, dit is al eerder gesteld. Gewassen met een groot wortelstelsel, zoals koolzaad, zijn beter in staat om fosfaat uit de bodem op te nemen. Dat zou van pas kunnen komen op de fosfaatverzadigde gronden. Je kunt dan ook denken aan toepassingen als wortelschimmels en het telen van nagewassen. Ondernemers zouden beloond moeten worden voor het meetbaar uitmijnen van de fosfaatverzadigde gronden. Wellicht kan dit een nieuwe blauwgroene dienst worden. Graag een reactie hierop van de minister.

De heer De Rooij is afgelopen september in Groningen gepromoveerd op zijn uitgebreide en dikke proefschrift "Kan de meststoffenwet gemist worden? Een studie naar de mogelijkheden en wenselijkheid van integratie van de Meststoffenwet in de Wet milieubeheer". Hij gaat omstandig in op de mogelijkheden van harmonisatie en integratie van de Meststoffenwet en de Wet milieubeheer. De

Meststoffenwet heeft volgens deze dissertatie een centraal en sectoraal karakter, terwijl de Wet milieubeheer een overwegend decentraal en integraal karakter heeft. De integratie van beide wetten kan een voordeel opleveren als een activiteit op meerdere, onderling uitwisselbare, compartimenten van het milieu effecten kan hebben die door beide regelingen worden bestreken. Nu kan nog gemakkelijk overheveling van de verontreiniging van het ene compartiment naar het andere plaatsvinden. Zo leiden emissiearme stalsystemen wel tot een lagere ammoniakuitstoot, maar tegelijkertijd tot een hoger stikstofgehalte in de meststoffen. Het belangrijkste voordeel van integratie is volgens dr. De Rooij dat een individueel vergunningsstelsel ontstaat dat meer ruimte biedt aan maatwerk. De CDA-fractie vraagt de minister uit te zoeken wat de voor- en nadelen van de integratie van beide wetten zijn, met name voor meer ruimte voor maatwerk op bedrijfsniveau. Ik begrijp dat de minister deze vraag niet vanmiddag al kan beantwoorden.

De effectiviteit en handhaafbaarheid van de regelgeving. In de landelijke evaluatie van de Meststoffenwet is getracht inzicht te krijgen in de effecten van de maatregelen in de landbouw op de regionale oppervlaktewaterkwaliteit. Uit die evaluatie bleek dat de huidige monitormiddelen en analysemethodieken ongeschikt zijn om de effecten van de maatregelen in de landbouw op die kwaliteit te beschrijven. Volgens het RIVM-briefrapport van afgelopen september is een causale relatie tussen de toegepaste teelt en de kwaliteit van het oppervlaktewater niet te onderbouwen. Er zijn te weinig meetdata van locaties met een dominante teelt, behalve grasland. Uit de gegevens van emissieregistratie en de regionale studies blijkt dat de diffuse belasting vanuit de landbouw qua omvang fors bijdraagt aan de belasting van het regionale oppervlaktewater. Soms denk je dat die alles bijdraagt, maar het is ongeveer de helft. De andere helft komt uit andere bronnen. Variatie in het aandeel landbouw geeft echter geen robuuste relatie voor stikstof, volgens het rapport van het RIVM. Het afstromend oppervlak met het hoogste aandeel landbouw laat een gemiddelde waterkwaliteit zien. We spreken dan over de helft van de oppervlakten. Het afwaterend oppervlak met het kleinste aandeel landbouw daarentegen geeft voor stikstof een relatief minder goede waterkwaliteit. Het areaal met het hoogste aandeel landbouw laat zelfs een beter beeld zien. Het is niet duidelijk welke bron of welk proces hiervoor verantwoordelijk is. De aanpak van de diffuse belasting is bijzonder lastig en vraagt dus inzicht in de stofstromen op perceelniveau.

Zo kan vernatting leiden tot een lagere stikstofuitspoeling, maar tegelijkertijd tot een hogere fosfaatuitspoeling door desorptie van gebonden fosfaat. Daarnaast kunnen verblijftijd en denitrificatie in het systeem beïnvloed worden door peilverandering. Het toepassen van peilveranderingen kan meerdere effecten hebben. In natuurgebieden zijn beide zaken regelmatig aan de orde, waardoor de waterkwaliteit negatief beïnvloed kan worden zonder dat dit voldoende in

beeld is, terwijl het op het conto van een andere sector komt te staan, de verkeerde sector voor sommigen.

Het handhaven van deze complexe wet gebeurt enerzijds administratief en anderzijds via toezicht op uitrijverboden en applicatiemethoden. Bij de handhaafbaarheid zijn vraagtekens te plaatsen vanwege de massaliteit, complexiteit, bijzonder zware administratieve lasten en de tekortschietende monitoring. Ter illustratie: jaarlijks veranderen 620.000 percelen van status -- ik heb begrepen dat ze nu zelfs kleiner worden -- er vinden jaarlijks meer dan 300.000 mesttransporten plaats en er zijn meer dan 1200 mestintermediairs actief. Ga daar maar eens aan staan. De CDA-fractie ziet graag dat er een meer toegesneden meting van de waterkwaliteit komt om een effectiever beleid te kunnen voeren en om van de andere kant de handhaafbaarheid te verbeteren. Ik hoor graag een reactie van de minister hierop.

Het laatste korte onderwerp. In de beantwoording van de vragen van de SP-fractie over een toekomstig fosfaattekort gaat de minister in op de mogelijke besparingen van fosfaat in de landbouw. In haar brief van afgelopen donderdag, samen met haar collega van VROM, zijn ook de andere aspecten van fosfaatbesparing buiten de landbouw uitvoerig toegelicht. De CDA-fractie is blij dat het beleid dat voorligt, bijdraagt aan fosfaatbesparingen. Maar volgens ons wordt in de reactie onvoldoende gereflecteerd op andere mogelijkheden, zoals een rol voor de huishoudens en een betere benutting van diermeel.

Bij de rol voor de huishoudens denkt het CDA niet in eerste instantie aan het eten van minder vlees, zoals de PvdD deed -- dat vinden wij te betuttelend -- maar aan een vermindering van voedselverliezen. In Nederland is dat binnen de huishoudens ongeveer 10% tot 20% van de consumptie. Over de gehele voedselketen bedraagt het verlies naar schatting zelfs 30% tot 50%. Slachtafval, in het bijzonder botten, bevat zeer veel fosfaat, maar diermeel mag in Nederland en andere Europese landen niet worden gebruikt vanwege de BSE-problematiek, in meststoffen, veevoer noch visvoer. Is het inmiddels niet tijd om dit beleid te herzien, in Europees verband? Ik hoor gaarne een reflectie van de minister.

De **voorzitter**: Dank u wel, mijnheer Benedictus. Ik wil u graag als eerste feliciteren met uw maidenspeech. Het is een goed gebruik in de senaat om de maidenspeech niet zomaar voorbij te laten gaan.

In uw inleiding hebt u zojuist benadrukt dat het bij het voorgestelde beleid niet zozeer moet gaan om de aanwending van middelen, maar om het doel en de beoogde effecten van wetgeving. Dat is in het algemeen een goed uitgangspunt voor een senator. Ons is ook duidelijk geworden dat u over dit onderwerp spreekt met kennis van zaken. Ik had eerst staan "met de klompen in de mest", maar dat zou verkeerd uitgelegd kunnen worden. Daarom zeg ik maar, figuurlijk uiteraard, met de klompen in de klei. Ook dat is wat leden in deze Kamer siert: gezaghebbend op basis van hun

maatschappelijke en professionele ervaring en vanwege hun functioneren in bestuurlijke organisaties elders in de samenleving.

U gaf in uw maidenspeech ook blijk van een sectoroverstijgende benadering van het vraagstuk, waarbij u de doelmatigheid en de uitvoerbaarheid van het voorgestelde beleid belicht in de context van aanpalende beleidsvelden en eveneens de Europese dynamiek. Daarmee laat u zien dat u beschikt over een basishouding die past bij een lid van de Eerste Kamer: eerst opzij kijken voor je inkopt. Met dit alles spreek ik overigens geen oordeel uit.

U was na aanvang van uw loopbaan vijftien jaar werkzaam als dierenarts en aansluitend vijf jaar als directeur van het Gezondheidscentrum voor Dieren Noord-Nederland. Door deze ervaring kent u de praktijk op de boerenerven, de zorgen van de agrarische beroepsbevolking en de afstand tussen het beleid en de situatie te velde. U was en bent nauw verbonden met brede ontwikkelingen en aspecten van de agrarische sector, zowel op het vlak van onderwijs, diergezondheid als behoud van het agrarisch natuurgebied. Met deze brede oriëntatie hebt u zich gaandeweg ook in bestuurlijke functies verdienstelijk gemaakt. Daarnaast was u op vele fronten actief in het CDA, onder meer als lid en voorzitter van de commissie gemeentelijk verkiezingsprogramma en acht jaar als redactielid van het tijdschrift Bestuursforum.

Uw kennis van en betrokkenheid bij het culturele erfgoed van het Friese land maakt u tot een hartstochtelijk pleitbezorger voor de Friese taal. Een missie die u als voorzitter van de Steatekomitee Frysk kracht hebt bijgezet. De Friezen hebben het wat dat betreft verder geschopt dan de Limburgers. Van de Friezen naar de Papoea's is voor u een kleine stap. Dat mag blijken uit uw inzet voor deze bevolkingsgroep op Oost-Timor en uw praktische inzet voor microkredieten en beurzen voor studenten ten behoeve van Papoea's.

Voor uw aantreden als lid van deze Kamer hebt u zes jaar de bevolking van Friesland vertegenwoordigd in de provinciale staten. In de afgelopen twee jaar was u tevens vicevoorzitter van die staten. Namens het CDA voerde u het woord over complexe onderwerpen als het ontvolken van het platteland en, in samenhang daarmee, de achterstand en armoede in gebieden die economisch structureel achterblijven. Met vasthoudendheid en kracht van argumenten hebt u aandacht gezocht, en ook gevonden, voor dit taaie vraagstuk, dat ook in andere delen van het land steeds meer wordt gevoeld. Collega-statenleden hebben u in de achterliggende periode ook leren kennen als een tactvol onderhandelaar die bruggen wist te slaan tussen uiteenlopende maatschappelijke belangen en politieke opvattingen. Die eigenschap zal u ongetwijfeld ook in dit huis van pas komen.

Ik wens u veel succes met uw verdere werkzaamheden in deze Kamer. Ik schors de vergadering enkele ogenblikken, zodat de leden de heer Benedictus kunnen feliciteren.

* *

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*B

!Bevorderen arbeidsparticipatie jonggehandicapten!

Aan de orde is de behandeling van:

- het wetsvoorstel Wijziging van de Wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten in verband met het bevorderen van de participatie van jonggehandicapten door werk en arbeidsondersteuning (31780).

De **voorzitter**: Ik heet de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid van harte welkom.

**

De beraadslaging wordt geopend.

*N

Mevrouw **Swenker** (VVD): Voorzitter. Zoals al eerder bij de inbreng vermeld, heeft de VVD-fractie gemengde gevoelens bij dit wetsontwerp. Dat is niet omdat de doelstelling niet zou deugen, namelijk zoveel mogelijk jongeren met een handicap aan een reguliere baan helpen met alle ondersteuning die daarvoor nodig is. Er moet worden gekeken wat deze jongeren nog wel kunnen. Daar is de VVD-fractie het mee eens. Zij zet echter zeer grote vraagtekens bij de wijze waarop de minister poogt dit te bewerkstelligen.

Het is niet zozeer de hoeveelheid van instrumenten die bestaat voor de verschillende groepen. De VVD-fractie heeft met name bezwaar tegen het feit dat wij Nederland zo langzamerhand vanuit wetgevingsoogpunt bezien, weer aan het opdelen zijn in allerlei doelgroepen met allemaal een net iets andere regeling. Ongeveer 30 tot 40 jaar geleden hadden wij talloze regelingen voor groepen die, al dan niet tijdelijk, niet in hun eigen inkomen konden voorzien. In de jaren tachtig en negentig hebben wij deze wetten allemaal weer gestroomlijnd. Nu gaan wij weer terug in de tijd, want in de bijstand hebben wij inmiddels zowel een wet voor moeders met kleine kinderen als de Wet investeren in jongeren erbij gekregen.

Het is nog steeds niet uit te leggen waarom een 26-jarige moeder, een 26-jarige jongere zonder startkwalificatie en een 28-jarige bijstandsgerechtigde allemaal onder een aparte wettelijke regeling vallen. Daarnaast hebben wij nu de Wajong en wij hebben nog de WSW te gaan. Het gaat allemaal om mensen die, jong of oud, niet in staat zijn zonder hulp een eigen inkomen te verdienen in een reguliere baan. Soms is dat vanwege een handicap, soms vanwege een gebrek aan voldoende scholing en soms omdat zij te ver van de arbeidsmarkt afstaan. Soms zijn de hulp en ondersteuning tijdelijk en soms moeten er blijvend voorzieningen getroffen worden, al dan niet in de vorm van inkomensondersteuning. En voor al deze

groepen creëren wij aparte regelingen, moeten er door gemeenten aparte verordeningen worden gemaakt. Dat geeft een hoop bestuurlijke drukte en de burger ziet door de bomen het bos niet meer. De VVD-fractie wordt volstrekt duizelig van de casuïstiek, de panels, de programma's, de rapporten, de experimenten en de pilots die uiteraard allemaal geëvalueerd moeten worden, vaak pas in 2011 of 2012. Dat is prima voor het volgende kabinet, maar het punt is dat er nu problemen zijn die om een oplossing vragen.

Het zou het kabinet sieren als het voor deze groepen een samenhangend beleid ontwikkelt, waarbij de hoofditems moeten zijn: hoe voorkom je zoveel mogelijk de instroom in de voorzieningen en hoe stimuleer je uitstroom naar de arbeidsmarkt van al die groepen die problemen hebben om in hun eigen levensonderhoud te voorzien.

De te verwachten instroom in de Wajong van jonggehandicapten zal in de komende jaren dramatisch zijn. In 2050 zal het aantal Wajong'ers bij ongewijzigd beleid zo'n 5% van de beroepsbevolking uitmaken. Volgens onderzoek van het UWV en TNO heeft ongeveer een derde van de Wajong'ers zodanige beperkingen dat zij duurzaam geen perspectief op werk hebben. Met andere woorden, tweederde van de Wajong'ers heeft dus wel perspectief op werk. Maar slechts een kwart van deze jongeren blijkt, uiteraard met ondersteuning, te werken. De groep Wajong'ers die niet duurzaam in hun eigen levensonderhoud kunnen voorzien, blijkt in de loop der jaren vrij constant te zijn. De toename van de instroom betreft vooral jongeren met een lichte tot zeer lichte handicap.

De VVD-fractie trekt hieruit twee conclusies. Allereerst is er kennelijk een cultuur waarin vooral wordt gekeken naar de beperking; wat kun je niet in plaats van wat kun je nog wel. De minister wil daar iets aan doen. Ik kom daar op terug. Ten tweede kun je veel vraagtekens plaatsen bij de indicatiestelling en daar wil de minister inhoudelijk niets aan veranderen. De minister heeft te kennen gegeven niet van plan te zijn het indicatiebeleid te wijzigen, hooguit te standaardiseren en/of te protocolleren.

Een kind dat vroeger erg druk werd genoemd, heeft nu al snel ADHD. Anorexia is eveneens een uitkeringsgrond. Tot nu toe krijgt de betrokkene een uitkering en wordt hij met rust gelaten, met alle stigmatisering van dien. Dat deze mensen vaak medische en in ieder geval sociale hulp nodig hebben is duidelijk. Maar door hun alleen maar een uitkering te geven, leg je de nadruk alleen maar op hun aandoening en niet op wat zij in hun toekomst nog wel kunnen.

Is wetenschappelijk uitgezocht of vooral de lichte tot zeer lichte beperkingen wel tot een Wajong-uitkering zouden moeten leiden? Naar mening van de VVD-fractie is er duidelijk sprake geweest van een indicatieverruiming in de afgelopen jaren. Heeft dat niet juist bijgedragen aan een averechts effect?

Dan een ander belangrijk punt. Ongeveer de helft van de jongeren die speciaal onderwijs volgen, komt in de Wajong terecht. Dat wil zeggen

dat dagelijks zo'n twee à drie schoolklassen de Wajong instromen. Uit het onderzoek van het ministerie van maart 2008 blijkt dat deze scholen niet echt gefocust zijn om de leerlingen waar mogelijk naar de arbeidsmarkt toe te leiden. Er zijn leraren die deze kinderen vooral een veilige omgeving willen geven; daar is op zich niets mis mee. Vervolgens vinden deze docenten of begeleiders kennelijk ook dat deze jongeren vooral niet naar de in hun ogen onveilige arbeidsmarkt moeten worden toegeleid om, met ondersteuning, een werkzaam leven te gaan leiden. Zoals al gezegd, de VVD-fractie is van mening dat juist deze attitude bijdraagt aan een onterechte stigmatisering van de betreffende jongeren en dat het risico zeer groot is dat zij daardoor minder ontplooiingsmogelijkheden krijgen.

Staatssecretaris Dijkema van OCW heeft het actieplan Passend onderwijs opgesteld, waarbij onder andere een profiel van het speciaal onderwijs gericht wordt op een betere aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt. De werkwijze van de staatssecretaris is echter, zo begrijpt de VVD-fractie uit de desbetreffende brieven aan de Tweede Kamer, dat zij van onderop wil starten en veranderen, vervolgens wil evalueren en pas in 2011 met een wetsvoorstel ter zake wil komen. Kortom, het heeft nu geen zin om te vragen welke concrete doelen en aantallen haar voor ogen staan; alles staat immers nog in de kinderschoenen. Deze vraag kan dus pas aan een volgend kabinet worden gesteld.

In haar brief van 2 november 2009 geeft de staatssecretaris aan dat zij de urgentie voelt om tot oplossingen te komen. Zij kondigt een aantal maatregelen aan die ertoe moeten leiden dat er zo weinig mogelijk kinderen worden doorverwezen naar het speciaal onderwijs. Maar ook hier weer meldt zij dat de wettelijke invoering ervan pas in 2011 kan plaatsvinden. De VVD-fractie komt dus tot de conclusie dat er gedurende deze kabinetsperiode nog steeds iedere dag twee à drie schoolklassen de Wajong zullen instromen. Is deze conclusie juist?

Wat zijn de mogelijkheden voor de minister om de staatssecretaris van OCW ervan te overtuigen dat er nu een cultuuromslag moet komen bij de speciale scholen, zodat deze scholen zich bij het onderwijs meer op de arbeidsmarkt oriënteren? Want als je naar de verhalen uit de praktijk luistert en over de casuïstiek leest, zie je ook dat veel professionals blijven cirkelen in de kring van de handicap, stoornis of competentietesten. Misschien is bij hen nog wel meer dan bij werkgevers een cultuuromslag dringend en op korte termijn gewenst.

Kortom, de VVD-fractie is het eens met het uitgangspunt van de minister dat er een cultuuromslag moet plaatsvinden. Niet de handicap is het leidende motief, maar de focus op wat de jongere nog wel kan. Deze cultuuromslag zal allereerst bij de betrokkenen zelf en vooral bij hun begeleiders moeten plaatsvinden. Want als het daar niet gebeurt, heeft het weinig zin om werkgevers te motiveren arbeidsplaatsen ter beschikking te

stellen. Het kabinet doet dit naar mening van de VVD-fractie in een veel te laag tempo.

Vervolgens is de vraag aan de orde hoe we voldoende, meestal aangepaste banen voor deze jongeren vinden. Hoewel het kabinet en de lagere overheden hun steentje bijdragen, moet dat toch van het bedrijfsleven vandaan komen. Er bestaan talloze tegemoetkomingen voor de werkgevers. Gelukkig zijn er steeds meer werkgevers die gebruik maken van deze instrumenten, hoewel uit elk rapport blijkt dat zij echt ontevreden zijn over de complexiteit, de wirwar van regelingen en de administratieve lastendruk die dat met zich meebrengt. De veel gehoorde stelling is dat werkgevers er niet op zitten te wachten om deze jongeren een baan aan te bieden. In zijn brief van 15 juli jongstleden geeft de minister echter zelf al aan dat er veel gebeurt doordat sociale partners in cao-verband afspraken maken om Wajong'ers een werkplek te bezorgen. Ook grote werkgevers hebben inmiddels convenanten met het UWV gesloten over plaatsing van Wajong'ers. Deze instanties hebben voldoende kennis en professionaliteit als het om de regelgeving gaat.

Maar hoe staat het met de andere werkgevers, met name met de motor van onze economie, het mkb? Twee maanden geleden publiceerde de RWI een onderzoek naar ervaringen van werkgevers. Ook daarin constateerden de onderzoekers twee knelpunten bij het gebruik van de voorzieningen door de werkgevers. De regelgeving is te complex en de administratieve lasten zijn te hoog. De oplossing van de minister is nu om naast het landelijk servicepunt ook nog regionale servicepunten in te stellen, die werkgevers behulpzaam moeten zijn om deze regelgeving te tackelen en om de lastendruk over te nemen. Waarom zo'n ingewikkelde oplossing? Waarom nog een instantie erbij? Waarom volgt de minister niet gewoon de Koninklijke weg en vereenvoudigt hij de regelgeving?

Zelfs als werkgevers al in ruime mate bereid zijn om jong gehandicapten een werkplek te bieden, dan blijft nog de vraag van de matching. Zijn er voldoende banen te creëren die passen bij de beperkte vaardigheden van deze jongeren? Een van de problemen is dat de werkgelegenheid aan de onderkant van de arbeidsmarkt afneemt. We zien bijvoorbeeld bij de werklozen dat laagopgeleiden veel moeilijker aan een baan komen dan hoger opgeleiden. Er komt ook steeds meer concurrentie voor deze "lagere" banen, gelet op de inspanningen van gemeenten om de bijstandsgerechtigden en straks wellicht ook de WSW'ers meer te stimuleren om een reguliere baan te zoeken.

Jobcarving is een stukje van de oplossing, evenals de jobcoach. De jobcoach moet de jongeren op de werkvloer begeleiden. De meningen van de werkgevers over de activiteiten van de jobcoach zijn verdeeld. Hetzelfde geldt voor de meningen van de Wajong'ers hierover. Uit de evaluaties en onderzoeken komt een aantal probleempunten naar voren. Soms blijken de jobcoach en de bedrijfsbegeleiding elkaar zelfs voor de voeten te lopen. Is de jobcoach wel voldoende effectief?

Zouden er geen strakkere eisen moeten worden gesteld aan de kennis en vaardigheden, toegespitst op de problemen van de jonge Wajong'ers die hij begeleidt, om het woord certificering maar eens te vermijden? Gaat de minister hieraan iets doen, vraagt de VVD fractie. Het is immers een vrij dure voorziening. Ook hier geldt: als je breder kijkt, naar bijvoorbeeld bepaalde groepen van bijstandsgerechtigden, mensen werkzaam bij de sociale werkvoorziening, de jonggehandicapten, laaggeschoolde werklozen, kom je tot de conclusie dat er in feite een probleem bestaat aan de onderkant van de arbeidsmarkt.

Zoals de commissie -De Vries in haar rapport over de WSW stelt, is er een groep in de samenleving die niet in staat is om in eigen levensonderhoud te voorzien maar wel in staat is om betaalde arbeid te verrichten, al dan niet met blijvende ondersteuning. De VVD-fractie deelt de mening van de commissie dat er een forse stroomlijning zou moeten plaatsvinden van alle wetgeving en regelingen voor kwetsbare groepen op de arbeidsmarkt, zoals bepaalde groepen uit de Bijstandswet, de WSW en de Wajong. Dat zou ook moeten inhouden dat de financiering van de inkomens- en andere voorzieningen gestroomlijnd wordt en in één hand wordt gelegd. Daarmee wordt voorkomen dat mensen over schuttingen van wetten worden geplaatst -- ik druk mij maar eens netjes uit -- omdat dan een andere instantie betaalt. Ik hoor graag een reactie van de minister op dit standpunt.

Wat wil de minister met dit wetsvoorstel bereiken? Hij streeft naar verlaging van de instroom met 10.000 jongeren per jaar en naar meer participatie. In de memorie van toelichting is een aantal tabellen opgenomen onder hoofdstuk 4. Op grond van deze tabellen wordt het er voor de VVD-fractie niet duidelijk op. In de eerste plaats blijkt namelijk dat bij ongewijzigd beleid er in 2050 450.000 Wajong'ers zouden zijn. De minister verwacht op basis van dit wetsvoorstel een vermindering van de instroom in de Wajong van in totaal 40.000 jongeren naar 408.000 in 2050. Er moet dus erg veel instromen als er per jaar al 10.000 mensen minder instromen terwijl het aantal mensen in de Wajong in 40 jaar uiteindelijk maar met 40.000 daalt. In de tweede plaats blijkt dat de minister verwacht dat de participatiegraad van jongeren binnen de Wajong zal stijgen. Nu participeert 25% van de Wajong'ers. Straks stijgt het huidige aantal participanten van 113.000 naar 190.000. Als wij dit aantal van 190.000 afzetten tegen de 408.000 Wajong'ers in 2050, betekent dit een participatiegraad van nog geen 22%. In feite daalt dan dus de participatiegraad. Kortom, de instroom blijft stijgen en de participatiegraad zou dalen. Kan de minister dit uitleggen?

Met buitengewone belangstelling wacht mijn fractie de antwoorden van de minister af.

*N

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Voorzitter. Ik spreek niet alleen namens de fractie van de

ChristenUnie, maar mag ook het woord voeren namens de fractie van de SGP.

Laat ik beginnen met onze minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid een compliment te maken. Hij heeft zich met betrokkenheid en grote voortvarendheid ingezet voor de Wajong in vernieuwde opzet. Aan alles is te merken dat hij ook echt wil dat de nieuwe Wajong gaat slagen en dat er op een andere manier tegen jonggehandicapten in onze samenleving wordt aangekeken. Het adagium dat gelet moet worden op wat mensen kunnen, en niet op wat ze niet kunnen, wordt door onze minister met verve uitgedragen. Onze fracties steunen deze inzet van harte. De visie die hieruit spreekt op de waarde van ieder mens, is ook de onze.

Wij waarderen deze inzet temeer, daar ze ingaat tegen een andere beweging in onze samenleving waarmee we ook te maken hebben. Ik bedoel de uitsluiting van mensen op de arbeidsmarkt zodra ze niet helemaal passen, zodra er een "vlekje" wordt geconstateerd, zodra ze lasten en kosten met zich meebrengen. De instroom in de Wajong in de afgelopen jaren heeft hiermee te maken. Er heeft een sortering plaatsgevonden op basis van "geschiktheid" en in dat proces zijn veel jongeren, ongeveer één op de twintig, in de uitkeringssituatie voor jonggehandicapten terechtgekomen. Stel je voor dat op zaterdagmiddag twee voetbalteams tegen elkaar spelen. Er is in ieder geval één voetballer uit elk team eigenlijk ongeschikt om te werken. Dat we er alles aan doen om deze uitsluitingslogica te doorbreken en jongeren gewoon te laten participeren, is van vitaal belang voor onze samenleving. Hier komt het "Samen werken, samen leven" van het kabinet fraai tot uitdrukking.

We hebben te maken met een veelomvattend onderwerp. Er is sprake van een zeer gevarieerde doelgroep, een regeling die helder, maar ook gecompliceerd is, en de weerbarstige vraag of het aan de slag brengen van jonggehandicapten in regulier werk gaat lukken. Ik wil mijn betoog opbouwen door op deze drie terreinen nadere opmerkingen te maken. De minister zal -- kerkganger als hij is -- het voor zijn luistergemak vast op prijs stellen als ik de stof in drie punten verdeel. Het gaat dus over de doelgroep, de uitvoering van de regeling zelf en het arbeidsmarktbeleid voor jonggehandicapten.

Ik kom als eerste bij een aantal opmerkingen over de doelgroep zelf. Het is de uitdrukkelijke bedoeling van de Wajong om jonggehandicapten zoveel mogelijk uit de uitkeringssituatie te houden en te begeleiden naar regulier werk, te beginnen met de nieuwe instroom vanaf 1 januari aanstaande. Dat is dus een nieuwe benadering voor deze groep. Terecht wordt daarbij opgemerkt dat dit perspectief op werk al veel eerder voor deze groep vanzelfsprekend moet zijn. Een jongere heeft de aandoening, de ziekte of de handicap die hem of haar belemmert op de arbeidsmarkt niet ineens in het achttiende levensjaar. Er is al een traject nodig van scholing en begeleiding door ouders, professionals en docenten waarbij dat perspectief op regulier werk

centraal staat. Onlangs heeft de SER een ontwerpadvies uitgebracht onder de titel De winst van maatwerk, dat nog geen deel heeft uitgemaakt van de beraadslagingen over de Wajong. Er wordt wel steeds verwezen naar dit ontwerpadvies. Hoewel ik weet dat het kabinet later met een standpunt zal komen, zou ik nu al wel de visie van de minister op dit thema willen horen. Ik heb het over het thema dat jonggehandicapten al veel eerder dan het achttiende levensjaar begeleiding en scholing nodig hebben. Het verbaast mij zeer dat in het ontwerpadvies de rol van het vakonderwijs, en in het verlengde daarvan van de werkgevers, eigenlijk nauwelijks aan de orde komt. De opstellers van het advies vinden dat zij daarover niet veel kunnen zeggen. Dat verbaast mij, omdat in de stukken over de Wajong steeds is aangekondigd dat het SER-advies op dit punt juist belangrijke gedachten zou aanreiken.

In sommige sectoren zit men te springen om vaklieden en wordt er met het oog op dreigende schooluitval geëxperimenteerd met vakscholen. In het rapport van de WRR waaraan ook oud-minister Winsemius heeft gewerkt, wordt benadrukt dat het opzetten van vakonderwijs een manier is om schooluitval tegen te gaan. In het rapport Hobbels en kruiwagens, dat mevrouw Swenker zojuist ook al noemde, wordt geconstateerd dat de wetgeving rondom Wajong en speciaal onderwijs een "remmende werking" heeft op de toetreding van jongeren op de reguliere arbeidsmarkt. Deze wetgeving rondom de Wajong pakken wij nu dus aan. De vraag blijft, welke wetgeving rond speciaal onderwijs er nog nodig is om deze remmende werking op de toetreding op de reguliere arbeidsmarkt weg te nemen. Graag zou ik zien dat voor Wajong'ers trajecten in de richting van het vakonderwijs worden gemaakt, waar ook werkgevers al vroeg bij betrokken zijn. Wat zijn de initiatieven op dat punt? Zouden wij op dit punt in dit debat verder kunnen komen?

Tussen de mensen van de nieuwe doelgroep, de nieuwe instroom die wij zoveel mogelijk naar werk willen geleiden, zien wij nog grote verschillen. De prikkel om te gaan werken en door werk het eigen inkomen te verbeteren zal werken voor jongeren met de meeste arbeidspotentie, die eigenlijk niet in de Wajong horen maar met enige ondersteuning gewoon op de arbeidsmarkt kunnen functioneren. Dat is de positieve werking van deze wet op de doelgroep: de wet houdt mensen, zodra het maar kan, uit de uitkering. Er blijft echter instroom in de Wajong van mensen die op een uitkering zijn aangewezen of die slechts in geringe mate kunnen werken door een chronische ziekte of aandoening. Het gaat om jongeren die wel regulier werk kunnen doen maar zich daarin beperkt voelen en zich daarin niet kunnen verbeteren. Ik heb het dus niet over jongeren in de WSW met beschutte werkplaatsen, maar over jonggehandicapten die wel regulier werk aankunnen maar door de aard van hun beperking nu eenmaal nooit de verdien capaciteit zullen halen die nodig is om de sprong te maken naar een volledig minimumloon of meer.

Ik wil een opmerking maken over de glijdende schaal van 20% naar 70%. Wat gebeurt er als je daar ergens tussenin zit, als je blijft steken? Het gaat over de situatie waarin je verdien capaciteit beperkt blijft door de aard van je beperking terwijl je je wel volledig inzet en je misschien net zo hard werkt als je leeftijdsgenoten. Die zijn ook nog geen 27 jaar maar hebben geen beperkingen waardoor zij zich helemaal kunnen inzetten en wel een minimumloon kunnen krijgen. Tegelijkertijd komt een jonggehandicapte die zijn verdien capaciteit wel realiseert, door de aard van zijn beperking toch onder het niveau van het minimumloon uit. Zouden jongeren die hun volledige verdien capaciteit hebben gerealiseerd, ook al is die maar 40% of 50%, niet ook de sprong naar het minimumloon moeten kunnen maken, bijvoorbeeld als zij één of anderhalf jaar op dat niveau zitten? Kan de minister hierop ingaan?

Dit is ingewikkelde materie, die ik goed wil begrijpen. Ik vind dit vooral belangrijk omwille van de cultuur op de werkvloer; wij hebben het hier over een cultuuromslag. Een jongere met een beperking die zich volledig inzet en die zijn verdien capaciteit ten volle realiseert, moet niet achterblijven bij een leeftijdgenoot die geen beperking heeft, hetzelfde werk doet en zich ook volledig inzet maar daarvoor wel het minimumloon of meer krijgt. Als hij wel achterblijft, zou dat voor de cultuuromslag niet goed werken.

Tot slot van dit eerste deel van mijn betoog wil ik iets zeggen over de bestaande groep, het oude bestand, de zittende groep. Voor de mensen in deze groep blijft de oude regeling gelden, maar zij mogen gebruikmaken van de nieuwe regeling. Het siert de minister dat hij jongeren van de oude groep niet gaat opjagen om hun alsnog opnieuw via indicaties verplichtingen op te leggen waar zij niet op had gerekend. Ook in dit bestand zitten echter jongeren die graag willen werken, in de werkregeling willen komen en arbeidsondersteuning willen ontvangen. Het risico is dat zij niet echt meer worden geholpen. Straks zal alle inzet, ook van het UVW, zijn gericht op de nieuwe instroom. Wat vindt de minister van de suggestie van de Raad voor Werk en Inkomen om ook oude Wajong'ers te stimuleren de competentietest te doen die de UWV's gaan aanbieden? Dat is natuurlijk nog maar een begin. Het gaat mij dus om het lot van die oude groep.

Voorzitter. Mijn tweede reeks opmerkingen betreft de uitvoering van de regeling. Het UWV krijgt daarin een belangrijke rol en is al bezig zich daarop voor te bereiden door het inrichten van servicecentra met digitale instrumenten, het aanstellen van nieuwe arbeidsdeskundigen, het aanbieden van jobcoaches enzovoort. Er wordt heel veel gedaan om jonggehandicapten de arbeidsmarkt op te krijgen en dat is goed. De effectiviteit van deze inzet zal echter moeten blijken uit cijfers waaruit naar voren komt dat meer jonggehandicapten regulier werk vinden. Niettemin achten onze fracties deze aandacht voor maatwerk en de meer op het individu toegesneden benadering belangrijk. Wij geloven in deze benadering. Deze wet steunen wij dan ook van harte in die zin dat er

nu wordt gekeken naar de persoon en dat er maatwerk wordt geleverd. Dat was overigens ook de strekking van het ontwerpadvies van de SER dat ik zo-even aanhaalde.

Dit is ook een benadering die helpt of zou moeten helpen om door alle regelingen heen te kijken en de persoon te blijven zien die iets nodig heeft. Ik sluit mij dan ook aan bij de opmerkingen van mevrouw Swenker: wij moeten de persoon blijven zien. Hij moet in het woud van regelingen de aandacht hebben om verder te komen. Het verwerven van een plek in de samenleving mag voor een jonggehandicapte niet een gang door de instituties worden, waarbij de ene na de andere horde moet worden genomen, omdat dit land nu eenmaal zo veel wetten en regelingen kent. Hoe beoordeelt de minister in dit verband het feit dat de instroom in de Wajong veel te maken heeft met de manier waarop het bestand van de Wet werk en bijstand door de gemeenten de afgelopen jaren opnieuw is geïnspecteerd? Wij weten immers allemaal dat de instroom daardoor op gang is gebracht. Nu willen wij iets repareren aan de kant van de Wajong, maar wat doen wij eigenlijk in de relatie tussen de Wajong en de Wwb? Hoe verloopt de communicatie tussen het UWV en de gemeenten om geen onnodige instroom in de Wajong te genereren en vooral om jongeren in de regeling te krijgen waar zij het meest baat bij hebben? Zulke opmerkingen heb ik ook gehoord van de VVD-fractie van mevrouw Swenker.

Echt belangrijk zou het zijn als we erin zouden slagen meer samenhang te krijgen in het veld van regelingen en instituties voor mensen met een beperking. Er is nog altijd veel versnippering in de aanpak. Men kan te maken krijgen met de Wmo, de AWBZ, de Wajong en de WSW om de meest belangrijke te noemen. Misschien overlappen de regelingen elkaar niet, maar vanuit het perspectief van een persoon die hiermee te maken krijgt, is er wellicht veel meer aansluiting en synergie mogelijk. Hoe kan een pgb dat iemand ontvangt, bijvoorbeeld mede worden betrokken in het traject van arbeidstoeleiding en arbeidsondersteuning? Welke winst kan nog worden geboekt bij de uitvoering van de werkregeling wanneer andere regelingen hierop worden betrokken? Ik ga ervan uit dat wij vandaag het wetsvoorstel inzake de Wajong aannemen. Wat is dan het perspectief van de minister op de komende jaren waarin wij moeten proberen om de regelingen op elkaar te laten aansluiten? Zou er misschien één grote wet kunnen worden gemaakt voor deze doelgroep waarin al die andere verschillende regelingen kunnen worden betrokken? Ik wil graag de visie van de minister horen op dit vraagstuk.

Ik kom op mijn derde punt. Ik wil stilstaan bij de arbeidsmarktkansen voor jonggehandicapten. Zoals wij weten, hangt hierbij veel af van de houding van de werkgevers. Het is belangrijk dat deze nieuwe Wajong werkgevers prikkelt opnieuw na te denken over hun mogelijkheden om werk te scheppen voor mensen met een beperking. Deze prikkel moet gepaard gaan met een visie op de betekenis van economie en arbeidsmarkt. Wij spreken van een cultuuromslag. Hierbij spreken wij

in dit land regelmatig met twee monden. Enerzijds moeten er topprestaties worden geleverd en moeten wij het allerbeste in onszelf naar boven halen. Dat is de taal van de competitie en de prestatiesamenleving. Die prestatiesamenleving laat echter een spoor van slachtoffers en losers achter zich. Het gaat om mensen die geen aansluiting vinden, zoals ook afgelopen vrijdag bleek uit de documentaire van Marcel van Dam over de keerzijde van de prestatie maatschappij. Anderzijds -- wij zijn vandaag bijeen omwille van de wet Wajong -- zenden wij een andere boodschap uit: mensen met een beperking en met een lagere "verdiencapaciteit" kunnen toch waardevolle werknemers zijn. Dat zeggen wij hier vandaag, maar dat moet op elkaar aansluiten. Werkgevers moeten zo royaal zijn om in de prestatie maatschappij toch een plaats in te ruimen voor mensen met een beperking. Voelt een werkgever die met allerlei subsidies moet worden overgehaald om banen te scheppen voor jonggehandicapten, zich wel altijd intrinsiek gemotiveerd voor de zaak zelf? Begrijp mij niet verkeerd, het is alleen maar goed dat de overheid prikkelt en stimuleert waar zij kan. Een jonggehandicapte heeft het echter ook nodig om te weten dat een werkgever er echt voor hem of haar wil zijn. Dat vraagt een visie op ondernemerschap in relatie tot de sociale uitdagingen van onze samenleving. Wordt die discussie wel voldoende gevoerd? Een jonggehandicapte heeft uiteindelijk een veilige arbeidsomgeving nodig waar hij wordt geaccepteerd en gewaardeerd. Het gaat om het commitment van de hele onderneming. De RWI benoemt dat als een belangrijke succesfactor. Ik kan dat alleen maar onderstrepen.

Gaat het lukken voldoende jonggehandicapten in regulier werk te krijgen? Gaat het lukken een sluitend en efficiënt stelsel van werk en inkomen te krijgen voor de groep Wajong'ers? Veel zal afhangen van de slaagcijfers die we pas over enige tijd kunnen zien. Dan zal duidelijk worden of de inzet van al deze instrumenten het doel heeft gediend dat ons nu voor ogen staat. Tot dat doel rekenen onze fracties ook de cultuurverandering rondom mensen met een beperking, de beweging naar inclusiviteit in plaats van uitsluiting en ook het vinden van een meer op de persoon toegesneden aanpak voor burgers die niet de weg mogen kwijtraken in de regelingen en weggedrukt worden in een prestatie maatschappij, maar zich daadwerkelijk gesteund en geholpen weten door mensen die hun mogelijkheden zien.

In de stukken staat steeds de naam van ondernemer Breeman uit Genemuiden. Er wordt gesproken over de Breeman-regeling. De heer Breeman is een voorbeeld geweest in onze samenleving. Hij heeft in zijn bedrijf een plaats ingeruimd voor heel veel mensen met een beperking. Er moeten nog meer mensen komen die op dit gebied een voorbeeld willen zijn.

Wij zien uit naar de antwoorden van de minister.

*N

De heer **Thissen** (GroenLinks): Voorzitter. De fractie van GroenLinks onderschrijft van harte dat het uitgangspunt van de nieuwe Wajong moet zijn om jongeren naast bescherming vooral ook mogelijkheden te bieden om mee te doen op de arbeidsmarkt. Het kabinet tracht dit te bereiken door wat jongeren ondanks hun handicap kunnen als uitgangspunt te nemen.

Wat is voor mijn fractie van belang bij de beoordeling van dit wijzigingsvoorstel? Bepalend is de vraag wat er nodig is voor deze jongeren die allemaal hun dromen hebben om mee te doen en om van betekenis te zijn, om zich te ontwikkelen in de richting van wat ze willen en kunnen.

Bij elke persoon in de Wajong moet gekeken worden naar de mogelijkheden om mee te doen en deel te nemen aan de reguliere arbeidsmarkt, in plaats van bij voortdurende beperking of het niet kunnen als uitgangspunt te nemen. Dit wetsvoorstel voorziet in het bieden van werk en/of arbeidsondersteuning.

Mijn fractie is geen voorstander van voortdurende stelselwijzigingen en structuuraanpassingen. Meestal gaat daarin dan de energie in zitten en wordt het doel -- waarvoor en voor wie is het stelsel en de structuur -- uit het oog verloren. Dat komt omdat alle energie gaat zitten in de verandering en niet in de noodzaak dat het uiteindelijk werkt. In dit geval gaat het om jongeren met een beperking, maar vooral ook met heel veel mogelijkheden en talenten.

De Wajong-voorziening, ingegaan per 1 januari 1998, was ooit bedoeld om jongeren met een handicap bescherming, beschutting en een vangnet te bieden, waardoor zij in een beschaafd en vooral ook rijk land niet aan hun lot werden overgelaten. Geen van die jongeren had zijn handicap op zijn verlanglijstje staan!

Nu jongeren er met recht en rede gebruik van maken, slaat de paniek toe vanwege de niet voorziene of geprognosticeerde groei van de Wajong. Is de groei van het aantal jongeren dat een beroep doet op de wet de doorslaggevende aanleiding voor deze wijziging, of is het een nieuw mensbeeld, namelijk dat mensen met een beperking wel degelijk mogelijkheden hebben en kansen zouden moeten krijgen?

Uitlatingen zoals die van de directeur van het CPB: "We moeten de Wajong dichtschroeven" zijn de fractie van GroenLinks een gruwel. Het gaat hier om een regeling die in een beschaafde verzorgingsstaat mensen met een handicap een terechte voorziening biedt.

De minister heeft zowel in het debat in de Tweede Kamer als in de memorie van antwoord aangegeven dat niets erop wijst dat de oorzaak van die groei ligt in de toename van ernstige ziektes of handicaps, maar wel in een verbeterde en professionelere diagnosestelling enerzijds en anderzijds de complexer geworden arbeidsorganisatie en de hogere functie-eisen die op de arbeidsmarkt aan elk lid van de beroepsbevolking gesteld worden. Maar ook de regeling als zodanig voert de minister aan om de

groei van het aantal instromers te verklaren. Wat is het nu precies?

Als de ziektes en ernstige handicaps niet zijn toegenomen, de diagnosestelling sterk verbeterd is, de arbeidsmarkt steeds hogere eisen stelt en de instroom in de Wajong dus terecht is, klopt het toch dat deze regeling er is? Dan biedt zij toch terecht een vangnet voor mensen die anders aan hun lot zouden zijn overgelaten? En als dit klopt, is er in onze samenleving sprake van ernstige uitsluiting van mensen die niet kunnen voldoen aan de prestatie-eisen, is er terecht een beschermende en beschuttende regeling als de Wajong nodig en kan het niet zo zijn dat deze voorziening een behoefte heeft gecreëerd?

Of het klopt niet, maar dan moet de minister mij verklaren waarom er toch zoveel jongeren in de Wajong zitten en voor 75% niet meedoen aan de arbeidsmarkt, ondanks alle pogingen in het recente verleden?

Als inderdaad klopt wat de minister zelf heeft gezegd in zowel het debat in de Tweede Kamer als in de memorie van antwoord en in de nadere memorie van antwoord, waarop baseert hij dan het optimisme dat met deze wijziging veel meer jongeren regulier, al dan niet met ondersteuning en begeleiding, aan de slag kunnen op de arbeidsmarkt en wil hij daarom de weg naar de WSW zoveel mogelijk afsluiten? Voor mijn fractie hier in de Eerste Kamer is dit essentieel om akkoord te geven op dit voorstel.

De voorziening heeft te maken met een paradox. Wat bedoeld is als bescherming, is verworpen tot een blokkade om mee te doen. Bovendien mogen we onze ogen niet sluiten voor het stigma waarmee veel Wajong'ers worden geconfronteerd. Meedoen wordt dan wel een heel zware klus! Wij vragen ons dan ook af, of alleen het veranderen van de voorwaarden aan de aanbodzijde werkt als de vraagzijde -- de ondernemers en de werkgevers -- niet geconfronteerd wordt met evenwichtige plichten en rechten teneinde meedoen van jongeren met een handicap ook werkelijk mogelijk te maken. In de concurrentie op de arbeidsmarkt leggen nog altijd te veel Wajong'ers het af tegen jongeren zonder handicap. Dat maatschappelijke onrecht wordt niet aangepakt. Het is net alsof de voorzieninggerechtigden eenzijdig de oplossing van de groei van de voorziening moeten dragen. Bovendien als de arbeidsmarkt complexer geworden is, de eisen verhoogd zijn, de prestaties moeten worden opgeschroefd om bij te blijven, waar zit dan de doorzettingsmacht bij het UWV, het UWV-werkbedrijf en de gemeenten om echt werk te maken of te regelen voor jongeren? Deze kritiek hebben wij ook bij de Wet investeren in jongeren. Is er op interdepartementaal niveau en op collegiaal niveau binnen het kabinet sprake van inclusief en integraal denken en beleid?

Ik lees in de gezamenlijke brief van de staatssecretarissen Bussemaker en Klijnsma getiteld "Zorg en maatschappelijke ondersteuning" (stuk 29538 van 12 oktober 2009) over de samenhang en verbindingen tussen Wmo, Wwb, WSW en WIJ, maar er staat helemaal niets maar

dan ook helemaal niets over de Wajong. Ik snap hier helemaal niets van. Als er op regeringsniveau al niet vanuit integraal vastgestelde doelen wordt samengewerkt tussen de verschillende verantwoordelijke bewindspersonen, hoe moet dan de sluitende en integrale aanpak voor jongeren gestalte krijgen op het niveau van die ene jongere met zijn handicap die van betekenis wil zijn en elke dag aan de deur klopt met zijn vraag of hij mag meedoen en of men hem een plek kan garanderen? Als er op gemeentelijk niveau geen mogelijkheden geboden kunnen worden in de voorzorg, de preventie, de ketensamenwerking tussen basisonderwijs en speciaal onderwijs, tussen basisonderwijs, speciaal onderwijs en voortgezet onderwijs, de roc's, de Centra voor Jeugd en Gezin, de Bureaus Jeugdzorg, dan is het toch niet vreemd dat jongeren in toenemende mate niet alleen met recht een beroep doen op de Wajong, maar dat zij daar ook in blijven zitten? Waar verplicht de minister ondernemers of werkgevers iets? Alleen centrale afspraken met VNO-NCW of MKB-Nederland maken nog niet dat de participatie van Wajong'ers op de arbeidsmarkt toeneemt. Papier is geduldig, en mijn fractie heeft het onderhand wel gehad met al die convenanten, beleidsnota's, intenties, rapporten en verscherpingen van wet- en regelgeving die slechts virtueel beeld en geluid laten zien en horen, bezigheden en tijdverdrijf zijn voor bestuurders, maar geen of veel te weinig banen opleveren voor mensen met een handicap.

Maar waar de minister in directe zin wel iets kan betekenen, is als grootste werkgever in dit land. Hoeveel Wajong'ers neemt de rijksoverheid in dienst? Heeft de minister met IPO en VNG afspraken gemaakt, en zo ja welke, over het aantal Wajong'ers, in dienst te nemen bij provincies en gemeenten? Het is immers lastig, de overige sectoren van de arbeidsmarkt stimulerend aan te spreken op het in dienst nemen van jonggehandicapten die zoveel mogelijkheden hebben, als de minister zelf vrijwel niets of heel karig iets doet. Wat is die 1% aan fte's rijksbreed werkelijk waard? Zijn het enkel werkervaringsplekken, of ook reguliere plaatsen? Hoeveel Wajong'ers krijgen een kans bij al die projecten die door de Crisis- en herstelwet voortvarend en snel worden uitgevoerd? Maakt de minister in de opdrachtverlening afspraken met betrekking tot social return on investment? Wij houden hierover een motie achter de hand.

Hoe garandeert de minister zijn eigen ambities, waar nu in tijden van crises het accent ligt op het van werk naar werk helpen van mensen en op het zo snel mogelijk aan de slag krijgen van jongeren met een startkwalificatie? In die moordende concurrentie moeten ook jonggehandicapten nog aan de slag komen. Wij vragen niet op voorhand om een stelsel- of structuurwijziging, maar de minister moet ons toch eens uitleggen -- ik sluit geheel aan bij het betoog van mevrouw Swenker -- hoe we drie jongeren in vergelijkbare situaties moeten uitleggen dat de ene onder de WIJ valt -- zijn beperkingen vallen niet onder de criteria van de Wajong -- een WIJ waarbij onvergelijkbare ongerijmdheden zullen gaan

ontstaan, een ander met een Wajong-voorziening een WSW-indicatie heeft, en een derde enkel Wajong. Ik kan nog een vierde verzinnen die nergens recht op heeft, maar niet aan de slag komt. Bovendien heeft eentje te maken met het UWV, of een UWV-werkbedrijf, en twee anderen met de gemeenten. Mijn fractie blijft zich afvragen waarom sprake moet zijn en blijven van drie verschillende regelingen. Graag de visie van de minister hierop, en bovenal zijn hopelijk logische uitleg.

Is het denkbaar dat de minister op basis en zelfs conform het advies van de commissie-De Vries over de fundamentele herbezinning van de WSW een regeling gaat maken voor alle mensen met een beperking of een grote afstand tot de arbeidsmarkt, en dat die regeling Werken naar vermogen gaat heten? Hoe ziet de minister de relatie tussen deze wetwijziging en het rapport van de commissie-De Vries Werken naar vermogen, inzake een fundamentele herbezinning van de WSW? Welke relatie ligt er tussen dit wetsvoorstel en de operatie modernisering van de AWBZ? Hoe gaat voor jongeren die zeer beperkt zijn in hun mogelijkheden de toekomst eruit zien? Want als zij tot nu toe niet ten onrechte een beroep gedaan hebben op de Wajong, als de diagnose terecht en professioneel gebeurt, als de arbeidsmarkt in zichzelf lastig is om te bereiken voor mensen met een handicap, als de eisen aan werknemers hoog zijn met betrekking tot hun prestatiemogelijkheden, vraag ik de minister nogmaals waarop hij zijn optimisme baseert dat het met dit wijzigingsvoorstel gaat lukken om meer jongeren met een beperking of handicap, of zoals de empowerbeweging zelf zegt met andere mogelijkheden aan de slag te krijgen?

Ik ken de voorbeelden van bedrijven die voornamelijk mensen met een handicap in dienst hebben. Wij krijgen elke vrijdagnacht onze stukken bezorgd door zo'n bedrijf, Valid Express. Het zijn allemaal bedrijven die een affectieve, of een persoonlijke betrokkenheid hebben bij mensen met een handicap. Dit zijn lichtpunten en lichtende voorbeelden. Maar het is zo jammer dat het vaak tot die groep beperkt blijft.

Ik eindig met persoonlijke twijfel. Ik was begin jaren negentig coördinator van een kracklerproject voor jongeren die niet op eigen kracht konden deelnemen aan de arbeidsmarkt. Daarna was ik acht jaar wethouder met een breed sociale samenhangende portefeuille, ik was voorzitter van de Taskforce Vermaatschappelijking van de ggz, lid van de commissie Het werkend perspectief, lid van de Taskforce Handicap en Samenleving, een initiatief van ons aller Hannie van Leeuwen, voorzitter van Divosa en lid van de commissie Fundamentele herbezinning van de WSW, die vorig jaar het rapport Werken naar vermogen uitbracht. Altijd vanuit de inzet iets te betekenen voor de meest kwetsbaren die het zonder ondersteuning of coaching niet zelfstandig redden. Altijd vanuit de inzet om vanuit mensen te denken, en niet vanuit systemen of wetten. Ik was of lid van de verkeerde clubjes, of ik was zelf te beperkt om in de juiste clubjes, banen en organisaties iets voor mensen met een beperking,

iets door- of baanbrekends te betekenen, maar feit blijft dat het niet of nauwelijks heeft bijgedragen tot een hogere arbeidsparticipatie van mensen met een handicap.

Dat doet mij pijn. Dat nodigt uit tot zelfreflectie en zelfkritiek. Maar ook tot de constatering dat wij een samenleving hebben die mensen die niet aan de arbeid als topsportnorm kunnen voldoen uitsluit. Dat wij daarop geen antwoord hebben, vind ik verschrikkelijk, voor hen, en ook voor mijn functioneren. Dat we daar geen antwoord op hebben, is voor geen enkele regering tot nu toe reden geweest om plichten te formuleren voor ondernemers, werkgevers of aan zichzelf als grote overheidswerkgever. Ik schaam mij daar diep voor. Omdat we wel telkens de rekening leggen bij hen die niet op hun verlanglijstje hadden staan dat ze een handicap kregen, pech kregen en daarmee de zware opdracht om er tussen te komen in concurrentie met hen die wel aan topsport kunnen doen.

Als dit ook de constatering van de minister is, en ik nodig hem er uitdrukkelijk voor uit, wat dan? Wat hebben wij mensen, jong en oud, met een handicap dan wel te bieden?

*N

De heer **Elzinga** (SP): Voorzitter. Vorige week mocht ik een prachtig concert bijwonen. Ik trof daar ook de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, en hoop dat hij net zo genoten heeft als ik. Ook de entourage was zeer goed verzorgd. Het was werkelijk iets heel bijzonders.

Helaas is niet iedereen in Nederland in de gelukkige omstandigheid op een dergelijke wijze af en toe van cultuur met de hoofdletter C te kunnen genieten. Ik dacht daaraan toen ik de volgende dag de documentaire De onrendabelen bij de publieke omroep op de buis zag, de documentaire van Marcel van Dam, waar de heer Kuiper ook al op wees. Voor wie hem nog niet heeft gezien: deze documentaire schetst schrijnend hoe een deel van de mensen in onze samenleving door verschillende oorzaken niet mee kan komen, niet kan participeren in de maatschappij. Het zijn allemaal mensen die voor het systeem niet langer rendabel zijn, of dat wellicht nooit zijn geweest.

Aan de hand van een aantal praktijkgevallen wordt getoond hoe deze onrendabelen enerzijds slachtoffer zijn van hun omstandigheden, beperkingen en soms ook keuzes die ze zelf eerder hebben gemaakt, maar anderzijds ook tegelijkertijd dader kunnen zijn van overlastgevende activiteiten en onaangepast, soms asociaal gedrag. Gedrag waar de maatschappij en vooral de mensen die wél geslaagd zijn last van hebben, zeker als dat gedrag in soms voorkomende gevallen verwordt tot crimineel gedrag. Maar eigenlijk is de centrale aanklacht van de documentaire dat, waar vroeger vooral ook oog was voor het slachtofferschap van deze mensen, solidariteit vanzelfsprekend werd geacht en een belangrijke stroming in de politiek deze mensen wilde verheffen, nu vooral op dat daderschap de nadruk wordt gelegd: als lid van deze groep

onrendabelen kost je de samenleving alleen maar geld! De belastingbetaler zou er niet langer voor willen opdraaien, en de economie van het land zou erbij gebaat zijn de kosten van deze onrendabelen terug te schroeven.

Daarover gaat ook vandaag het debat. De jongeren op wie de Wajong, de Wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten, betrekking heeft zijn, de naam van de wet zegt het al, jongeren met een handicap. Ook als de focus en de naam van de wet door voorliggend wijzigingsvoorstel veranderen, blijven jonggehandicapten de doelgroep: jongeren met een beperking die veelal is aangeboren en soms is opgelopen tijdens de jeugd of de studie, maar nog voordat de jongere aan een arbeidscarrière kon beginnen. De meesten van deze jongeren zitten thuis, met een Wajong-uitkering, terwijl vrij velen van hen kunnen en willen werken en op die manier participeren, meedoen aan de maatschappij. Maar de meesten zijn ook onrendabel. Althans, in elk geval vrezende de meeste werkgevers dat kennelijk. Want hoe hard Wajongeren ook hun best doen, de meesten lukt het niet een betaalde baan te vinden. De werkgevers willen deze jonggehandicapten niet. En er zit al helemaal niemand meer te wachten op de oudere Wajongeren, die immers veelal reeds langdurig op een grote afstand van de arbeidsmarkt verkeren.

Er zijn kennelijk te veel knelpunten die de participatie van deze jonge mensen met een beperking in de weg staan. Die wil deze minister opruimen en dat kan alleen maar positief worden genoemd. Een van de wegen die de minister kiest om knelpunten aan te pakken is de wijziging van de Wajong waarover wij nu spreken. Het debat moet dan ook gaan over de vraag hoe dit voorstel bijdraagt aan het aanpakken van deze knelpunten. Welke knelpunten worden precies aangepakt? Welke niet? Wie worden er beter van en wie niet? Welke prijs wordt ervoor betaald, door wie?

De SP-fractie deelt vanzelfsprekend het uitgangspunt van de regering dat het sociaal, maatschappelijk en financieel onwenselijk is dat jonge mensen met een beperking aan de kant worden geschoven en dat zij in veel gevallen worden buitengesloten van deelname aan betaalde arbeid. Het belangrijkste doel van de voorgestelde wijziging van de Wajong is dan ook om jongeren met een beperking te ondersteunen bij het vinden en houden van een baan bij een reguliere werkgever. Dat is de juiste aanpak, lijkt me. Jongeren met een beperking die zelf geen werk vinden, maar een beroep willen doen op ondersteuning, kunnen die via het UWV krijgen. Deze arbeidsondersteuning kan bijvoorbeeld bestaan uit werkplekaanpassing, begeleiding en ondersteuning bij het vinden van werk, een jobcoach, vervoersvoorzieningen, ondersteuning bij het starten van een eigen bedrijf, een werkaanbod door het UWV, een re-integratietraject, scholing of studie.

Tot zover zijn de minister en de SP-fractie het roerend eens. Maar daarmee ben ik dan wel ongeveer aan het einde van de overeenstemming gekomen. Want niet alle knelpunten worden

opgelost en tegelijkertijd worden ook verkeerde knelpunten aangepakt tegen een veel te hoge prijs.

Ten eerste: heel veel jongeren met een Wajong-uitkering willen wat graag aan de slag. Dat is de minister toch met ons eens? Zijn ministerie heeft tenminste zelf het initiatief genomen om met een website ikkan.nl, bijbehorende spotjes, advertenties et cetera, de samenleving en werkgevers te laten zien dat er veel Wajongeren zijn die willen werken en ook wat te bieden hebben. Die zeggen: ik kan. Die Wajongeren zelf vormen het voornaamste knelpunt dus niet. In die groep zit niet het probleem. Deze heeft wel veel beperkingen, maar ook veel mogelijkheden en wil. Helaas mogen ze meestal niet, krijgen ze de kans gewoon niet. Dáár moet wat aan veranderen. De minister moet het dan toch ook met ons eens zijn dat veel werkgevers de Wajongeren niet willen? Waarom wordt dat knelpunt dan nauwelijks aangepakt?

Als een ezel niet wil lopen dan heb je de wortel en de stok tot je beschikking. Uitgerekend bij de koppigste ezel, de werkgevers, laat de regering bij deze wetswijziging de stok achterewege. Er is wel een heel aantal plannen bedacht om werkgevers over de streep te trekken en voor hen obstakels weg te nemen, maar het zijn allemaal wortels. Ik hoop dat deze bos wortelen bij de koppigste ezel iets uit zal halen. Ik hoop werkelijk dat de optimistische cijfers over meer mensen in de werkregeling zullen worden bewaarheid, zelfs nu dit er met een verslechterend sociaaleconomisch klimaat niet waarschijnlijker op wordt. Wil de minister dat goed monitoren en ons daarover regelmatig informeren? Kan de minister ook uitleggen waarom hij meent dat bij werkgevers de stok nu nog niet werkt of volgens hem niet nodig is? Waarom is er niet eens een stok achter de deur, voor het geval dat? Wanneer is de minister uiteindelijk bereid zwaardere middelen richting onwillige werkgevers in te zetten? Zoals bijvoorbeeld onze Duitse burens doen met een verplicht minimumpercentage gehandicapten in dienst en anders een bijdrage, een boete, aan het fonds waaruit werkgevers die meer gehandicapten in dienst nemen, tegemoet kunnen worden gekomen.

De andere kant van de medaille: Wajongeren die nu al niet aan werk komen, die veelal wel wat kunnen en ook willen -- de minister zegt het zelf -- worden wel direct hard aangepakt. Zij krijgen ook wat worteltjes voorgehouden in de vorm van meer ondersteuning door het UWV bij het vinden van werk, maar worden ondertussen ook direct met de dreiging van de stok geconfronteerd. Als je niet voldoende meewerkt bij je arbeidsinschakeling, dan ook geen Wajong-uitkering meer.

Om bij de beeldspraak van de koppige werkgeversezel te blijven: we hebben het bij de Wajongeren, zoals gezegd, veelal over heel brave ezeltjes die graag willen lopen. Waarom dan dreigen met een stok? Maar misschien ziet de minister hen meer als de kinderen uit het Luilekkerland van Pinocchio, die pas in een ezel zullen veranderen als zij niet werken. De vraag is

dan: loopt de minister er met de zweep achteraan om te voorkomen dat ze in ezels zullen veranderen. Of staat hij hen als de circusdirecteur aan het eind van de rit op te wachten? Eenmaal ezel geworden, zijn deze jongelui namelijk wel rendabel want in zijn circus mogen zij straks hun kunstjes vertonen.

De minister moet hier vandaag toch echter ook erkennen dat Wajongeren zelf in bijna alle gevallen geen enkele schuld hebben aan hun beperkingen? Dat bovendien een objectieve keuring bepaalt wie wel of niet wordt toegelaten? Dat deze groep "onrendabelen", om de term uit de eerder aangehaalde documentaire nog maar eens te herhalen, toch bij uitstek slachtoffer is van oneerlijke omstandigheden? Waarom behandelen we hen dan als daders? Waarom moeten we hen dreigen het recht op een uitkering af te nemen als ze niet aan betaalde arbeid meewerken, terwijl velen die willen werken de kans nog niet eens krijgen? Waarom moeten zij al het werk dat hen wordt aangeboden maar direct accepteren, dus ook als het geen passende arbeid betreft? Waarom accepteren wij dat een groot deel van de groep die mogelijk aan het werk komt, straks daarvoor een vergoeding krijgt van maar 75% van het minimumloon? Geldt voor hen dan niet het wettelijk minimumloon? Zij werken immers hun hele beschikbare restcapaciteit? Althans, daarvan gaan wij even uit. Senator Kuiper vroeg er ook al naar. Is de minister het met de SP-fractie eens dat hier feitelijk sprake is van langdurig werken met behoud van uitkering, ruim onder normaal verantwoord beloningsniveau, en dat voor Wajongeren in dit voorstel het wettelijk minimumloon feitelijk het maximumloon wordt? Vindt de minister dit een eerlijke behandeling ten opzichte van andere werknemers?

Waarom konden we voorheen als samenleving voorzien in een systeem dat een beschutte werkplek kon bieden tegen een functieloon voor mensen die wilden en konden werken, maar wel een handicap hadden en daardoor een WSW-indicatie? Een functieloon dat hoger lag dan het wettelijk minimumloon. Ook op de WSW is natuurlijk inmiddels al in verschillende ronden bezuinigd en ondertussen is de productiviteit onder de tucht van de markt opgevoerd en de beloning verlaagd. Tot welke zeer ernstige consequenties de commercialisering van het sw-bedrijf in uiterste instantie kan leiden, komt ook aan bod in de documentaire De onrendabelen, maar we hebben het hier vandaag niet over de WSW.

Waarom stellen we echter niet ook voor Wajongeren functieloon verplicht? En waarom worden Wajongeren die verder willen leren om hun kansen op fatsoenlijk en beter betalend werk te vergroten met twee derde gekort op hun Wajong-inkomen? Moeten zij hun hele restcapaciteit soms inzetten op het studentenbijbaantje, in plaats van op de studie zelf? Welke rechtvaardiging heeft de minister daarvoor?

Of de Wajongeren met de arbeidsbemiddeling die door dit voorstel wordt aangeboden, echt gediend zijn, zal nog moeten blijken. Dat zal volgens mijn fractie vooral afhangen

van de vraag of werkgevers met subsidies nu wel kunnen worden verleid, want hardere instrumenten richting werkgevers zijn er voorlopig nog steeds niet. Tenzij de minister ons kan toezeggen alsnog op afzienbare termijn met stevigere maatregelen richting werkgevers te komen, indien monitoring van het gebruik van de werkregeling daartoe aanleiding geeft. Is hij daartoe bereid?

De Wajongeren zijn ondertussen opnieuw het slachtoffer. Eerst waren ze dat al van hun omstandigheden, hun beperkingen, nu als gevolg van de bezuiniging in voorliggend wetsvoorstel en de harde aanpak. Rechten worden afgenomen, nieuwe plichten opgestapeld. De onrendabelen worden opnieuw gepakt. Het aantal Wajongeren dreigt te veel op te lopen, de maatschappij wordt steeds complexer en een groeiende groep mensen kan niet meer mee doen. De economie heeft van deze onrendabele mensen alleen maar last. We herkennen dit patroon helaas te veel bij dit kabinet. Voor de zomer waren de 18- tot 27-jarigen in de bijstand aan de beurt. Zij krijgen geen bijstand meer. Deze herfst werden de 16- en 17-jarigen die voortijdig van school uitvallen gepakt. Voor hen is er geen kinderbijslag of wezenuitkering meer. Vandaag zijn de jonggehandicapten aan de beurt.

Drop-outs zijn een relatief gemakkelijk onderwerp van bezuiniging. Zonder een baan kunnen ze ook niet staken. De verschillende groepen worden niet tegelijk gepakt, maar beurtelings. Per groep is dit een relatief beperkte minderheid en een nog beperktere stem. Er zijn natuurlijk groepen en organisaties die ook voor de belangen van deze mensen opkomen: zowel vakcentrales als organisaties voor gehandicapten en chronisch zieken hebben zich ingespannen om een aantal bezwaren aan te kaarten. In een gezamenlijke brief delen deze belangenorganisaties de opvatting dat de beloning van werk door Wajongeren onder het wettelijk minimumloon onbespreekbaar is en dat voor Wajongeren vanaf 23 jaar in elk geval functieloon en een vergoeding van 120% van het minimum zou moeten gelden bij volledige benutting van de verdien capaciteit. Zij delen de opvatting van de SP-fractie dat er beduidend meer nodig is om te zorgen dat werkgevers daadwerkelijk arbeidsplaatsen voor Wajongeren openstellen. Maar voor de redelijke inbreng van deze belangenbehartigers lijkt de politiek vooralsnog tamelijk doof.

Of ben ik te pessimistisch? In een open en eerlijk debat kan de minister wellicht nog van opvatting veranderen. Dat is de minister toch hopelijk in principe met ons eens? Of anders kan de Kamer de minister wellicht nog op andere gedachten brengen. In elk geval doet de SP-fractie een beroep op de minister en op de Kamer om onrendabelen weer meer als slachtoffer in een steeds complexere samenleving te zien. Niet iedereen die niet meekomt, is zelfstandig in staat om zijn situatie te veranderen. Zeker niet mensen met objectiveerbare beperkingen. Laten wij hen bovenal als mensen blijven zien en niet primair als een probleem. Als wij er samen zo tegenaan kijken, kunnen wij ook kiezen voor het wel bieden van arbeidsondersteuning, zoals werkplaatsaanpassing,

jobcoach, werkaanbod door het UWV, re-integratietraject, scholing of studie, maar zonder het recht op inkomen aan te tasten. Dan laten wij ook de dreigende stok voor deze mensen achterwege. Die stok gebruiken wij alleen, indien nodig, bij werkgevers die na vandaag nog steeds niet willen meewerken.

Ik hoop dat de minister mij met zijn antwoorden laat zien dat ik inderdaad te pessimistisch was.

*N

Mevrouw **Westerveld** (PvdA): Voorzitter. Het nadeel van een lange rij sprekers die je voorgaat, is dat veel gras voor de voeten is weggemaaid. Laat ik mijn inbreng dan maar beginnen met te zeggen dat ik uitzie naar een spannend en inspirerend debat. De inbreng van de diverse fracties staan daar al borg voor. Ik sluit mij aan bij de inbreng van de woordvoerder van de ChristenUnie als het gaat om de betrokkenheid van de minister bij dit dossier. Uit alle stukken spreekt dat dit een onderwerp is dat hem ter harte gaat. Het is geen thema waarbij hij zich er in de beantwoording met een jantje-van-leiden van afmaakt. Wij kijken dan ook zeer uit naar het vervolg van dit debat.

Ik begin mijn inbreng met een woord van waardering voor de uitgebreide beantwoording in de schriftelijke voorbereiding. Van die beantwoording is veel werk gemaakt. Die is ook in hoog tempo tot ons gekomen. Ook dat maakt het voeren van een inhoudelijk scherp debat mogelijk. Veel detailvragen van mijn fractie zijn in feite al weggenomen. Ik kan mij dus beperken tot de hoofdzaken.

Wij staan in beginsel positief tegenover de gedachte achter het wetsvoorstel dat de bestaande Wajong activerender kan en ook moet zijn. Wat dat betreft kan ik niet zo heel veel met de tweedeling tussen slachtoffers en daders. Ik krijg onmiddellijk associaties met het strafrecht. Ik vind ook dat een jongere die bereid is om te werken, die mogelijkheden heeft en die ook graag wil, vooral niet te snel het stempel van slachtoffer opgedrukt moet krijgen als blijkt dat er geen plaats meer voor hem is. Dat is uitermate weinig motiverend. Een zekere mate van empowerment in de benadering is dan ook een heel goede zaak. Van het te zeer benadrukken in het jargon wat iemand niet kan, kan een verkeerde boodschap uitgaan. De insteek en benadering van het kabinet deelt mijn fractie dan ook.

Wij begrijpen en onderschrijven ook het gevoel van urgentie van deze minister, dat ertoe geleid heeft dat dit onderwerp en deze ene regeling er uitgelicht is, met alle nadelen van dien. Zo schuurt het wat met de bestaande WSW omdat de gedachtevorming over de betere en adequatere WSW nog niet is afgerond. Dat gezegd zijnde, heb ik drie vragen aan de minister. Ik zal daarbij niet in gezang uitbarsten. Daar heb ik in mijn spreektijd ook geen rekening mee gehouden. Mijn vragen betreffen de ambitie van de regering met deze regeling en de relatie van de Wajong met de WSW. Ook wil ik het met de minister hebben over een

onderwerp dat deze Kamer vanouds ter harte gaat, namelijk het overgangsrecht.

Eerst de ambitie. Ik heb het rapport van de RWI, Kansrijker werken met Wajongers, erbij gehaald. Het jargon is intussen vreselijk geworden. De regeling heet Wajong. Heet de doelgroep dan jeugdgehandicapten, Wajongeren of Wajong'ers? Goed, RWI introduceert voor mij de term "Wajongers". In het rapport staat dat het UWV de instroom in deze regeling voor het jaar 2010 schat op bijna 12.000. Daarvan is 30% volledig arbeidsongeschikt en kan van 70%, ruim 8000 mensen, niet uitgesloten worden dat loonvormende arbeid mogelijk is. Een beetje positiever geformuleerd, hebben wij hier te maken met een doelgroep die mogelijk met enige extra zorg, extra aandacht en waarschijnlijk extra middelen gestimuleerd kan worden om mee te doen aan enigerlei vorm van arbeid. De beoogde werkregeling richt zich op deze jaarlijkse instroom van 8000 mensen. Mijn fractie is benieuwd of de minister in dit stadium, aan het einde van 2009 en nu de eerste effecten van de crisis bekend zijn, zijn ambitie met deze regeling kan uitspreken. De groep jonggehandicapten mag zich in zijn warme en speciale belangstelling verheugen. Er wordt alles op alles gezet om de trend uit het verleden, dat een start met fysieke of psychische beperkingen tot structurele uitsluiting leidt, om te buigen. Op welk moment en met welke cijfers is deze minister aan het einde van 2010 een tevreden man? Wat is nodig om hem aan het eind van 2011 een tevreden man te maken? Wanneer en met welke instroomcijfers in opleiding of werk acht hij zijn regeling geslaagd? Hoe luidt zijn ambitie richting de minister van Binnenlandse Zaken voor de rijksoverheid? Ik sluit mij aan bij de vraag van een van de vorige sprekers. Het is mooi om werkgevers te stimuleren en te verleiden om mensen in dienst te nemen. De rijksoverheid kan daarbij natuurlijk een voorbeeldfunctie vervullen. Ik ben dan ook benieuwd hoe de minister van Sociale Zaken dit ziet. Ongetwijfeld zijn dit soort onderwerpen in de boezem van het kabinet aan de orde.

Nog een getal uit dit rapport. In 2008 waren ruim 46.500 Wajong-gerechtigden aan het werk. Dat was een kwart van de totale populatie. Van die groep werkt meer dan de helft in de beschutte werkomgeving van het WSW-dienstverband en 45% in een reguliere werkomgeving. Ik citeer hier het RWI-rapport. De RWI laat de eerste groep buiten beschouwing, wat begrijpelijk is voor een rapport met als onderwerp de verbetering van de matchingsvoorwaarden van werkgevers en jonggehandicapten. Op dat moment rijst bij mij wel de vraag in hoeverre de forse indicatiestelling uit het verleden reëel is. Ofwel, spoort die met de samenstelling van de doelgroep? Klopt het dat van het zittende Wajong-bestand meer dan de helft WSW-geïndiceerd is? Of is de minister van oordeel dat er op dat punt participatiewinst te behalen is door meer in te zetten op mogelijkheden en minder op beperkingen? Graag de visie van de minister.

Ik kom dan op de relatie met de WSW. Mijn fractie had hierover in de tweede schriftelijke ronde een paar vragen, ingegeven door drie

overwegingen. Ten eerste dat er in de WSW veel jonggehandicapten werkzaam zijn en er dus nogal wat overlap zit in de doelgroep van de regeling. Ten tweede dat er achter die kwalificatie jonggehandicapt eigenlijk drie categorieën schuil gaan: 1. gehandicapten die zich nooit buiten de muren van de instelling begeven, en waarop wij ons niet hoeven te richten, 2. gehandicapten die in een beschutte werkomgeving kunnen functioneren en nergens anders en 3. mensen met beperkingen die met enige ondersteuning ook op regulier werk ingezet kunnen worden. Bij die overweging hoort de vaststelling dat scheidslijnen die op papier helder zijn dat in de praktijk vaak niet zijn of veel minder. Ook binnen het bestaande systeem is zowel een groei van boven naar beneden, van 2. naar 3., of een terugval, van 3. naar 2. mogelijk. Ten derde is het in het bestaande systeem -- waarmee wij het na aanvaarding van het wetsvoorstel een tijdje moeten doen -- lonender om in WSW-verband te werken dan aan de slag te gaan bij een reguliere werkgever, bijvoorbeeld met loondispensatie.

De vragen van mijn fractie waren gericht op de verkeerde prikkel die van dat systeem uitgaat. Ik stel die vraag nog eens omdat ik de beantwoording in de schriftelijke voorbereiding helaas niet zo heel scherp vind. Mijn vraag is dus of de minister deze prikkel onderkent. Als dat zo is, vraag ik hem daarop nog eens in te gaan. Wat vindt hij van de stelling dat de duidelijkheid die in de nadere memorie van antwoord wordt gesuggereerd meer schijn is dan werkelijkheid?

Een concretere vraag is: hoe zal het nu gaan met zo'n grensgeval als het wetsvoorstel wet is? Het UWV heeft zo'n jonggehandicapte al in een vroegtijdig stadium in het vizier namelijk al in het voorschoolse traject. Dat is onder de huidige Wajong al zo en dat wordt onder de nieuwe regeling niet anders.

Wie kijken er nog meer mee? Is het UWV inderdaad de enige beoordelaar? Ik citeer de nadere memorie van antwoord: "tenzij UWV van oordeel is dat de Wajonger is aangewezen op arbeid in een beschutte omgeving". Of kan ook de gemeente de betrokkene laten keuren voor de WSW door haar eigen keuringsartsen? En wat nu als partijen over die classificatie van mening verschillen? Gelden daarvoor werkafspraken en zo ja, hoe luiden die? Hoe kan worden voorkomen dat de Wajongere die mogelijk op twee onderdelen inzetbaar is, heen en weer wordt geslingerd tussen het regionale platform van de WSW en het landelijke beoordelingskader van het UWV? Het zal duidelijk zijn dat het hier gaat om het domein van de versnippering, waar eerdere sprekers ook al vragen over stelden.

Kort geleden ontving onze Kamer een brief van de CG-Raad over de kwaliteit van leven. Daarin werd geschreven over het enorm versnipperde beoordelingskader, over de vele wetten die ons land rijk is. Er werd een suggestie gedaan voor een oplossing: er zou een uniform classificatiesysteem van het menselijke functioneren moeten komen. Dat kan dan als basis dienen voor de beoordelingen waar de betrokkene in de loop van zijn "carrière" mee te maken krijgt. Hoe staat de minister

daartegenover? Vindt hij dit een vruchtbare gedachte voor toekomstig beleid?

Dan zal ik spreken over het overgangsrecht. Dit wetsvoorstel creëert een overgangsregime waarbij tot in lengte van jaren verschil zal blijven bestaan tussen jonggehandicapten die voor en die na 1 januari 2010 een uitkering toegekend gekregen hebben. De woordvoerder van de SP-fractie gebruikte in dit verband de term "oudere Wajongere". Ik voeg daaraan toe dat het woord "ouder" zeer relatief is. Als dit wetsvoorstel wet is, is een oudere Wajongere een 19- of 20-jarige met een uitkering. Dat is toch niet echt oud, zou je zeggen. De cruciale scheidslijn in dit wetsvoorstel is niet iemands leeftijd, maar de vraag of de betrokkene op de datum dat dit wetsvoorstel wet wordt al een Wajong-uitkering ontving. Op zich is dit een heldere, zij het een wat willekeurige keuze, willekeuriger dan bijvoorbeeld het besluit om rechthebbenden van boven de vijftig onder het oude regime te laten vallen, zoals bij veel andere systeemwijzigingen gebeurt, maar het is wel een duidelijke keuze. Zij lijkt er wel in te resulteren -- althans, die geluiden hebben mijn fractie bereikt -- dat op dit moment nogal wat ouderen met aangeboren beperkingen die nooit eerder een uitkering hebben aangevraagd, zich tot het UWV wenden. Zij vragen of het verstandig is dat nu maar wel te doen, omdat ze hebben begrepen dat het met deze wet vijf voor twaalf is als ze nog onder het "zachtere" regime van de bestaande Wajong willen vallen. Misschien kan het debat van vandaag in dat opzicht enige opheldering verschaffen en misschien ook enige geruststelling voor deze kwetsbare groep.

Om die reden en in dit licht heeft mijn fractie drie vragen voor de minister. De eerste vraag is: hoe zou de minister de systeemwijziging die dit wetsvoorstel brengt, kenschetsen? Is het voor degenen die het aangaat een verbetering of een verslechtering? Kan hij dat toelichten met de termen "zoet" en "zuur", zoals dat in de politiek vaker gebeurt? Wat brengt de nieuwe wet de Wajong'er nieuwe stijl nu, dat de Wajong'er oude stijl niet heeft, en vice versa?

De tweede vraag is: wat is nu de rechtvaardiging van dit onbeperkt eerbiedigende overgangsrecht? Er is één uitzondering, namelijk degene die "beweegt", dat wil zeggen degene die vrijwillig overstapt naar het nieuwe regime. Dat is een deur die maar naar één kant open kan: je kunt erdoorheen, maar je kunt niet meer terug. Dat element is mijn fractie eigenlijk nog nergens eerder tegengekomen, ook niet in de "notitie overgangsrecht" waarnaar in de memorie van antwoord werd verwezen.

De derde vraag is: hoe hard is eigenlijk de regel dat er geen weg terug is? Is er ook geen weg terug wanneer bijvoorbeeld de jonggehandicapte een tijdelijke werkring krijgt aangeboden die voor hem aanleiding is om over te stappen? Misschien doet hij dat omdat hij gebruik wil maken van de betere beloningsregeling. Wat gebeurt er als de werkgever na een week vaststelt dat het met die jongere niets wordt en dat hij het voor gezien houdt? Heeft het UWV in zo'n situatie de

mogelijkheid de overstap in gevallen van kennelijke hardheid terug te draaien? Als zelfs dat niet kan, wordt de kans dat degenen die het aangaat kopschuw worden en liever in de veilige haven van het oude systeem blijven, dan niet onnodig groot?

Ik rond af. Mijn fractie onderschrijft de uitgangspunten achter dit wetsvoorstel en ook de boodschap die hiermee wordt uitgezonden. Zij hoopt net als de minister dat dit wetsvoorstel zal bijdragen aan een cultuuromslag bij degenen die het aangaat. Ja, dat zijn ook de werkgevers. Zij heeft enige aarzelingen bij sommige effecten die door dit wetsvoorstel worden bewerkstelligd, of in elk geval niet gerepareerd, maar die zijn niet zo groot dat zij haar steun aan dit wetsvoorstel zal onthouden. Wij zien de beantwoording van onze vragen en van de vragen van onze collega's met grote belangstelling tegemoet.

*N

Mevrouw **Goyert** (CDA): Voorzitter. In de rijksbegroting 2010 van Sociale Zaken en Werkgelegenheid schrijft de regering in het hoofdstuk "Het beleid" het volgende: "Er liggen geen gemakkelijke jaren voor ons. Niet makkelijk voor werknemers die hun baan verliezen of in onzekerheid daarover moeten leven; voor ondernemers die wat zij in jaren in hun bedrijf hebben opgebouwd nu zien verdwijnen of afkalven; voor wie een uitkering heeft en de kans op een baan verder ziet afnemen. Niet makkelijk voor de samenleving: de collectieve welvaart zal tijdelijk krimpen, toekomstperspectieven zijn tijdelijk ongewis en het vertrouwen waarop samenleving en economische verwachtingen moeten berusten, is aangetast. Maatschappelijke vraagstukken zullen minder eenvoudig oplosbaar zijn." En verder schrijft de regering: "Niet makkelijk maar niet minder uitdagend. Ook al overkomt de crisis ons, hoe we er door en eruit komen bepalen we mede zelf." Voorzitter. De CDA-fractie is dit uit het hart gegrepen. Maar wat betekent dit nu voor de praktijk?

Voor ons betekent het hier en nu dat we spreken over de behandeling van de Wajong. Een wet bedoeld om jonge mensen met een arbeidsbelemmering, de groep van jongeren die zich kenmerken door een lage deelname aan de arbeidsmarkt, het zicht op een betere arbeidsmarktpositie te geven. Als we dit streven afzetten tegen de eerder genoemde crisis en de mede als gevolg daarvan oplopende werkloosheidscijfers -- 615.000, 8% in 2010 volgens het CPB -- zou men geneigd zijn te zeggen dat dit een onmogelijke taak is. Maar juist voor deze groep jongeren geldt dat niet zo sterk. Immers, ook bij een gunstige arbeidsmarkt hebben zij het al moeilijk genoeg.

De kern van deze wetswijziging is echter dat er maatwerk, aandacht geleverd gaat worden voor de jongere, dat we vaststellen wat hij of zij wel kan, dat we ze voortdurend aanspreken op hun eigen verantwoordelijkheid en hun voldoende ondersteunende financiële maatregelen bieden. Ik ben wel aangesproken op die eigen

verantwoordelijkheid. Moet je dat nou vragen aan deze groep? Ja, vind ik, respect voor mensen houdt in dat je ze op welk niveau ook op hun eigen verantwoordelijkheid durft aan te spreken. De CDA-fractie is het hiermee eens.

Nu ga ik in op die praktijk. Ik heb daar toch wat vragen over. Die heb ik vooral gekregen na het lezen van de memorie van antwoord. Het bedrijfsleven is natuurlijk de sleutel tot succes. In de memorie van antwoord van 15 oktober schrijft de regering dat het UWV de werkgevers ondersteunt bij het zoeken en behouden van Wajong'ers. De integrale dienstverlening vanuit de zogenaamde werkpleinen vormt daarbij de basis van de werkgeversbenadering. Tevens werkt het UWV samen met de re-integratiebranche aan betere dienstverlening aan werkgevers door afspraken te maken over het uitwisselen van vacatures en Wajong'ers. Kan de regering nader preciseren wat het laatstgenoemde inhoudt en hoe het UWV te werk gaat?

Een paar weken geleden stond er in Trouw een artikel over werkgevers die bereid waren om een gehandicapte jongere aan te nemen, maar beslist niet wisten waar zij zich dienden te vervoegen. Dat is zeer verontrustend want er staan momenteel al voldoende mensen met een Wajong-uitkering ingeschreven. Dat is al meerdere keren genoemd en dit is de groep die onder de huidige Wajong-regeling valt. Inmiddels heeft de minister gereageerd en zegt hij een Wajong-panel te zullen inrichten. Ik wil graag weten wat de minister daarmee bedoelt en wat dat inhoudt. De fractie van het CDA wil ook weten wat de convenanten inhouden die het UWV met werkgevers heeft gesloten. Bevatten die alleen aantallen of hebben partijen ook onderling werkafspraken gemaakt hoe deze aantallen te bemiddelen? Het is op zichzelf een goede zaak dat het aantal cao's waarin afspraken zijn opgenomen over Wajong'ers, is gegroeid van 5% naar 21%. Maar de CDA-fractie vindt de inspanning van de rijksoverheid wel buitengewoon gering met haar voornemens om in 2009-2010 250 extra Wajong'ers en WSW'ers te plaatsen en vanaf 2011 te streven naar een bezetting van 1% in fte's voor werkervaringsplaatsen. Dat is al eerder genoemd door de leden van andere fracties. Werkervaringsplaatsen zijn dus geen vacatures. De overheid dient daarbij een voorbeeld te geven en dit tot een onderdeel van het personeelsbeleid te maken. Kan de regering aangeven waarop die 1% is gebaseerd en of zij bereid is dit percentage te verhogen? De CDA-fractie wacht het antwoord van de minister af en overweegt daar een motie over in te dienen.

De CDA-fractie onderschrijft dat een cultuuromslag noodzakelijk is. Er zijn veel vooroordelen te overwinnen. Natuurlijk speelt de hoogte van de arbeidsproductiviteit daarbij een rol, maar de Wajong komt de werkgevers daarin zeer tegemoet. De regering kiest er bewust voor om het aannemen van jongeren met een beperking niet verplicht te stellen. De CDA-fractie is het daarmee eens, maar zij vraagt de regering om een duidelijke rapportage over de vorderingen die worden

gemaakt en de ervaringen die worden opgedaan in de komende periode. Zeker bij het aantrekken van de arbeidsmarkt is het niet te accepteren, dat grote groepen jonge mensen die al een last te dragen hebben, aan de kant blijven staan.

De fractie van het CDA heeft bij de schriftelijke inbreng gevraagd wat wordt verstaan onder de regiefunctie van het UWV. Is een participatieplan in alle gevallen verplicht gesteld om voor een financiële tegemoetkoming in aanmerking te komen? Ik noem het voorbeeld uit de praktijk dat een school een leerling begeleidt en plaatst bij een bedrijf. Hoe is de procedure dan? Hetzelfde geldt voor de MEE-organisaties die heel veel begeleiding binnen de AWBZ hebben verzorgd, maar zij verzorgen ook heel veel begeleiding op de werkplek. Het zou bijzonder te betreuren zijn als voor goed werkende initiatieven geen plaats en honorering meer zou zijn. Onduidelijk is tevens wat de status is van het participatieplan en hoe en door wie het wordt opgesteld. Allereerst vraag ik aan welke kwaliteitseisen het participatieplan moet voldoen. De CDA-fractie wil meer informatie over de inhoud, de totstandkoming én de evaluatie. Dan ten slotte de sancties waarover eerder al is gesproken. Hoe zit dat precies? In hoeverre heeft de cliënt zelf een inbreng bij wat passend is? Dat is ook al aan de orde is geweest. Hoe valt dan de beslissing over zo'n sanctie en wie stelt die dan vast? Is dat iemand van een re-integratiebedrijf of is dat de arbeidsdeskundige?

Vervolgens wil ik ingaan op de sluitende aanpak met de re-integratiebedrijven. In de memorie van antwoord staat: "UWV contracteert een sluitende aanpak met re-integratiebedrijven. Dat impliceert dat vanaf dag één -- dat sluit ook aan bij wat ik eerder zei -- de Wajong'er aan het werk is of onderweg naar werk. De arbeidsdeskundige monitort zowel de Wajong'er als het re-integratiebedrijf intensief. Aan de hand van driemaandelijke voortgangsrapportages van het re-integratiebedrijf en de directe contacten die onderhouden worden (6 tot 8 per jaar). Op die manier is van dag tot dag alles bekend." Ook deze procedure roept een aantal vragen op. Hoe verhoudt deze aanpak zich bijvoorbeeld met het werkplein? Hebben de re-integratiebedrijven daar zitting? Is de arbeidsdeskundige niet degene die contact heeft met zowel de cliënt als de werkgever? Indien niet, hoe kan hij dan vaststellen wat de werkzoekende wel en niet kan? Wie beoordeelt de situatie als een jongere zich niet goed kan handhaven? Op bladzijde 6 van de memorie van antwoord staat dat het UWV diepgaande ervaring heeft met de begeleiding en activering van mensen die gedeeltelijk arbeidsgeschikt zijn. Verder staat er dat gespecialiseerde arbeidsdeskundigen in regionale netwerken samenwerken om Wajong'ers waar mogelijk te begeleiden naar passend werk. De re-integratiebedrijven worden hier weer niet genoemd. Kunnen wij nu constateren dat zowel de controlerende, toezichthoudende functie op het verloop van het re-integratieproces als ook de begeleidende functie naar jongeren toe, in handen van één functionaris, de arbeidsdeskundige, komt te liggen? Het is spijtig te moeten constateren dat

de memorie van antwoord zo veel nieuwe vragen oproept.

Hetzelfde geldt voor de wet SUWI waarin sprake is van een geïntegreerde dienstverlening waarbij voor de werkgever één aanspreekpunt zal worden georganiseerd. De vraag is of deze aanpak nu in ontwikkeling is of dat hij reeds in werking is getreden.

Dit hele verhaal is gebaseerd op de bestuurlijke en beleidsmatige aannames die de basis vormen voor de voorgestelde aanpak om een goedwerkend en op elkaar aansluitende ketensamenwerking tot stand te brengen. Wij hebben eerder vragen gesteld over de uitvoering, maar er zijn ook vragen en verwachtingen bij ouders en hun kinderen. Het slagen van deze wet hangt nauw samen met heldere informatie en een goede communicatie. Het gaat erom dat ouders en hun kind weten waar ze moeten zijn en wat ze kunnen verwachten. Maatwerk en recht op ondersteuning. Melden zij zich op het werkplein? Ik vraag het kabinet om een heldere procedurebeschrijving.

De fractie van het CDA vraagt nogmaals aandacht voor scholing. Het kabinet laat weten dat er verschillende acties worden ondernomen voor de aansluiting tussen school en werk. Dat is een goede zaak. Ik wijs er echter op dat het bij pas echt duidelijk wordt welke vaardigheden deze jongeren missen als zij in een bedrijf werkzaam zijn. Daardoor kunnen zij zich niet langdurig handhaven in een baan. Het kabinet herkent dit probleem en heeft daar een goed beleid voor geformuleerd. Ook een werk/leertraject zou tot de mogelijkheden behoren. Dat is een hoopgevende ontwikkeling, want in de loop van de jaren kunnen de vaardigheden verder ontwikkeld worden. Het gevaar dat men thuis komt te zitten, wordt hierdoor sterk verminderd. Toch rest ons nog één vraag, namelijk: wie zal deze praktijkscholing verzorgen.

Uit het pas gepubliceerde rapport van de Raad voor Werk en Inkomen "Scholing in crisistijd" blijkt weer eens duidelijk dat de roc's nog steeds worstelen met het aanbod van modulair onderwijs en met een flexibele instroom. Slechts enkele roc's kunnen maatwerk leveren. In een ver verleden kenden we de centra voor beroepsoriëntatie en beroepsbeoefening, een succesvol concept voor de onderkant van de arbeidsmarkt. Het geheim was maatwerk. De centra vielen niet onder het ministerie van Onderwijs maar onder de gemeenten. Alle 22 centra werden overgedragen aan de roc's die ze binnen twee jaar ontmanteld hadden. Hetzelfde geldt overigens voor de centra vakopleiding: overgedragen en grotendeels opgeheven.

De vraag doet zich voor wat dit met de Wajong te maken heeft. Dat heeft niet meer en niet minder dan met aandacht vragen voor praktijkscholing van kwetsbare jongeren te maken. Zeer veel van deze jongeren komen thuis te zitten, ook na uitval uit werk. Een goede scholingsopvang en begeleiding kunnen nieuwe kansen geven. Er zijn enkele initiatieven, zoals De Kapstok in Hengelo en simulatiebedrijfjes, zoals een banketbakkerij, een bedrijfje voor autotechniek, een hotel-

restaurant, zorgfuncties in verpleeghuizen enzovoorts. De jongeren krijgen een certificaat waar ook het bedrijfsleven ja tegen zegt. Is de regering bereid om in de vele pilots die nu uitstaan, ook in het kader van de reorganisatie van de WSW, te bezien of over dit onderwerp nader onderzoek zou kunnen plaatsvinden? Wij wachten de antwoorden van de minister af.

*N

De heer **Yildirim** (Fractie-Yildirim): Voorzitter. Mijn fractie steunt de intentie om met gerichte maatregelen de jonggehandicapten te helpen aan werk, zodat zij volwaardig kunnen deelnemen aan de samenleving. Om dat echter te kunnen bewerkstelligen, is het volgens mijn fractie ten eerste van belang dat er binnen de wet over de arbeidsparticipatie van jonggehandicapten gerichte maatregelen worden genomen om deze jongeren goede steun en begeleiding te geven. Mijn fractie twijfelt eraan of de persoonlijke begeleiding voor scholing en/of bemiddeling naar werk en sociale werkvoorzieningen binnen de huidige wetgeving voldoende zijn gewaarborgd. Ik hoor hierop graag een reactie van de minister. Door mevrouw Goyert is al opgemerkt dat de begeleiding veel beter kan worden opgepakt. Dat vinden wij ook van groot belang. Ook jongeren moeten met vertrouwen en een goed gevoel erop kunnen rekenen dat zij in instellingen intensief zullen worden begeleid en op de begeleider kunnen terugvallen wanneer dat nodig is.

Ten tweede hecht mijn fractie aan een centrale indicatiestelling. Ik hoor graag een reactie van de minister op dit punt. Dit is van groot belang, zodat jongeren en de instelling weten wat concreet het vervolgtraject zal moeten zijn dat de jongeren moeten volgen. Dit is ook van belang om eventuele bureaucratisering ten aanzien van deze jongeren te voorkomen.

Ten derde stelt mijn fractie voor om gehandicapte jongeren in beginsel op te nemen in de sociale werkvoorzieningen. Blijkbaar kunnen deze jongeren niet aan werk komen, om welke reden dan ook. Daarom dienen zij via de sociale werkvoorziening te worden opgenomen, zodat zij werkervaring kunnen opdoen en van daaruit kunnen worden bemiddeld naar andere vormen van werk. Ook hier graag een reactie van de minister op. Dit betekent namelijk dat er sluitende werkgelegenheid wordt geschapen voor deze jongeren.

Ten vierde. Actieve arbeidsbemiddeling is een goede zaak. Op dit gebied zijn wij het met de intenties van de minister eens. Die moeten echter concreter worden vormgegeven. Wij kunnen er niet van uitgaan dat alle werkgevers in Nederland maatschappelijk geëngageerd zijn en daarnaar handelen.

Ten vijfde. Wij hebben eerder gezien dat er tot nu toe verschillende gemeenten zijn met goede intenties. Zij willen bijvoorbeeld mensen met verschillende afkomst en kleur in dienst nemen. Gemeenten slagen daar zelden in. Daarom vinden wij het van groot belang dat er geen

vrijblijvendheid zit in het in dienst nemen van deze jongeren. Wij vinden dat de overheid zelf het goede voorbeeld moet geven. Wat dit betreft vinden wij dat de samenleving is verhard. In de wetgeving dienen concrete maatregelen te worden opgenomen waarmee de overheid ondernemers kan aanspreken, bijvoorbeeld door het instellen van een quotaregeling. Ik heb begrepen dat daarvan voorbeelden zijn in andere landen. De intentie om zo'n regeling in te stellen, waarin bijvoorbeeld per werkgever wordt uitgegaan van één jonggehandicapte per tien werknemers, is goed. In verschillende landen worden verschillende maatregelen toegepast. Het is wellicht mogelijk om een Nederlandse maatregel op dat gebied te ontwikkelen.

Het zesde is mijn laatste punt. De minister geeft aan dat er verschillende maatregelen zullen worden genomen om de werkgever tegemoet te treden en ervoor te zorgen dat de werkgever bereid is om deze jongeren in dienst te nemen. Wij zijn het daarmee eens. Wij vinden het een goede tegemoetkoming wanneer werkgevers zelf ook die maatschappelijke verantwoordelijkheid nemen, eventueel met een beetje steun vanuit de overheid. Wij vinden het belangrijk dat die tegemoetkoming concreet wordt beschreven en vooraf helder is voor werknemers en werkgevers.

Voorzitter. Ik laat het hierbij, dank u wel.

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt van 16.17 uur tot 16.32 uur geschorst.

*B

!Differentiatie fosfaatgebruiksnorm!

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- het wetsvoorstel Wijziging van de Meststoffenwet (differentiatie fosfaatgebruiksnorm) (31945).

De beraadslaging wordt hervat.

De **voorzitter**: Ik geef het woord aan de minister. Ik ga ervan uit dat zij de helft van de spreektijd gebruikt van de leden. Voor de planning van de werkzaamheden van vandaag, ga ik ervan uit dat zij de Kamer in eerste termijn kan antwoorden in om en nabij een halfuur.

**

*N

Minister **Verburg**: Voorzitter. Allereerst dank ik de Eerste Kamer voor de voortvarendheid waarmee zij de behandeling van dit wetsvoorstel ter hand heeft genomen. Dat helpt allemaal. Ik dank de leden ook voor hun inbreng in eerste termijn.

Ik heb de heer Benedictus al rechtstreeks persoonlijk gefeliciteerd, maar ik wil hem ook van deze plaats van harte feliciteren met zijn maidenspeech. Er zijn thema's die over een minder geur-, kleur- en glansrijk dossier gaan. Dat neemt

niemand u meer af, mijnheer Benedictus, nogmaals gefeliciteerd.

Wij spreken hier vandaag over een wijziging van de Meststoffenwet. Met deze wijziging wordt deze wet in overeenstemming gebracht met het vierde actieprogramma Nitraatrichtlijn, de basis voor het mestbeleid voor de komende vier jaar. Dat actieprogramma vormt tevens de basis voor het positieve advies van het Nitraatcomité aan de Europese Commissie over het Nederlandse derogatieverzoek. De formele derogatiebeschikking zal door de Europese Commissie worden afgegeven zodra Nederland alle regelgeving heeft afgerond.

Het wetsvoorstel draagt voor een belangrijk deel bij aan een perspectievolle innovatieve en duurzame veehouderij en akkerbouw in Nederland, zoals enkele woordvoerders memoreerden. Zoals bekend, is dat een van mijn allerbelangrijkste prioriteiten. Het pakket maatregelen is verantwoord en evenwichtig. Ik wil niet verhehlen dat wij veel van de sector vragen terwijl deze in de afgelopen periode al grote inspanningen heeft geleverd om de nitraat- en fosfaatbelasting terug te dringen. Daar staat tegenover dat de maatregelen een goede balans vormen tussen wat landbouwkundig en bedrijfseconomisch haalbaar en milieukundig en Europeesrechtelijk noodzakelijk is.

Het wetsvoorstel is weliswaar generiek van opzet, maar het biedt in zijn uitwerking naar individuele boeren de mogelijkheid van maatwerk -- de heer Schaap heeft dat gememoreerd -- en is toegesneden op de gebieden waar de opgave het grootst is. Wat voorligt, is een stelsel van regels dat noodzakelijk is voor het milieu en tegemoetkomt aan internationale verplichtingen, dat duidelijk is in zijn ambitie, dat haalbaar is en dat de sector voldoende aanpassingstijd geeft.

Het startpunt voor het huidige beleid is gelegen in de uitspraak van het Europese Hof van Justitie in oktober 2003. Het Hof oordeelde dat het door Nederland gevoerde mestbeleid ontoereikend was om de doelstellingen van de Nitraatrichtlijn te realiseren. Het Minas-stelsel, genoemd door de heren Smaling en Benedictus, vormde met zijn verliesnormen niet het juiste instrument. Nederland diende het gebruik van meststoffen te normeren en niet het verlies. De kern van het huidige beleid wordt sinds 1 januari 2006 daarom gevormd door een stelsel van gebruiksnormen.

De heer Eigeman noemde de regels complex. Dat zijn zij ook. Daar ben ik mij ten volle van bewust. Ik zal later nog terugkomen op zijn vragen over de voorlichting en de monitoring. Naast het gebruiksnormenstelsel, omvat de Meststoffenwet ook een stelsel van productierechten voor pluimvee en varkens. Samen met het stelsel van melkquota wordt hiermee in hoofdzaak de mestproductie gereguleerd. Over het stelsel van melkquota zijn in Europees verband afspraken gemaakt, onder andere over een zogenaamde "zachte landing" door een jaarlijkse groei van het melkquotum tot 2015. Voor het stelsel van productierechten is in de Meststoffenwet 1 januari 2015 vastgelegd als expiratedatum.

Verschiedende fracties hebben zorgen geuit over de omvang van de veestapel, nu en in de

toekomst. Dat waren onder andere de heer Smaling en de heer Koffeman. Een duurzame veehouderij zou uitsluitend mogelijk zijn door een krimp van het aantal dieren. Ik deel die mening niet. Het laten doorrekenen van de optie van vermindering van het aantal dieren, zoals de heer Smaling voorstelde, kan ik dan ook niet omarmen. Ik beschouw dit als een zeer verregaande en bovendien onnodige beperking in de bedrijfsvoering van ondernemers. Dat heeft niet mijn voorkeur. Ik zie voldoende andere mogelijkheden om de veehouderij te verduurzamen. Ik heb al gezegd dat dit een van mijn absolute prioriteiten is. Door innovatie kan heel veel gebeuren. Het uitgangspunt is dat veehouders produceren binnen de geldende milieugebruiksruimte. Ondernemers kunnen dat op verschillende manieren doen, bijvoorbeeld door te kiezen voor mestverwerking of voermaatregelen. Zij kunnen ook kiezen voor technische maatregelen om de milieubelasting terug te dringen. Ik heb er vertrouwen in dat het op deze wijze gaat lukken.

De heer **Smaling** (SP): De minister zegt dat ik heb gezegd dat de oplossingsrichting wat de SP betreft uitsluitend minder dieren zou zijn. Het woord "uitsluitend" heb ik volgens mij niet gebruikt. Ik heb wel aangegeven dat het wat ons betreft ook een oplossingsrichting zou moeten zijn. Mijn vraag was met name of de minister niet zou moeten doorrekenen wat de effecten ervan zijn. Ik zei niet: onmiddellijk 20% van die dieren het land uit. Ik vroeg om te berekenen wat het betekent, ook voor ondernemers. Daarna kan je dan zien hoeveel mensen het gaat raken. De minister zet deze oplossingsrichting echter op voorhand aan de kant. Ik vind dat zonde, want het is gewoon een optie te midden van andere opties die zij wel uitvoerig onderzoekt.

Minister **Verburg**: Als je een optie onderzoekt, moet je ook iets beogen. Naast de opties die hier vandaag langskomen, zijn er misschien nog wel twintig te bedenken. Je stuurt in een bepaalde richting. Mijn sturing is gericht op een duurzame landbouw gericht op het produceren binnende kaders van de milieu- en mestwetgeving. Daar zie ik voldoende mogelijkheden in. Dat betekent dat ik de optie die de heer Smaling voorstelt niet ga onderzoeken. Wij onderzoeken al zo veel.

De heer **Smaling** (SP): De melkquotering wordt losgelaten, waardoor je in 2015 op een verruiming zit van ongeveer 8%. Tegelijkertijd moet worden voldaan aan de Nitraatrichtlijn en de Kaderrichtlijn Water. Die zaken zijn niet met elkaar te verenigen. Ik zie niet hoe de minister die met elkaar wil verenigen.

Minister **Verburg**: Vanaf het eerste moment dat wij spraken over de zachte landing van het melkquotum, hebben wij niet nagelaten om tegen veehouders te zeggen dat er na 2015 geen melkquotum meer zou zijn, maar dat er met betrekking tot productie en mogelijkheden voor hen wel de normen van de milieu- en mestwetgeving zouden gelden. Daar hebben ondernemers zich aan

te houden. Dat betekent dat zij daar rekening mee zullen moeten houden bij hun investeringen, maar ook bij de berekening van wat zij kunnen gaan produceren. Ik heb net gezegd dat langs de lijnen van het voer, het voer-mestspoor, en nog een paar andere sporen ook nog het een en ander te winnen valt op het gebied van milieu.

De **voorzitter**: U kunt nog een heel korte vraag stellen. De rest kunt u in uw tweede termijn doen.
* *

De heer **Smaling** (SP): Ik ben bang dat het er in concreto op neerkomt dat de minister een deel van de sector zachtjes de nek omdraait. Het is beter om nu met ze in debat te gaan en ze te zeggen dat het hard voldoen aan de Nitraatrichtlijn in 2015 een aantal consequenties heeft. Zo'n ondernemer kan beter nu besluiten of er nog een toekomst is waarin hij moet investeren en lenen.

Minister **Verburg**: Boeren zijn heel goede ondernemers. Zij weten dat zodra het Nitraatactieprogramma van kracht wordt, zij daarmee rekening moeten houden. Zij weten ook dat er wat betreft handhaving eerst wordt geïnvesteerd in vertrouwen, maar dat handhaving op enig moment een lijn kent van tot hier en niet verder. Daarmee snijden zij zichzelf in de vingers. Boeren die zichzelf graag willens en wetens in de vingers snijden, kom ik niet zo vaak tegen.

Het wetsvoorstel biedt bovendien extra waarborgen. Er is dan ook geen sprake van het uit de wind houden van vervuilers, zoals de heer Koffeman suggereert. Voor de periode na 2015 wacht ik de resultaten van de studie af. Die studie moet inzicht geven in de sturingselementen die passen bij het toekomstbeleid waarbij wij te maken hebben met een blijvend groeipotentieel en met een afnemende milieugebruiksruimte. Dat zijn de kaders waaraan iedereen zich te houden heeft. Die studie wordt in het voorjaar van 2010 afgerond.

De heer Smaling en de heer Koffeman hebben ieder in hun eigen bewoording hun zorgen geuit over het effect van de mestproductie op het milieu. De heer Smaling verwijst hierbij specifiek naar het rapport van het CLM en naar mijn vermeend selectieve wijze van citeren uit de conclusies. Het CLM heeft in dat rapport een aantal scenario's doorgerekend en komt tot de conclusie dat al in 2015 sprake is van een hoeveelheid fosfaat die niet op de Nederlandse landbouwgronden plaatsbaar is. Ik deel die conclusie van het CLM. Ik heb hierover in de memorie van toelichting bij het wetsvoorstel een en ander geschreven. Er is wat mij betreft geen sprake van selectief citeren. Ook deel ik het beeld niet dat vaak wordt opgeroepen als zou de productie van mest automatisch leiden tot mest- en milieuproblemen in grond- en oppervlaktewater. De gebruiksnormen stellen grenzen aan de maximale bemesting. Voor het niet plaatsbare deel van de mestproductie dienen dus andere afzetkanalen gevonden te worden. Daarbij valt te denken aan export, mestverwerking, bijvoorbeeld voor duurzame en hernieuwbare energie, en afzet buiten de Nederlandse landbouw.

De heer **Koffeman** (PvdD): Kan de minister mij aangeven waarom zij de hoeveelheid mest en de hoeveelheid dieren als een gegeven wenst te beschouwen? Wij hebben een mestprobleem en de simpele oplossing is: met minder dieren minder mest. Niemand kan daartegen iets inbrengen. Waarom blijft de regering vasthouden aan de bestaande hoeveelheid dieren? Het staat vast dat de veehouderij vervuult. Het staat vast dat het kabinetsbeleid erop gericht is om vervuiling terug te brengen en vervuilers te laten betalen. Op de een of andere manier zijn er ook in het kader van de Crisis- en herstelwet geen taboes, op één na: het aantal dieren mag niet minder, de productie van dierlijke eiwitten mag niet minder. De minister zet in op de productie van duurzame eiwitten, maar waarom? Waarom kiest zij niet voor minder dieren?

Minister **Verburg**: Ik heb een andere benadering dan de heer Koffeman, maar daarmee zeg ik niets nieuws. Wij weten dat van elkaar en respecteren dat. Boeren zijn ondernemers en opereren binnen de ruimte die er is. Dat doen de Nederlandse boeren doorgaans heel goed. Wij hebben een beperkte ruimte voor de mest, dat weten de boeren ook, en dus moet er iets met die mest worden gedaan. Er kan minder mest worden geproduceerd door minder dieren, maar dat kan ook door ander diermanagement. Er zijn verschillende mogelijkheden, maar dat is aan de boeren zelf. Zolang de boeren voldoen aan de regels die wij stellen ten aanzien van milieu, lucht, dierenwelzijn, mest et cetera, zie ik niet waarom ik de boeren moet voorhouden dat het een tandje minder moet. Het is net alsof je tegen welke willekeurige ondernemer, bakker of supermarkt zegt dat alles duurzamer moet en dat dit of dat vanaf nu niet meer mag. Nee, wij geven de regels aan, bijvoorbeeld ten aanzien van de verpakking, en daaraan moet men zich dan houden.

De heer **Koffeman** (PvdD): Die redenering gaat niet op voor alle ondernemers. Op het moment dat ik een gloeilampenfabrikant ben, zegt de regering tegen mij: stop maar met het maken van gloeilampen. Op het moment dat ik een leverancier ben van loodhoudende benzine en ik houd mij aan alle milieuregels, zegt de regering: stop met die loodhoudende benzine. Hier is sprake van voortschrijdend inzicht. De minister wist tien jaar geleden net zomin als ik dat de veehouderij buitengewoon schadelijk is voor het klimaat. Nu wij dat wel weten, kunnen wij toch op basis van dat voortschrijdend inzicht tot ander beleid komen?

Minister **Verburg**: Dat komen wij ook. De land- en tuinbouw gaat minder bijdragen aan die uitstoot. In het programma Schoon en Zuinig krijgt de hele sector een taakstelling opgelegd en moet zich daarmee redden. In deze Meststoffenwet worden de regels aangesnoerd. Wij willen het fosfaat en het nitraat in bodem- en oppervlaktewater terugdringen wanneer er sprake is van een teveel. Dat gaan wij ook doen en boeren hebben zich daaraan te houden. Zij moeten zich daarmee redden en ik denk dat dat ook kan.

De heer **Schaap** (VVD): Laat mij de logica van de heer Koffeman op een andere wijze toepassen. Het Eemmeer wordt vervuild door fosfaten. Dat komt in de Gelderse en Utrechtse Vallei niet door dieren, maar door de communale rioolwaterzuiveringen. Met andere woorden, daar vervuult de mens het Eemmeer. Moet dan het aantal mensen worden teruggebracht?

De **voorzitter**: Ik wil deze discussie niet verder voortzetten. De minister continueert haar beantwoording.

* *

Minister **Verburg**: De heer Benedictus pleit voor meer maatwerk in de regelgeving en ik meen dat hij in het voorliggende wetsvoorstel wordt bediend. Op individuele ondernemingen toegesneden regelgeving kent overduidelijke voordelen, met name waar het gaat om handelingsvrijheid. Ik zeg er met nadruk bij dat er ook een keerzijde bestaat. Maatwerk vraagt een uitgebreide administratieve verantwoording door ondernemers en vergt een grote inzet van uitvoering en handhaving door de overheid. Ik herhaal hier nogmaals dat boeren geen boekhouders zijn en wij moeten er alles aan doen van boeren geen boekhouders te maken. In die zin is het schipperen. Het kabinet wil waar mogelijk de administratieve lasten terugdringen. Ik ken de wens en ik geloof dat wij hiermee een gulden middenweg zijn ingeslagen. Meer was niet mogelijk. Ook in het geval van maatwerk is het zaak om de juiste balans te vinden. De Meststoffenwet bevat nu ook al veel voorbeelden van maatwerk. Zo worden de gebruiksnormen waaraan de heer Schaap refereerde, onderscheiden naar grondsoorten, gewassen en rassen. Melkveehouders kunnen gebruikmaken van de bedrijfspecifieke excretie om de situatie op hun eigen bedrijf exact in beeld te brengen. Met dit wetsvoorstel worden fosfaatgebruiksnormen gedifferentieerd naar de toestand van de bodem. De stikstofgebruiksnormen voor bieten en fritesaardappelen, de zogenaamde "biet en friet", worden gedifferentieerd naar de gewasopbrengsten. Daarnaast heb ik de toezegging gedaan om de differentiatie van fosfaatgebruiksnormen voor grasland op basis van de gewasopbrengsten te onderzoeken voor het vijfde actieprogramma.

De heer Benedictus wijst in dat verband op de mogelijke voordelen van de integratie van de Meststoffenwet in de Wet milieubeheer en verwijst naar het proefschrift met de titel "Kan de Meststoffenwet worden gemist?" van mr. De Rooij van afgelopen september. Hij had dat proefschrift op het spreekgestoelte meegenomen, een lijvig stuk met de omvang van de bijbel. Volgens dat proefschrift is het belangrijkste voordeel van de integratie dat er meer ruimte ontstaat voor maatwerk. Ik zie daarvoor binnen de huidige kaders ook nog voldoende ruimte. Het proefschrift gaat vooral in op de wijze waarop de productierechten naar de Wet milieubeheer overgeheveld kunnen worden. Ik gaf al aan dat dit stelsel van productierechten per 1 januari 2015 expireert. Op

dit moment wordt er een studie gedaan naar nieuwe sturingsinstrumenten. Weliswaar wordt aangestipt dat ook het gebruiksnormenstelsel integraal onder de Wet milieubeheer moet worden gehangen, maar er wordt in het proefschrift aan voorbijgegaan dat de Wet milieubeheer geen adequate basis biedt voor de voor de handhaving van dit stelsel cruciale administratieve voorschriften. De gekozen oplossing om de eisen over de aan- en afvoer, dus het transport van mest, onder te brengen in het afvalstoffenhoofdstuk van de Wet milieubeheer, is een onbegaanbare weg. Ik zal u zeggen waarom. Op grond van de nieuwe Kaderrichtlijn afvalstoffen valt dierlijke mest vanaf december 2010 niet langer onder de reikwijdte van deze richtlijn, zodat het afvalstoffenhoofdstuk niet op dierlijke mest van toepassing is. Bovendien wordt in het proefschrift ook opgemerkt dat er geen knellend probleem is dat met een overheveling kan worden opgelost. Ik vind de gesuggereerde integratie op dit moment niet verstandig.

De Nitraatrichtlijn biedt onder voorwaarden ruimte om af te wijken van de generieke norm van 170 kilo stikstof per hectare uit dierlijke mest. De belangrijkste voorwaarde is het ontbreken van negatieve milieueffecten. Nederland heeft aangetoond dat een derogatie van 250 kilo stikstof uit dierlijke mest milieuverantwoord is. De heer Benedictus zei terecht dat er in Nederland sprake is van zeer gunstige groeiomstandigheden en hoge graslandopbrengsten. De Europese Commissie heeft Nederland daarom voor de komende vier jaar wederom een derogatie toegekend. Die vormt een belangrijke stimulans voor efficiënt gebruik van organische meststoffen, ook ter vervanging van kunstmest. In de afgelopen vier jaar is hierdoor het gebruik van fosfaatkunstmest in de melkveehouderij met 60% afgenomen. De derogatie levert bedrijven bovendien financieel voordeel op. Er hoeft immers minder dierlijke mest te worden afgevoerd. De hoeveelheid kunstmest die moet worden aangeschaft, kan daardoor flink naar beneden. De heer Smaling vraagt of dit eerlijk is ten opzichte van de 10.000 bedrijven die geen derogatie nodig hebben. Het antwoord op die vraag is ja. Immers, er kan alleen sprake zijn van profijt als een ondernemer daadwerkelijk een derogatie nodig heeft. Overigens sprak de heer Eigeman over een situatie van gedogen en de heer Koffeman over het door de vingers zien van overtredingen van scherpe mestregels. Daarvan is zeer zeker geen sprake. De derogatie is gelegitimeerd vanuit de Nitraatrichtlijn. De derogatiebeschikking wordt afgegeven door de Europese Commissie en heeft daarmee ook de goedkeuring van Commissaris Kroes. De heer Smaling vroeg daarnaar.

De fosfaatophoping is de afgelopen jaren flink afgenomen. Het zetten van een extra stap is echter noodzakelijk om de gewenste kwaliteit van het oppervlaktewater te bereiken. Het Vierde Nederlandse Actieprogramma betreffende de Nitraatrichtlijn markeert een omslag. Gronden met te veel fosfaat worden gericht aangepakt. Dat komt de kwaliteit van het oppervlaktewater ten goede. Uitgangspunt daarbij is het realiseren van milieuwinst in een tempo dat behapbaar is voor de

sector. Het verantwoord gebruik van dierlijke mest is daarbij van belang met het oog op bodemvruchtbaarheid en de mestmarkt. De fosfaatgebruiksnormen worden daarom in een tempo aangescherpt waarbij het bedrijfsleven kan werken aan een passende bestemming voor de geproduceerde mest.

De heer Smaling vraagt of de voorgestelde aanscherping van de fosfaatgebruiksnormen voldoende is om de beoogde evenwichtsbemesting in 2015 werkelijk te halen. De beoogde fosfaatgebruiksnormen voor 2015 voor gronden met een hoge fosfaattoestand, liggen onder het niveau van de gewasonttrekking. Dat betekent dat op deze gronden een netto-onttrekking van fosfaat zal plaatsvinden. De heer Smaling wijst er in zijn inbreng verder op dat fosfaat nog langere tijd kan na-ijlen, vooral uit fosfaatverzadigde gronden. Hij heeft daarin gelijk en ik ben mij daarvan bewust. Wij moeten niet vergeten dat de ophoping van fosfaat in de Nederlandse landbouwgronden al is gestart in de jaren vijftig van de vorige eeuw. Ruim een halve eeuw overbemesting is niet in het tijdsbestek van één actieprogramma terug te draaien. Voor het terugdringen van de fosfaatbelasting van het oppervlaktewater is een langere adem nodig. Met dit wetsvoorstel wordt echter hiervoor wel een belangrijke en noodzakelijke stap gezet.

De heer Smaling en de heer Benedictus spreken over mogelijkheden van versnelde uitmijning van fosfaatverzadigde gronden. Dat idee spreekt mij zeer aan. Vanuit de Kaderrichtlijn Water worden momenteel via pilots onderzoeken uitgevoerd naar de mogelijkheden om versneld fosfaat uit de bodem of het water te onttrekken. Die onderzoeken moeten vooral antwoord geven op de vraag naar de effectiviteit van dergelijke methoden. Ze moeten ook zicht geven op de kosten en de baten. Indien ze perspectiefvol blijken te zijn, kunnen deze methoden betrokken worden bij de tweede fase van de stroomgebiedbeheerplannen.

Enkele sprekers hebben gewezen op een recent uitgebracht rapport over fosfaatschaarste. In de brief die ik hierover recent aan de Tweede Kamer heb gestuurd, schrijf ik dat dit een buitengewoon serieus vraagstuk is. Het is ook iets waaraan wij zelf iets kunnen doen. Dat gaat ook gebeuren. Een aantal woordvoerders heeft de vraag gesteld of wij onderzoek doen naar mogelijkheden voor terugwinning van fosfaat uit filtering of anders. Hoe kunnen wij ervoor zorgen dat er geen fosfaat verloren gaat? De voorstellen die staan in het vierde actieprogramma zijn mede daarop gericht. De bijdrage van de landbouw kent twee sporen. Enerzijds moet niet meer fosfaat worden gebruikt dan nodig is voor de gewassen. Het voorliggende wetsvoorstel effent daartoe de weg. Anderzijds is het zaak dat wij ervoor zorgen dat alle fosfaat in meststoffen beschikbaar blijft voor de landbouw, zodat zo min mogelijk kunstmestfosfaat nodig is. Ik heb al gezegd dat wij er alles aan gaan doen wat redelijkerwijs mogelijk is om ervoor te zorgen dat dit schaarse maar belangrijke fosfaat niet te schaars wordt, waardoor geweldige problemen zouden ontstaan, niet alleen in Nederland, maar

wereldwijd. Fosfaat is absoluut noodzakelijk voor de voedselproductie. Wij weten hoe belangrijk voedselproductie niet alleen nu is, maar ook in de komende jaren zal blijven.

De heer Benedictus wijst ook op slachtafval als belangrijke bron voor fosfaat. Hij pleit ervoor om dit afval weer te gebruiken als meststof en voor diervoeder. Ik zeg hem dat veel slachtafval nog steeds wordt bewerkt tot meststof. Ik noem beendermeel, bloedmeel en verenmeel. Het afval wordt ook bewerkt tot diervoeder. Er wordt overigens geen voeder van gemaakt voor dieren die voor consumptie zijn bestemd. Europese richtlijnen verzetten zich daartegen namelijk om redenen van volksgezondheid. Dit onderwerp is opnieuw in bespreking in Europa. Het zal echter iedereen duidelijk zijn dat wij daarmee, gelet op de ervaringen die wij hebben opgedaan rond BSE, uiterst zorgvuldig en behoedzaam moeten omgaan. De discussie daarover is echter weer aan de gang. Lang niet alle fosfaat in slachtafval gaat dus verloren.

De heer Eigeman vraagt wat ik doe aan voorlichting over de regels. Ik heb tegen hem al gezegd dat de regels inderdaad complex zijn. Om die reden is indertijd bij de invoering van het gebruiksnormenstelsel zwaar geïnvesteerd in voorlichting aan ondernemers. Overal in het land zijn destijds voorlichtingsbijeenkomsten gehouden, niet alleen voor agrarische ondernemers, maar ook voor adviseurs die mede een belangrijke rol spelen in de voorlichting. Met brochures en periodieke nieuwsbulletins worden bedrijven door de Dienst Regelingen en door mijn ministerie op de hoogte gehouden van wijzigingen in de regels. Ook is vandaag de dag de website niet onbelangrijk van het LNV-Loket en de mogelijkheid voor ondernemers om telefonisch vragen te stellen. Het doel van al deze inspanningen is, dat ondernemers voldoende kennis hebben van de regels. Dat peilen wij van tijd tot tijd. Daaruit blijkt dat ondernemers deze kennis inderdaad hebben en dat zij uit de voeten kunnen met de beschikbare informatie, voorlichting en zo nodig met de actieve begeleiding.

Overigens is niet alleen voorlichting over de regels van belang, maar ook de verspreiding van kennis die nodig is om duurzaam te produceren. Ook op dat terrein zijn er veel initiatieven. In dit opzicht stel ik de heer Benedictus graag gerust. De initiatieven waarover ik het in dit verband heb, hebben namelijk bepaald geen top-downkarakter. Ik noem als voorbeeld het project Koeien met kansen en het project Telen met toekomst. Verder zijn er de mestpilots, waarbij wij bezig zijn om verwerkte mest als kunstmest erkend te krijgen in Brussel. Dit zijn allemaal initiatieven die vanaf de basis naar boven zijn gebracht. Ik wil niet verhullen dat ik daarop trots ben. Ik hoop dat deze mogelijkheden voluit worden benut, omdat ze enerzijds bijdragen aan innovaties en anderzijds aan de doelen rond verduurzaming. De overheid faciliteert die projecten, maar het zijn voluit projecten en initiatieven van het bedrijfsleven.

De heer Smaling ziet een probleem met de schaalniveaus. Hij vraagt naar het perspectief voor boeren die het milieu ontzien. Het antwoord is dat

alleen ondernemers die duurzaam ondernemen perspectief hebben in de landbouw. Verduurzaming is het werkwoord, en duurzaam en verduurzamend ondernemen is een sleutel voor het actief kunnen blijven van agrarische ondernemers.

De heer **Eigeman** (PvdA): Dank voor het antwoord van de minister tot zo ver, maar in mijn bijdrage heb ik ook gezegd het belangrijk te vinden dat je over dit soort maatregelen en over de ernst van het probleem breder informeert. Behalve voedselproductie moet dus ook voedselconsumptie in dat verhaal worden verdisconteerd. Ik heb er niet voor niets op gewezen dat er een zware klus op het bord van boeren ligt. Het is niet de enige klus. Als je resultaat wilt halen en garanderen in de verdere toekomst, dan moet er ook worden geïnvesteerd in ander consumptiegedrag. Alleen al het honoreren van een bepaalde manier van landbouw die minder belasting veroorzaakt bijvoorbeeld door mest, kan in samenspraak met consumenten gebeuren. Aan hen zou dan ook voorlichting moeten worden gegeven.

Minister **Verburg**: Dat is inderdaad ook een belangrijk onderdeel, overigens niet van dit wetsvoorstel. Ik begrijp de heer Eigeman echter heel goed. Als het gaat om de verduurzaming van voedselproductie, moet je ook een en ander doen aan voedselconsumptie, voorlichting en bewustwording. Dat staat in de Nota Duurzaam voedsel, die wij onlangs hebben uitgebracht. Dat is ook een traject van werk in uitvoering, zij het dat wij daarin kiezen voor de lijn van verleiding en stimulansen en niet zozeer voor wetgeving ter zake. De heer Eigeman heeft wel gelijk dat bewustwording en het geven van een handelingsperspectief aan consumenten in het bewust kiezen en kunnen bijdragen aan verduurzaming, belangrijke onderdelen zijn van het hele traject. Ik kom hier zeer waarschijnlijk nog een keer te spreken over de begroting. Misschien is dat een mooi moment om daar wat aandacht aan te besteden. Verduurzaming van voedselproductie, zowel van dierlijke eiwitproductie als plantaardig eiwit, kan niet voldoende aandacht krijgen. Productie heeft echter ook een keerzijde in de consumptie. Burgers hebben vaak een sterke opvatting, maar zodra zij de rol van consument op zich nemen, dan wordt de roep van de portemonnee soms heel erg sterk.

Voorzitter. Zoals ik heb gemeld in het Vierde Nederlandse Actieprogramma betreffende de Nitraatrichtlijn zal de gebruiksruijme in bepaalde delen van het land verder worden beperkt. Dan komt het erop aan om uitgekiend met meststoffen om te gaan, anders is niet meer rendabel te telen. De projecten die ik hiervoor noemde, hebben alle specifiek tot doel om ondernemers de kennis bij te brengen die nodig is om bij een duurzaam mestgebruik toch goede opbrengsten te behalen.

De heer Schaap heeft aandacht gevraagd voor de status van teruggewonnen fosfaten. Als voorbeeld noemt hij struviet. Struviet is in Nederland toegelaten als meststof. Deze wordt geproduceerd bij de verwerking van kalvergieter. Wij

weten dat het gaat om een of twee kleine ondernemers die nog met wat problemen zitten. Wij zijn aan het kijken of wij die binnen de grenzen van de wet zouden kunnen oplossen. Overigens is in de Meststoffenwet een voorziening gecreëerd om afvalstoffen met een bemestende waarde toe te laten als meststof. Daardoor wordt de mogelijkheid geboden om afvalstoffen te hergebruiken mits er geen andere milieukundige bezwaren zijn, zoals het gehalte van zware metalen.

De heer Eigeman heeft gevraagd naar de relatie met het NSL. Het NSL heeft ook betekenis voor de landbouw. Vooral pluimveebedrijven hebben de opgave de uitstoot van fijnstof te beperken. De maatregelen kunnen wel samen opgaan met het beperken van de ammoniakuitstoot. Het verminderen van de uit- en afspoeling van mineralen vraagt om andere maatregelen, maar zoals ik al heb gezegd -- de Kamerleden hebben er ook naar gevraagd -- zijn daar parallellen in te trekken.

De heer Koffeman heeft, niet voor het eerst overigens, aandacht gevraagd voor het verduurzamen van de landbouw. Mijn beleid is in de volle breedte gericht op verduurzaming van de landbouwproductie en op het produceren van veilig en gezond voedsel. Ik bevorder dat de Nederlandse kennis van duurzaam produceren niet alleen in Nederland blijft maar ook beschikbaar wordt gesteld aan zich ontwikkelende landen. Ik streef naar het sluiten van kringlopen en richt mij op het terugdringen van het energiegebruik en het bevorderen van het produceren van duurzame energie, bijvoorbeeld door vergisting van mest en restproducten. Ik kies daarbij voor samenwerking met de ondernemers en niet alleen voor wetgeving. In mijn ogen is er niet één vorm van verduurzaming van de landbouw. Landbouw kan biologisch maar ook duurzaam, intensief en grootschalig. In die zin zie ik graag een gevarieerde land- en tuinbouwsector in Nederland waarbij ondernemers zelf, vaak met hun gezin aan de keukentafel, bepalen waar de toekomstige kansen liggen.

De heer Koffeman noemt het emissiearm toedienen van mest schadelijk voor de bodem en het bodemleven. In dat verband wijs ik op een evaluatie van de voorschriften die onlangs is uitgevoerd door het Planbureau voor de Leefomgeving. Het planbureau heeft geconstateerd dat in het uitgevoerde onderzoek geen aanwijzingen van schadelijke effecten zijn aangetoond. Hier staat tegenover dat emissiearm toedienen van drijfmest een belangrijke bijdrage levert aan het terugdringen van de emissie van ammoniak, waartoe wij ook internationaal verplicht zijn en wat wij zelf ook erg graag willen, al was het alleen maar om de biodiversiteit te bevorderen, al dan niet in het kader van Natura 2000. Daarom heb ik besloten om de voorschriften voor emissiearm toedienen te handhaven.

De heer Koffeman vraagt ook waarom in de praktijkproef niet wordt gekeken naar het terugdringen van fosfaat. De praktijkproef is een antwoord op de vraag uit de kringlooplandbouw om mest bovengronds te mogen toedienen. De

voorschriften die hierbij in het geding zijn, hebben betrekking op de emissie van ammoniak. Emissie van fosfaat is hierbij niet aan de orde.

De heer Koffeman stelt verder dat in de regels niet wordt uitgegaan van wat gewassen nodig hebben. Die gedachtelijn kan ik niet helemaal volgen. Het gebruiksnormenstelsel is er juist helemaal op gericht om ondernemers ertoe te brengen te bemesten naar rato van de behoefte van de gewassen. Verder zijn de regels voor het gebruik van meststoffen, meer in het bijzonder de periode waarin mest mag worden uitgereden, gericht op een goede landbouwpraktijk. Dat wil zeggen dat die regels boeren stimuleren om alleen een bemesting uit te voeren als die mest zo volledig mogelijk ten goede komt aan de gewassen.

De heer Koffeman heeft ook gevraagd naar de mogelijkheden van het gebruik van fosfaat uit afvalstoffen. Stoffen die vrijkomen bij de verbranding van afval, bevatten belangrijke hoeveelheden fosfaat. Op zichzelf biedt de Meststoffenwet de mogelijkheid om fosfaat uit reststromen, uit afvalverwerking en uit de industrie als meststof te gebruiken. Compost en zuiveringsslib worden al als zodanig gebruikt. Aan het gebruik van die stoffen moeten wel kwaliteitseisen worden gesteld om te voorkomen dat landbouwgronden al te zeer worden belast met schadelijke stoffen zoals zware metalen. Als aan de voorwaarden wordt voldaan, mogen afvalstoffen als meststof worden gebruikt.

*N

De heer **Schaap** (VVD): Voorzitter. Ik dank de minister voor haar beantwoording. In het groot gezien zitten wij aardig op één lijn. De minister heeft een zeer open oog voor maatwerk in de landbouw. Zij koppelt dat aan de kundigheid van de agrariër. Op die manier wordt het innovatieve vermogen aan de landbouw gegund en gestimuleerd. De voortvarendheid zou nog verder mogen gaan, hoewel ik begrijp dat je de balans moet vinden tussen enerzijds maatwerk, de optimalisering van de productie in de agrarische sector, en anderzijds de handhaafbaarheid. Ik heb gewezen op de mogelijkheden die in middelenvoorschriften zitten, zoals ook in de AMvB open teelt is gedaan. Ik benadruk nogmaals dat je met moderne technologie heel ver kunt komen. Dat scheelt enorm in de administratieve lasten. Ik begrijp dat de minister daarvoor een open oog heeft, dus dat proces zal wel doorgaan.

Ik ben blij dat de minister nog even gewezen heeft op de status van de derogatie. Voordat wij het weten, gaat door het land dat hier gerommeld en gedoogd wordt, terwijl het gaat om legitimeren van een uitzondering op een generieke regel. Ik zou zelfs willen zeggen dat hier een legale route bewandeld wordt. De regelgeving zegt dat op basis van argumenten derogatie kan worden aangevraagd. Derogatie moet echt niet in een kwaad daglicht komen te staan. Dat is zeer ten onrechte.

De minister stelt dat fosfaat uit afval gebruikt mag worden, mits aan

kwaliteitsstandaards wordt voldaan. Ik heb struviet genoemd; een product uit de verwerking van zuiveringsslib. Ik heb begrepen dat dit nog niet toegelaten is in Nederland, terwijl struviet uit de kalvergierversuivering wel zou zijn toegelaten. Het argument is dat het struviet uit afval betreft. Ik hoop dat de minister er nog eens goed naar wil kijken. Als dit product niet hoort tot de bijstoffen zoals zware metalen en dus niet schadelijk is, kan het rustig als meststof worden gebruikt.

Enkele sprekers vroegen zich af of het probleem niet opgelost kan worden door het aantal dieren te beperken. Dat lijkt mij een buitengewoon onappetijtelijke zo niet heilloze weg. Dan zou alles in de dierhouderij gequoteerd moeten worden naar dieren en naar soorten dieren. Moet het per bedrijf, per hectare? Ik moet er niet aan denken hoe dat de hele veehouderij zal gaan bevriezen, te meer daar zo'n maatregel niet door Nederland kan worden uitgevaardigd maar op Europees niveau, net als de zuivelquotering. Dat betekent dat de hele Europese dierensector gequoteerd moet worden. Dat is het einde van alle economische processen om op de gunstige plekken te produceren.

De heer **Koffeman** (PvdD): De heer Schaap maakte zojuist per interruptie een buitengewoon onzinnige opmerking door te vragen of je als je minder koeien wilt, ook minder mensen wilt, want mensen veroorzaken ook fosfaatproblemen. Wij stellen mensen en koeien niet op één lijn. Ik weet niet hoe dat bij zijn partij is. Denkt de heer Schaap dat het terugbrengen van het aantal dieren alleen maar kan samenhangen met quotering? Of kunnen de maatschappelijke kosten van de quotering in rekening gebracht worden bij de veehouderij en bij de consument van het product van de veehouderij? Zou dat kunnen leiden tot een meer plantaardige samenleving? Het is toch niet zo dat het aantal dierlijke eiwitten dat geproduceerd wordt, vast moet staan en dat daaraan niet getornd mag worden? De markt kan daarin toch een belangrijke rol spelen? Als die markt zelf geen ethiek kent, kan de overheid die toch toevoegen? Dat zal elke sociaalliberaal beamen.

De heer **Schaap** (VVD): Ik bedoelde alleen maar zeggen dat wanneer een bevolkingsdichtheid leidt tot milieuproblemen, daaraan door planning iets gedaan moet worden. Je werkt gewoon de effecten weg.

De markt zorgt vooral voor een keuze tussen plantaardige en dierlijke eiwitten. Als bepaalde productietakken schadelijke effecten hebben, kunnen die door middel van milieuwetgeving worden aangepakt en dat is iets anders dan straf quoteren. Daarmee bevries je de agrarische sector en schakel je economische principes uit die ook in de landbouw moeten worden doorgevoerd. Dus alstublieft geen quotering van het aantal dieren.

Ook het wegwerken van overtollige hoeveelheden mest treft de boer die dat produceert. Hij moet ervoor zorgen dat die mest elders terecht komt of wordt verwerkt. Ik vraag de minister door te gaan met normering langs de lijn

van het spoor dat wij nu bewandelen in de milieuwetgeving, inclusief de effecten voor de dierhouderij. Geef alstublieft alle ruimte voor ondernemerschap om de problemen op te lossen. Hoe meer per bedrijf, hoe meer binnen de sector, hoe liever.

* N

De heer **Smaling** (SP): Mijnheer de voorzitter. Ik dank de minister voor de heldere beantwoording.

Het moet mij van het hart dat ik een behoorlijke discrepantie waarneem tussen het internationale debat over de toekomst van de landbouw en de veehouderij en over de effecten die landbouw heeft op klimaatverandering. Dat komt allemaal in Kopenhagen aan de orde. Wij zien een kentering in het denken over landbouw en voedsel en over de rol van landbouw en voedsel in het wereldhandelssysteem. Het denken gaat terug naar het produceren en consumeren in regionale blokken en niet alles over de hele wereld slepen.

De minister praat over kringlopen. Wij moeten echter vaststellen dat de Nederlandse veehouderij de helft van het voer uit het buitenland haalt en dat een heel groot percentage van wat geproduceerd wordt, het land uitgaat. Het sluiten voor kringlopen is voor Nederland bijna niet mogelijk. Enige reserve is op zijn plaats als daarover gesproken wordt.

De minister gebruikt heel vaak het woord verduurzaming. Daar is niemand op tegen. Het begrip doet het blijkbaar goed in CDA-kringen, want je kunt er alle kanten mee op. Het is mij niet duidelijk waar die verduurzaming precies begint en waar zij ophoudt. Het is geen helder begrip. Ik praat liever in termen van meer op minder. Verduurzamen wordt op deze manier een containerbegrip waarop beleid gevoerd kan worden, maar waartegen weinig geageerd kan worden omdat iedereen vindt dat het moet gebeuren. Je moet duidelijk laten zien welke route je kiest.

De minister kiest een route waar ik niet op tegen ben. Als je maatwerk kunt leveren op bedrijfsniveau, als je ondernemers kunt stimuleren om duurzamer te produceren, is dat goed. Het gebeurt ook. Wij staan achter de uitvoeringsagenda duurzame veehouderij. Die agenda is gebaseerd op een convenant met verschillende partijen. Dat is een goede route. Die steunen wij, maar wij vinden het niet genoeg. Het valt mij tegen dat een meerderheid van mijn collega's hier nog steeds denkt in oude vormen van landbouw en veehouderij. Die vorm heeft geen toekomst meer.

Wij zien dat er volop dynamiek is in de sector en dat er per dag zes bedrijven stoppen. Dan moeten wij toch profiteren van een situatie van transitie en dynamiek en scenario's durven te schetsen die misschien niet voor de hand liggen? Natuurlijk is het niet leuk om te praten over minder dieren en over het quoteren van dieren. Wij moeten echter wel beseffen dat het die kant opgaat. Misschien zijn de geesten daarvoor nu nog niet rijp, maar gezien die transitie zal het toch daarop uitdraaien. Het kan daarom beter nu meegenomen worden als scenario. Laat de effecten ook

doorrekenen. Dan kun je laten zien wat het betekent voor individuele ondernemers en alsnog tot de conclusie komen dat het niet gaat en dat er een andere route moet worden uitgestippeld.

De heer **Benedictus** (CDA): Voorzitter. Kent de heer Smaling de opvattingen van de FAO dat het voedsel zo intensief mogelijk geproduceerd moet worden; dat dit voor het milieu beter is omdat wij dan minder grond nodig hebben? Met andere woorden: in vruchtbare gebieden zoals Nederland moet je proberen zoveel mogelijk te produceren. Je moet er geen hek omheen zetten. Je moet niet gaan produceren op onrendabele gronden zoals de heer Smaling eigenlijk voorstelt.

De heer **Smaling** (SP): Voorzitter. Dat is zeker niet mijn voorstel. Laten wij wel wezen: de zandgronden in Nederland zijn van origine de meest arme gronden die je je kunt voorstellen. Niet voor niets moesten boeren destijds in de eerdgronden rond de Veluwe en in andere zandgebieden met schapenstront de bodem vruchtbaar maken en nu zitten die bodems helemaal vol met organische mest. Ik ben het met de heer Benedictus eens dat het een goede zaak is als je intensief produceert en veel opbrengst per eenheid input creëert; of dat nu mest is of arbeid of anderszins. Dat scheelt biodiversiteit op wereldschaal. De situatie in Nederland is echter niet gemiddeld voor de wereld.

De heer **Benedictus** (CDA): U wilt een hek om Nederland zetten, terwijl je gewoon moet produceren waar je dat zo goed mogelijk voor het milieu kunt doen.

De heer **Smaling** (SP): Eens. Maar in de veehouderij moeten ontzettend veel grondstoffen worden ingevoerd uit Zuid-Amerika. Kan dat niet efficiënter? Veel van de milieukosten die daaraan vastzitten, inclusief het verarmen van de bodem in Brazilië, zijn niet verdisconteerd in de prijs. In die zin heeft intensivering een keerzijde, die je niet terugvindt in de prijs in de winkel. De mensen betalen gewoon veel te weinig voor voedsel, een probleem dat de minister overigens niet kan oplossen. Misschien kan dat wel in gesprek met supermarkten, maar daar gaat dit wetsvoorstel niet over. Het zou veel kunnen oplossen als de werkelijke kosten worden betaald, en als daarbij de milieuschade wordt meegenomen.

De minister is niet ingegaan op de door mij genoemde studie van Rabo en VION, waarin wordt gekomen tot een heel hoge hoeveelheid niet te plaatsen fosfaten, als de melkquotering wordt losgelaten. Nogmaals, het loslaten van de melkquotering en het willen voldoen aan de Europese milieuregels werkt tegen elkaar in. Ik vind dat de minister daar nog niet adequaat genoeg op heeft geantwoord. Waarom staat in die rapporten, nota bene van de Rabobank en VION, dat er in 2015 tientallen miljoenen kilo's aan overschotten ontstaan? Dan kun je wel zeggen dat de individuele ondernemer moet verduurzamen, maar hoe ga je dat doen? Je kunt wel zeggen dat je dat vindt, en dat de ondernemer dat moet doen, maar het zijn

doelstellingen die gigantisch zijn. Ik ben blij dat ik niet aan dat soort doelstellingen hoeft te voldoen, als ik zie wat mij hier wordt voorgespiegeld wat er gebeurt als de melkquotering wordt losgelaten. Graag daarop nog een reactie.

Generiek versus maatwerk is genoemd. Collega Benedictus heeft terecht aangestipt dat generieke maatregelen en maatwerk op bedrijfsniveau uit elkaar moeten worden gehouden. De nu voorgestelde differentiatie is op zich tamelijk fijnmazig, maar toch nog niet genoeg om de ondernemer zelf een handelingsperspectief te bieden. Misschien is daar nog wat meer over te zeggen. Ik denk dat we het redelijk eens zijn over de schaarste. Misschien kan de minister nog zeggen of er een concrete serie acties is die haar voor ogen staat, op basis van de gedane studies en van wat hier tamelijk in harmonie is gebezigd. Is dat nog aan de orde geweest op de FAO-top?

Voorzitter: Dupuis

*N

De heer **Eigeman** (PvdA): Voorzitter. Dank aan de minister voor de heldere beantwoording. Als ik kijk naar de bijdragen van de minister en enkele collega's, is een belangrijke vraag hoe we minder mest kunnen bereiken. Ik denk dat we vandaag geen definitief antwoord op die vraag krijgen. Ik vind het ook wat makkelijk om nu al te roepen dat het weigeren om nu al te praten over minder dieren, gelijk staat met het je neerleggen bij dat gegeven. Ik denk dat dat niet terecht is. Mijn fractie vindt dat heel intensief moet worden gewerkt aan verduurzaming. Wel ben ik benieuwd of de minister al enig idee heeft, of dat zij zich op termijn enig idee kan vormen van het effect daarvan. Er komt een moment waarop je zegt: het levert zo weinig op, we moeten naar een andere strategie. Ik krijg daar graag in tweede termijn een reactie op. Ik denk dat de minister gelijk heeft dat het een goede zaak is om die verduurzaming erin te zetten. Ik kom nog terug op de kant van de consument.

Het is vreemd dat, als ik zeg dat derogatie een vorm van gedogen is, een aantal collega's daarop als door een wesp gestoken reageert. De minister was wat kalmer en probeerde aan te geven dat het legaal is wat we doen. Gedogen heeft in dit land kennelijk de connotatie van illegaal meekregen. Ik ben misschien te veel gevormd als bestuurder, maar je hebt gedogen nodig in een complexe samenleving, waarin regelgeving soms de complexiteit van de samenleving te boven gaat. Je moet dan kunnen sturen, en je moet de rechtsnormen even buiten werking mogen stellen. Dat is waar het bij derogatie om gaat. Uiteraard voorziet Europese regelgeving daar gelukkig in: kennelijk heeft men van de Hollandse poldercultuur geleerd. Ik heb er niet veel moeite mee te erkennen dat we uit de polder komen; ik ben zelf een polderjongen. Dat heb je af en toe nodig. In de Europese regelgeving is in derogatie voorzien, om flexibel te kunnen inspelen op situaties.

Dat heeft de minister kennelijk effectief gedaan, want er is flexibel op ingespeeld vanuit een

bepaald perspectief, dat wel degelijk is gericht op het verminderen van de mest. Ik laat me niet gezeggen dat gedogen is: door de vingers zien. Vroeger werd wel eens gesproken over artikel 5, maar dat is anders dan gedogen. Gedogen doe je heel bewust. Je kiest daarvoor in controleerbare zin het hoogste orgaan waarmee je te maken hebt, of dat nu een gemeenteraad of een Staten-Generaal is. Weet wat je aan het doen bent. Ik snap dat niet, zeker niet van de kant van het CDA, waar men toch een zekere traditie op dat punt heeft. Op een deel daarvan mag het CDA zeker trots zijn. Ik ben begonnen te zeggen dat we met een ernstig probleem hebben te maken, en dat we juichen als we rechtsnormen buiten werking mogen stellen. Dat is toch een beetje vreemd. Ik ben zo begonnen om de ernst van het probleem te onderstrepen. De minister heeft mij daarin in feite gelijk gegeven, zeg ik een beetje eigenwijs, want zij zegt: 50 jaar werk je niet zomaar weg. Daar heeft ze volstrekt gelijk in. Je hebt dus tijd nodig om dat te doen. Maar de inzet moet wel blijven om het teveel aan stikstof en fosfaat weg te werken. Of dat ooit gebeurt, weet ik niet. Laten we eerst maar werken aan vermindering van de uitstoot.

Ik heb gevraagd welke ruimte er in de komende jaren is in termen van milieugebruik, als het gaat om de meststoffen. Ik heb dat ook gevraagd in relatie tot de Crisis- en herstelwet, waarin heel nadrukkelijk staat dat er ruimte moet zijn. Waar ziet de minister die ruimte?

Ik ben blij met het antwoord van de minister waar het gaat om de bijdrage van consumenten aan verduurzaming. Natuurlijk kun je dat niet in het kader van dit wetsvoorstel regelen, want daar zijn andere instrumenten voor. Maar ik heb er heel nadrukkelijk wel op gewezen. Ik vind namelijk dat de verantwoordelijkheid voor verduurzaming aan de kant van de producenten hand in hand moet gaan met die aan de kant van de consumenten. Die twee dingen kunnen niet los van elkaar worden gezien. Al is het ingewikkeld, het blijft van belang om ook consumenten te betrekken bij terugdringing van de overbelasting door de landbouw.

De heer **Smaling** (SP): De heer Eigeman gebruikt vrij vaak het woord "verduurzaming". Is hem wel volledig duidelijk wat daarmee wordt bedoeld in dit debat? Is zijn definitie dezelfde als die van de minister?

De heer **Eigeman** (PvdA): Ik heb niet het laatste woord over verduurzaming, het gaat mij meer om het gegeven dat je met elkaar nadenkt over hoe we kunnen komen tot een landbouw die ook bijdraagt aan de langere termijn, hier en in de wereld. Dit is geen vraagstuk dat we van de ene op de andere dag kunnen oplossen. Aan grote waarheden zijn we vaker ten onder gegaan.

De **voorzitter**: Kort graag.
**

De heer **Smaling** (SP): De waarden in de Nitraatrichtlijn zijn hard, dat is kwantitatief. Als die

er in 2015 ligt, is verduurzaming dat wij daaraan in 2015 voldoen ...

De heer **Eigeman** (PvdA): Ja.

De heer **Smaling** (SP): ... of zit daar voor u rek in?

De heer **Eigeman** (PvdA): Nee, ik ben niet voor niets begonnen met het onderwerp gedogen. Je spreekt er een termijn voor af. Ik vind dat wij ons nu vastleggen op een prestatie in 2015. Ik denk dat de minister dat ook heeft aangegeven.

De heer **Smaling** (SP): Dus daarop is de PvdA-fractie vanaf nu tot 2015 aan te spreken?

De heer **Eigeman** (PvdA): Ja, wat mij betreft wel.

*N

De heer **Koffeman** (PvdD): Voorzitter. Ik bedank de minister voor de beantwoording van de vragen in eerste termijn. De minister is op veel punten ingegaan, maar is op een aantal punten toch wat onduidelijk gebleven. Ik denk dat de minister helderheid moet kunnen verschaffen of zij vindt dat de maatschappelijke kosten die niet bij de veehouderij in rekening worden gebracht, in rekening moeten worden gebracht in het kader van "de vervuiler betaalt". De minister reageerde onaangenaam getroffen doordat ik heb gezegd dat vervuilers uit de wind worden gehouden, maar kan zij nu eens duidelijk maken hoe zij dit anders wil duiden, wanneer niet alle maatschappelijke kosten bij de productie in rekening worden gebracht bij de producent en de consument? Ik denk dat daarover volstrekte helderheid moet bestaan als je de markt zijn werk wil laten doen, maar ook wil dat de vervuiling die de markt veroorzaakt niet ten laste komt van andere burgers. Je zult dit dan op de een of andere manier in rekening moeten brengen. Dat gebeurt op dit moment niet. Sterker nog, er wordt nog steeds subsidie verstrekt aan een sector die eigenlijk een heffing verdient.

De minister heeft met grote stelligheid gezegd: er komt in Nederland geen vleestaks. Kan zij nu eens duidelijk maken waarom er in Nederland geen vleestaks mag komen; waarom kilometers wel worden betaald, waarom er wel accijnzen zitten op benzine en op allerlei andere producten waarvan wij vinden dat er maatschappelijke redenen zijn om de consumptie daarvan terug te dringen en waarom er per se geen vleestaks mag komen? Waarom wordt die buiten die orde gesteld?

De minister heeft ook geen antwoord gegeven op de twee keer gestelde vraag waarom een producent van gloeilampen of van loodhoudende benzine niet alle vrijheid krijgt om te produceren wat hij wil, gewoon in afwachting van hoe de markt daarop reageert. Nee, wij hebben als overheid gezegd: wij gaan stoppen met loodhoudende benzine, wij gaan stoppen met loodhoudende benzine. Wij weten dat de milieubelasting daarvan beperkter is dan van de veehouderij. Waarom spreekt de overheid de ene ondernemer er wel op aan dat hij zijn gedrag moet veranderen,

gedwongen door de overheid of daartoe aangezet met heffingen, en waarom de andere ondernemer niet? Dat wordt vooralsnog niet duidelijk.

De minister zegt ook Nederlandse kennis te willen exporteren naar opkomende economieën. Dat klinkt buitengewoon sympathiek, maar ook daarbij heeft de minister geen antwoord gegeven op de vraag waarom wij in Nederland varkensvlees zouden produceren voor de Chinese markt. Wij zijn een klein land met een buitengewoon beperkte milieugebruiksruimte. Wij weten dat dit tot grote problemen aanleiding geeft: de MRSA-problematiek, de fijnstofproblematiek en het feit dat wij in dit land een enorm mestoverschot hebben. De ambtsvoorganger van de minister heeft dit aangegeven. Waarom gaan wij dan door met de productie van varkensvlees voor een land als China? Kunnen wij, als klein landje, als muis de olifant voeden? Dat kun je je zeer afvragen.

Datzelfde geldt voor een Nederlands proefproject, een Nederlandse zuivelboerderij die de Chinezen heeft aangezet om alle schoolkinderen een halve liter melk per dag te laten drinken. De minister heeft niet duidelijk gemaakt wat dat nu te maken heeft met het exporteren van Nederlandse kennis naar opkomende economieën. Het betekent niet alleen de ondergang van China, wanneer het net zo veel of meer zuivel en die andere dierlijke eiwitten gaat gebruiken als wij, maar ook de onze. Wanneer het kabinetsbeleid is om hier in te zetten op een duurzamere economie, met minder dierlijke en meer plantaardige eiwitten, is het niet geloofwaardig wanneer je de Chinezen aanzet om dan maar meer dierlijke eiwitten te gaan consumeren, veel meer dan wij ooit in Nederland hebben gedaan of zouden kunnen doen.

Ik wijs de minister er ook op dat 80% van het landbouwareaal wordt benut voor de veehouderij en dat 50% van het graan in de wereld opgaat aan de veehouderij. De vraag is waarom je nuttige plantaardige eiwitten grotendeels omzet in mest, wanneer je hier een enorm mestprobleem hebt en een groot probleem met de mineralenbalans. Waarom blijf je producten als soja uit Brazilië halen, terwijl wij hier in Nederland met een veel kleinere kringloop, met een regionale productie van bijvoorbeeld lupinen en maïs, in staat zouden zijn om ons eigen veevoer te verbouwen? Dat is alleen maar een economische kwestie en zelfs alleen maar een economische kwestie van de zeer korte termijn, want op de lange termijn gaan wij er allemaal veel aan te kort komen.

De minister heeft ook gesproken over de waardering van de consument voor biologische producten. Zij zegt: de consument heeft wel de mond vol van duurzaam, maar als het erop aankomt, trekt hij zijn portemonnee niet. Dat klopt. Dat geldt voor biologische producten, maar dat geldt ook voor melk. De consument weigert ook zijn portemonnee voor melk te trekken. Inmiddels betalen wij daarvoor niet meer dan zeven dubbeltjes per liter; voor een product dat de minister kwalificeert als hoogwaardig. Dat moet zij ook een te lage prijs vinden voor een hoogwaardig product. Het is toch onbegrijpelijk dat je dan blijft doorgaan met het stimuleren van die productie,

terwijl je weet dat die niet hoger wordt gewaardeerd dan zeven dubbeltjes per liter. Ik denk dat daarop dezelfde systematiek moet worden losgelaten als op de biologische landbouw. De minister zegt: als de consument het niet wil, doe ik er niets aan. Dat zou voor zuivel niet anders moeten zijn. Met Europese subsidie worden campagnes gevoerd dat je lijf om zuivel schreeuwt -- dat is niet alleen een campagne die is afgelopen; er staat er weer een op beginnen -- of dat de consument meer kip of meer kalfjes moet eten. Men kan zich zeer afvragen of dat niet evenzeer een stimulans is die de biologische sector zeer nodig heeft. De stimulans voor de biologische sector is niet milieubelastend en deze wel.

De minister spreekt steeds over een tweesporenbeleid op het gebied van duurzaamheid. Zij zegt dat zij wil inzetten op duurzamer dierlijke eiwitten en duurzamer plantaardige eiwitten. Dat kan heel goed, maar er is in dit huis een breed gesteunde motie aangenomen, die niet alleen vraagt om twee sporen, maar ook om een kruising tussen die twee sporen, om een transitie van de productie van dierlijke eiwitten naar plantaardige eiwitten. Is de minister bereid om die motie uit te voeren en daarmee naar minder mest te gaan of zegt zij: nee, ik ga niet naar een transitie, maar ik blijf die sporen naast elkaar handhaven? Het zou plezierig zijn om daarover helderheid te krijgen.

De **voorzitter**: Wilt u afronden, mijnheer Koffeman?

* *

De heer **Koffeman** (PvdD): Jazeker. Tot slot. Het is niet alleen mijn partij, waarvan de minister kan zeggen: wij weten dat de Partij voor de Dieren er anders over denkt dan ik en wij respecteren elkaar in die opvatting. Het zijn veel deskundigen met diverse achtergronden. Louise Fresco zegt: wij kunnen 30 tot 40 miljard mensen voeden als wij plantaardige eiwitten geven. Het Planbureau voor de Leefomgeving zegt: wij moeten naar meer plantaardige en minder dierlijke eiwitten. De FAO zegt het. Het Worldwatch Institute en Lord Stern zeggen het. Wanneer al die deskundigen daartoe oproepen, kan de minister dan eens aangeven waarom zij zich beperkt tot: de Partij voor de Dieren heeft een andere opvatting dan het kabinet. Ik denk dat die deskundigen zeker serieus moeten worden genomen in hun oproep om te komen tot een andere economie.

* N

De heer **Benedictus** (CDA): Voorzitter. Ik bedank de minister voor de heldere en duidelijke antwoorden, maar ik vraag daarop nog wel enkele aanvullingen. Ik ben ook blij dat de minister erkent dat maatwerk op bedrijfsniveau of op iets hoger niveau heel belangrijk is om aan de Meststoffenwet te voldoen. De minister zei dat maatwerk meer regelgeving vraagt, maar als zij dit van de andere kant benadert, als zij bijvoorbeeld oppervlaktewaterkwaliteit meet en dit de ondernemers zelf laat doen, dan is zij al bij het doel

zelf zonder dat daarvoor uitgebreide regels of middelen nodig zijn. Ik wil daarop graag een reactie ontvangen.

Ik ben blij met het goede innovatiebeleid dat de minister in gang heeft gezet, maar ik zou nog meer met de voorlopers willen beginnen. Ik weet dat de agrarische sector heel gevoelig is voor wat zijn voorlopers doen. Ik zou graag zien dat er een soort voorloperproject komt in gebieden waar de waterkwaliteit al aan de normen voldoet, om te bekijken welke ruimte je daar kunt bieden om die intrinsieke prikkel aan de sector te geven. Ik vind het trouwens heel knap dat een proefschrift met bijna de omvang van de bijbel in zo'n korte tijd beoordeeld kan worden. Ik kom daarop later nog wel eens terug. Er zitten elementen in die niet meegenomen zijn. Dat kan ook niet anders.

Bij de beantwoording van de vragen mis ik de verfijning van het meetnet. Waarom verfijning van het meetnet? Om meer richting maatwerk te gaan. Ook weten wij nu niet wat het effect op de waterkwaliteit is van de maatregelen.

Ik kom tegelijkertijd bij een punt dat ook andere fracties aangesneden hebben. Het probleem zou opgelost zijn als er minder dieren in Nederland zijn. In het briefrapport van de RIVM staat de veronderstelling dat Nederland geen mest zou gebruiken. Nul mest dus. Dan nog is er een probleem in Nederland. Daaraan wordt echter voorbij gegaan. De fosfaatbelasting is bijna 50% vanuit de agrarische sector. Bij de stikstofbelasting is dat percentage iets hoger. Het komt er dus op neer dat de helft ergens anders vandaan komt. Met andere woorden, zelfs zonder dieren blijven er problemen in Nederland. Ik wil graag een reactie van de minister op mijn vraag over een iets verfijndere meting van de oppervlaktewaterkwaliteit. Het landelijk meetnet voor de meststoffen laat zien dat het nog niet adequaat genoeg is.

Ik heb de neiging om weer op de derogatie aan te gaan. Ik zal de heer Eigeman misschien na deze bijeenkomst eens aanspreken. De Europese richtlijnen werken van de besneeuwde toendra's in Finland tot de woestijn in de buurt van Gibraltar. Het is dus logisch dat er ruimte in die richtlijn zit voor zo'n vruchtbaar gebied als Nederland, zonder het woord gedogen te gebruiken. Daar kleeft immers een bepaalde geur aan. De richtlijn biedt daarvoor gewoon de ruimte.

Er is gezegd dat het meest effectieve is om minder dieren te houden in Nederland. Ik blijf erbij, wat ook de FAO stelt, dat de productie geïntensiveerd moet worden. Dan is minder oppervlakte nodig, ook buiten Nederland. Dan kun je zo veel mogelijk voedsel op een milieuverantwoorde manier en zo efficiënt mogelijk produceren.

De heer **Smaling** (SP): De heer Benedictus legt de nadruk op de hoge productie in Nederland. Dat klopt voor de kleigronden, waarvan er geen betere te vinden zijn. Ik breng ook in dat, aangezien hij in termen van Noord-Finland tot Gibraltar denkt, Nederland bij uitstek de meest doorlatende zandgronden en de hoogste grondwaterstanden

heeft in de Europese Unie. Dat zijn twee redenen om het beleid de andere kant op te duwen. Ik wil dit zeggen om de zaak wat in balans te brengen.

De heer **Benedictus** (CDA): Ja. Ik vul aan dat ons natuurbeleid met vernatting en verhoging van waterpeilen nitraten en fosfaten vrijmaakt. Dan kunnen allerlei effecten in de bodem optreden. De heer Smaling is daar beter in thuis dan ik. Daarop moeten wij ook letten. Wij hebben het in het verleden gehad over de maakbaarheid van de maatschappij. Toen kwam de maakbaarheid van de veiligheid. Nu zijn wij bezig met de maakbaarheid van de natuur. Wij willen de natuur verbeteren via onze regelgeving. Er zijn echter gewoon natuurlijke processen waarbij fosfaat vrijkomt. Dat is gewoon zo. Zout kwelwater lost fosfaat op. Daar kan de boer niets aan doen. Dat is gewoon zo. Blijkbaar willen wij dat echter niet accepteren.

De heer **Smaling** (SP): Dat is waar. Het na-ijlen van fosfaat is iets dat zich in decennia heeft opgebouwd. Wij zijn het erover eens dat dit een gegeven is. Het moet er op een gegeven moment uit door niet te bemesten of door gewas te verbouwen met een hoge onttrekking. Het is verder geen beleidspunt, maar een gegeven. Dat zal nog een tijd zo doorgaan. Het is dus geen factor om iets wel of niet te doen.

De heer **Benedictus** (CDA): Hier wordt voorbijgegaan aan bepaalde natuurlijk effecten in een lage delta, zoals zout kwelwater, waardoor bepaalde nutriënten uit de bodem gemobiliseerd worden en in het oppervlaktewater terecht komen. Vandaar mijn vraag aan de minister naar verfijndere meettechnieken om te weten welk effect aan welk deel van de maatschappij toegeschreven kan worden en wat natuurlijke effecten zijn. Dat is een soort achtergrondbelasting.

*N

Minister **Verburg**: Voorzitter. Ik dank de leden van de Kamer voor hun inbreng in tweede termijn.

Ik ben het eens met de heer Schaap, die er nog eens op wijst dat bemesting en het optimaal omgaan met mest en mestruimte geweldig gediend zou zijn met het toepassen van innovatie. In beide termijnen noemde hij precisielandbouw. Ik ben het daar zeer mee eens. Dat biedt mogelijkheden. Wij zijn volop bezig om het nader toe te passen. Dat is zowel bij het poten als het zaaien van groot belang en is ook bij gewasbescherming van cruciaal belang. Wij zitten er voluit in om dat te stimuleren. Ik zie daar grote mogelijkheden, ook voor andere zaken. Wij moeten innovatie maximaal benutten voor nieuwe technologieën.

Laat zich dat dan maar bewijzen, zou ik willen zeggen. Wij hebben deze periode ook nodig omdat wij een nieuw actieprogramma nodig hebben. In bepaalde gebieden komen wij immers wel toe aan een evenwicht en in andere gebieden niet. Laten wij in de komende periode een grote stap voorwaarts maken, zo zeg ik tegen de heer Smaling. Daar gaan wij voluit voor.

De heer Smaling heeft opmerkingen gemaakt over derogatie. De heer Eigeman is daarop ingegaan. Ik heb daarover gezegd dat het onderdeel is van de Europese wetgeving en van het mogelijke instrumentarium. Wij hebben dit in alle openheid voorgelegd. Wij hebben het verzoek gedaan en het Nitraatcomité heeft gemeend te moeten zeggen dat het toegestaan moet worden. Dat betekent dat de Europese Commissie dat ook gaat doen. Dit gebeurt in volle openheid. Dit betekent wel dat wij scherp aan de wind hebben moeten zeilen in het vierde actieprogramma. Wat is nodig en wat is landbouwkundig verstandig en verantwoord?

De heer Schaap heeft zich iets meer uitgesproken over struviet. Ik heb daarop geantwoord als het gaat om kalvermest. Hij sprak over afvallib. Het is mogelijk om het te benutten. Ik vraag hem om mij hierover een dossiertje te doen toekomen. Dit vraag immers wat specifieke aandacht. Wij gaan dan eens kijken wat er in dat opzicht mogelijk is.

De heer Smaling heeft het over verduurzaming. Ik vind verduurzamen een werkwoord. Ik ben het met hem eens dat het woord "duurzaam" vandaag de dag weleens uit zijn verband wordt getrokken. Iedereen die iets wil of aan het markten is, roept: ja maar, dit is duurzaam. Verduurzamen is voor mij een werkwoord. Ik zeg tegen de heer Koffeman en de heer Eigeman dat dit niet van de ene op de andere dag kan. De heer Koffeman heeft zelf het woord transitie in de mond genomen. Ik ben hem erkentelijk dat hij wijst op de nota Naar een duurzame veehouderij. Daarin gaat het om de transitie naar verduurzaming en het sluiten van kringlopen. Het gaat ook om de grootscheepse productie in Latijns-Amerika voor de Nederlandse veehouderij. Bekeken moet worden of wij die kringlopen kunnen sluiten. Wie de nota goed leest, moet ook denken aan het sluiten van kringlopen in noordelijk Europa. Dat doe je echter niet van de ene op de andere dag. Het is net zoals met de gloeilampenfabriek. Het verbieden van de gloeilamp is een besluit dat op Europees niveau is genomen. Wij hebben het dan over een iets anders schaal. Ik wil niet verhullen of verhelen dat Nederland en de Nederlandse veehouderij vooroplopen als het gaat om verduurzaming en het willen toepassen van nieuwe trajecten. Ik ben dus voor transitie, maar dat betekent niet dat enige ondernemer het zich kan permitteren om achterover te leunen en te denken: als er iets moet gebeuren, dan moet de overheid daar maar in voorzien.

Ondernemers zitten ook met deze mestwetgeving op het puntje van de stoel en denken hierover na. Zij zijn ook al bezig met de vraag wat er na 1 januari 2015 zal gebeuren, wanneer het systeem van de dierrechten afloopt. Wat zijn dan hun toekomstperspectieven? Dat geldt ook voor de melkquotering. Ondernemers, melkveehouders hebben deksels goed in de gaten dat met het verruimen van het melkquotum de milieugebruiksruimte niet groter wordt en de mestnormen niet versoepelen. Zij zullen dus binnen die ruimte moeten opereren. Nederlandse

veehouders zijn ondernemend en toekomstgericht; zij zijn daar nu al mee bezig. Het zijn nog goede ondernemers ook. Als je geen goede ondernemer bent en niet middenin de samenleving staat, dan houd je het als veehouder, als boer, in dit land niet zo heel erg lang uit.

De heer **Smaling** (SP): Het CLM-rapport gaat uit van een groei van ongeveer 20% in de melkproductie, met een bandbreedte van 10% tot 30%. Dat leidt dan ook tot een mesttoename van 20% of iets minder, vanwege de betere technieken, maar dat is altijd nog een behoorlijke toename van de mestproductie. Die gaat gelijke tred houden met de melkproductiegroei. Wat kan de minister de ondernemer bieden? Zij zegt dat de ondernemer zelf wel van wanten weet. Het loslaten van de melkquotering is een cadeau dat eigenlijk geen cadeau is. Wat kan de ondernemer ermee?

Minister **Verburg**: Nederlandse veehouders vragen in dat opzicht helemaal niet om cadeautjes. Zelfs in de afgelopen periode, waarin de melkprijs erg slecht was -- al wordt hij gelukkig weer beter -- hebben veel Nederlandse veehouders meer geproduceerd dan het quotum toelaat. Zij zitten er dus om te springen, maar zij weten tegelijkertijd dat de milieu- en mestruimte wel de kaders stellen. Zij weten ook dat de hele sector langs de lat ligt voor "Schoon en Zuinig" en dat er het nodige moet gebeuren. Er gebeurt ook heel veel. De universiteit van Wageningen houdt zich volop bezig met onderzoeken en toepassingen om de verduurzaming in de hele voer-mestketen te bevorderen. Iedereen is daarmee bezig. Dat biedt nieuwe kansen en dat versterkt zowel de nationale als de internationale positie van de sector. Ik ben daar wel trots op.

De heer **Smaling** (SP): Wij zullen elkaar daar vast nog wel over spreken over een aantal jaren. Ik ben benieuwd hoe het er dan voor staat. Ik heb echt mijn twijfels, ik ben bang dat dit de verkeerde kant opgaat.

Minister **Verburg**: Op elk moment kan de heer Smaling met mij daarover spreken.

Voorzitter. Dan kom ik bij het rapport van VION en de Rabobank. Eigenlijk heb ik op de vragen daarover al antwoord gegeven. Zij berekenen dat en zeggen vaak: als er niets gebeurt, dan zal dat consequenties hebben voor 2015. Maar ik zeg nu al tegen de veehouders en tegen de Kamer dat de randvoorwaarden bekend zijn, dus dat elke veehouder weet waar hij of zij zich aan te houden heeft.

De Kamer heeft gevraagd naar de fosfaatstudies. Er is gevraagd of fosfaat aan de orde is geweest tijdens de FAO-top. Het antwoord is: ja, zij het dat men met veel belangstelling het in Nederland gemaakte rapport heeft bekeken. De FAO weet dat fosfaat schaars wordt en dat wij daar iets aan moeten doen. Ik heb dat ook als een van de belangrijke elementen in het wereldvoedselvraagstuk genoemd. Wij hebben

afgesproken dat wij daar met de FAO verder over zullen spreken.

Overigens heb ik er in Rome voor gepleit om voor de wereldwijde voedselvoorziening niet alleen te denken aan "hoe krijgen wij de monden gevoed", maar om een kanteling te maken naar investeringen in duurzame landbouw. Dit kan door de nieuwste inzichten en toepasbare technieken, zoals het gebruik van satellieten en precisielandbouw, te koppelen aan lokaal en regionaal maatwerk. Ik denk dan aan de boerenwijsheid en -ervaring die er vaak al zijn en aan ownership, eigenaarschap, in de regio's en in de landen waar het om gaat. Ik vind dus dat wij Afrikaanse en andere landen moeten aanspreken op hun verantwoordelijkheid om een voedselproductiestrategie te ontwikkelen en dus te investeren in landbouwbeleid, zodat zij op enig moment zelfvoorzienend kunnen worden.

In dat kader kan ik de vraag van de heer Koffeman over China beantwoorden. Als de Chinese regering erin geïnteresseerd is om in Nederland varkensvlees te kopen, wie zijn wij dan om te zeggen dat zij dat bij ons niet kan kopen? De Chinezen gaan heel zorgvuldig om met varkens, zij gebruiken veel meer van het varken dan wij in Nederland en maken daar ook veel meer gerechten van. Die zijn meestal nog lekker ook! Tegelijkertijd investeren wij in China in het opzetten van duurzame landbouw. Ook wordt een goede relatie opgebouwd tussen de universiteit van Wageningen en de Chinese landbouwuniversiteit. Je hebt immers nogal wat nodig om in China 600 miljoen boeren de kans te geven om zich te ontwikkelen en om op duurzame wijze voldoende te gaan produceren.

Dan heeft de heer Eigeman gevraagd naar de strategie voor verduurzaming. Ik denk dat het niet goed is om de consument hier aan te spreken, maar ik ben het zeer met hem eens dat het moet gebeuren. Een meer duurzame productie is nodig, want in 2050 hebben we niet 6,5 maar 9 miljard monden te voeden. Dat moet op een zodanige manier gebeuren dat onze planeet het allemaal kan dragen. Onze planeet moet zich kunnen herstellen en mag niet verder misbruikt worden. Op dat vlak hebben wij nog wel wat te doen. Dat kan niet alleen van producenten verwacht worden, maar dat zal ook van consumenten gevraagd moeten en mogen worden.

Tegen de heer Eigeman en de heer Koffeman zeg ik dat wij op grond van de nota Voedsel het Platform Verduurzaming Voedsel hebben ingesteld, waar de hoofdrolspelers uit de voedselketen in zitten. Ik heb met hen afgesproken om die verduurzaming in de komende jaren handen en voeten te geven. Aan tafel zitten spelers van de primaire productie -- de boeren -- de vertegenwoordigers van het Centraal Bureau Levensmiddelenhandel, de horeca en de catering. Zij brengen allen zaken over het voetlicht. Zij kunnen in de prijsvorming het een en ander doen. Daar ga ik ze ook sterk op bevragen, want zij hebben een belangrijke maatschappelijke verantwoordelijkheid.

De heer Eigeman heeft nog gevraagd naar de milieugebruiksruimte van mest in de Crisis - en

herstelwet. Daar gaat de Crisis- en herstelwet niet zozeer over, maar misschien heeft hij het over nitraat en over ammoniak. Wij hebben in de Crisis- en herstelwet een deel ingebracht van de Natuurbeschermingswet. In gebieden waar te veel nitraat is, zullen wij deels nationaal maatregelen nemen -- dat kan nu ook al -- en deels maatwerk leveren. Dat maakt overigens ook deel uit van het Natura 2000-traject. Daar zal in alle zorgvuldigheid naar gekeken moeten worden. Het is wel zaak om goed te kijken naar de bronnen. Dan ga ik me teen in op wat de heer Benedictus heeft gezegd. Veel van de vervuiling in onze rivieren komt niet van de Nederlandse landbouw. Die vervuiling komt met de stroom mee naar de delta. Wij moeten wel kijken naar in Nederland veroorzaakte nitraatdepositie.

In de Tweede Kamer hebben wij toegezegd dat de vleestaks onderdeel wordt van de heroverweging van het fiscale instrumentarium. Die toezegging in de Tweede Kamer zal ook gestand worden gedaan. Ik vind een vleestaks "end of pipe". Deze oplossing is een laatste schakel. Ik geloof daar niet in want ik geloof veel meer in het inzetten -- daar werd ook naar gevraagd -- op de verduurzaming van zowel de plantaardige als dierlijke eiwitproductie. Daar kunnen ook kruisbestuivingen in zitten en daarin investeert het kabinet ook als het gaat om innovaties zoals vleesloze producten als Meatless of mixvormen van vlees en eiwitproducten. Dat zijn allemaal innovaties die ik van harte toejuich. Als je kijkt naar de vleesproductie in Nederland en Noord-Europa, dan zie je dat die de afgelopen jaren al afneemt. Die tendens, de afname van vleesconsumptie, zal zich waarschijnlijk nog verder doorzetten. Tegelijkertijd is het natuurlijk wel zo dat op het moment dat economieën zich ontwikkelen en mensen, burgers en consumenten meer te besteden krijgen, zij ook een gevarieerder boodschappenpakket zullen samenstellen. Zij zullen dus ook zuivel, zuivelproducten zoals kaas en vlees gebruiken. Dat is een uitdaging die we mondiaal zullen moeten aangaan. Dat is een absolute uitdaging die we ook in FAO-verband stevig zullen oppakken. Ik wil dat niet verbieden -- volgens mij wil de Kamer dat ook niet -- en zeggen: wij hebben nu met zo veel problemen te maken, dat de burger maar geen vlees moet gaan eten. De verduurzaming is wel een cruciaal vraagstuk.

Ik heb het over de kringloop gehad. Ik ben in de richting van de heer Smaling ingegaan op de bevordering van mais en lupinen in Nederland. Dat hoeft overigens niet alleen in Nederland, maar het is wel onderdeel van het pakket voor verduurzaming van de veehouderij. De heer Schaap of de heer Benedictus sprak in het kader van de biologische productie over het advies van de FAO om de veehouderij te intensiveren. Het enige dat ik daarover zeg, is dat boeren hun eigen manier van produceren kiezen, hetzij biologisch, hetzij door middel van andere vormen van verduurzaming zoals de Volwaard-kip of anderszins. Zij willen daar natuurlijk wel een goede prijs voor krijgen en tegelijkertijd moeten we niet denken dat biologisch de enige manier is om te verduurzamen, want biologisch heeft ook nog wel z'n problemen met

bijvoorbeeld besmettingshaarden voor dierziekten. Zo waren er mensen die veronderstelden dat biologische geitenhouderijen geen bron voor besmetting met Q-koorts vormden, maar helaas zijn ook daar besmettingen gevonden. We zijn er niet als we zeggen dat het alleen biologisch kan, maar het moet in de volle breedte duurzamer. Daar ga ik voor en daar sta ik voor.

Dan zei de heer Benedictus: meet nou één keer en kijk later nog eens hoe zo'n boer het heeft gedaan. Dat zit er nu niet in. We hebben de voorschriften en boeren moeten weten waaraan ze zich moeten houden. Wat doen wij als na een of twee jaar blijkt dat zo'n boer niet voldoet aan de opgave? Zeggen we dan tegen die boer: u wist waar u zich aan te houden had en nu krijgt u een boete opgelegd of iets dergelijks? Ik ben graag bereid om te kijken hoe we in een volgend actieprogramma nog meer maatwerk met een minimum aan administratieve lasten kunnen realiseren. Dat is natuurlijk de crux. Een boer is geen boekhouder en dat moeten we ook niet van hem willen maken. Maar het moet wel kunnen, we moeten wel de vinger aan de pols kunnen houden en het Planbureau voor de Leefomgeving moet het wel jaarlijks ook kunnen monitoren.

Dan was er de vraag of voorlopers innovatieve prikkels kunnen krijgen. Mijn antwoord is: ja! Daar vragen zij voluit om; hoe meer, hoe liever. Juist in deze periode van economische crisis hebben wij innovatieve ondernemers nodig die van deze crisis ook een kans willen maken. Als zij in de voorhoede spelen, moeten ze altijd extra hun nek uitsteken. Het kabinet wil bijspringen, maar innovaties kunnen natuurlijk niet alleen door de overheid betaald worden en aan het bedrijfsleven ter beschikking worden gesteld. Daar is altijd risicodragend kapitaal mee gemoeid en dus heb je ondernemers nodig die zeggen: met een steuntje in de rug, een stimulans van de overheid, willen wij graag. Daarbij is het zaak dat de koplopers die hun nek uitsteken, vertrouwen krijgen van de overheid, maar wel in staat zijn om het peloton mee te trekken. Koplopers die om de hoek zijn verdwenen en door niemand gevolgd worden, verliezen ook een klein beetje hun functie. Het kabinet probeert om dat peloton daar toch ook een beetje in de buurt te houden, in ieder geval zodanig dat zij elkaar ook kunnen blijven zien en meentrekken.

Dan kom ik op het meetnet, die verfijning in het oppervlaktewater. Minister Cramer en ik hebben in de Tweede Kamer toegezegd dat wij de meetdiepte, want daar hebt u het waarschijnlijk over ...? Niet helemaal? Goed, wij zouden de Kamer daarover informeren. Nu wordt gevraagd om het te verfijnen. Ik zeg toe dat ik zal nagaan wat wij kunnen doen met de meetdiepte. In de Tweede Kamer is hierover een motie aangenomen. Verder zal ik nagaan of er aanleiding is om het meetnet nog verder te verfijnen en of dit meerwaarde heeft voor het beleid dat wij voorstaan. Ik heb dit tussen mijn oren en ik zal nagaan wat wij hieraan kunnen doen.

Voorzitter. Ik meen dat ik hiermee ben ingegaan op alle opmerkingen die in de tweede

termijn zijn gemaakt. Ik dank u wel. Ik vond dit weer een heel boeiend debat.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**: Ik dank de minister voor haar antwoord in tweede termijn.

* *

Het wetsvoorstel wordt zonder stemming aangenomen.

De **voorzitter**: Het aanwezige lid van de fractie van de Partij van de Dieren wordt conform artikel 121 van het Reglement van Orde aantekening verleend dat hij geacht wil worden zich niet met het wetsvoorstel te hebben kunnen verenigen.

* *

De vergadering wordt van 18.10 uur tot 19.10 uur geschorst.

Voorzitter: Van der Linden

* B

!Bevorderen participatie jonggehandicapten door werk en arbeidsparticipatie!

Aan de orde is de voorzetting van de behandeling van:

- het wetsvoorstel Wijziging van de Wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten in verband met het bevorderen van de participatie van jonggehandicapten door werk en arbeidsondersteuning (31780).

De beraadslaging wordt hervat.

De **voorzitter**: Ik geef het woord aan de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Ik ga ervan uit dat de minister binnen de termijn van een uur klaar zal zijn met zijn antwoord. Dit gelet op de regeling der werkzaamheden.

* *

* N

Minister **Donner**: Voorzitter. Dank aan de Kamer voor de vaak vriendelijke woorden die aan het adres van dit voorstel zijn gewijd en soms ook aan mijn adres. Dat is in die zin terecht, dat we met dit voorstel wederom een belangrijke stap zetten op weg naar wat ik zou willen definiëren als doel, namelijk: hoe geven wij mensen met alle beperkingen die zij hebben een plaats -- hun rechtmatige plaats -- waar dat mogelijk is op de arbeidsmarkt. De essentie van het voorstel zoals dat voorligt, is niet het bezuinigen of beperken van de aantallen mensen die een beroep moeten doen op de Wajong. Als dat een gunstig neveneffect is, is dat meegenomen, maar dat is niet het doel. Het doel is dat wij mensen die aangeboren beperkingen hebben die onvermijdelijk tot gevolg zullen hebben dat zij niet zelfstandig een plaats op de arbeidsmarkt zullen vinden, helpen om die plaats te

vinden die past bij wat ze kunnen en die ze in staat stelt om hun mogelijkheden zo goed mogelijk te ontwikkelen. Dat is het doel. Het voorstel is bedoeld om een antwoord te geven op het gegeven van de huidige regeling dat, als wij niets doen, wij naar onze verwachtingen straks te maken hebben met bijna een half miljoen mensen die vanaf hun meerderjarigheid tot hun pensioen in een regeling zitten waarin zij wel een uitkering hebben, maar waarin het naar de huidige ervaring maar voor één op de vier mogelijk is om te werken en dan nog voor het grootste deel in een andere sociale regeling, die van de Wet sociale werkvoorziening. Dat is waar het om gaat.

De heer Thissen vroeg mij in dit verband wat precies de aanleiding was om te komen tot een wijziging van de regeling. Is dat de groei van het gebruik van de regeling of het feit dat meer mensen daarop een beroep doen, zonder dat dit gerechtvaardigd is of, zoals ik het ook heb geformuleerd, omdat de regeling mensen dreigt vast te houden? Het is in essentie het laatste element dat bepalend is. Dat is niet vanwege de tweedeling die de heer Thissen schetste: of het vangnet is terecht en men moet niet klagen over de mensen die er een beroep op doen, of men moet verklaren waarom mensen onterecht een beroep doen op het vangnet. Dat is niet de werkelijkheid waarmee we te maken hebben. Die hangt, zoals hij formuleerde, uiteindelijk samen met het mensbeeld dat men heeft, namelijk niet het mensbeeld van mensen als object, maar van mensen die op verantwoorde en in ieder geval begrijpelijke wijze omgaan met de mogelijkheden die zij hebben en vaak de korte termijn laten prevaleren boven de lange termijn. In dat opzicht zijn mensen met een beperking echt niet anders dan mensen die diezelfde beperkingen niet hebben, maar andere. In wezen moeten we nu vaststellen dat we indertijd een regeling hebben opgezet die mensen weliswaar een uitkering biedt, maar niet wat uiteindelijk het doel moet zijn, namelijk mensen helpt om zelf weer een plaats te vinden op de arbeidsmarkt en hen helpt om mogelijkheden te ontwikkelen om te kunnen functioneren naar de talenten die zij hebben.

Dit betekent ook, in antwoord op mevrouw Swenker, dat deze regeling niet primair gericht is op het beperken van de instroom. Voor de instroom zijn in 2004 maatregelen genomen op dezelfde wijze als indertijd in de WAO-regelingen. De aanscherpingen van het toetsingsbesluit zijn hier evenzeer van toepassing geweest. Dat heeft maar beperkt effect gehad. Ook bij de huidige instroom gaat het maar beperkt om de wijze waarop wordt getoetst. Ik meen dat dit in beginsel niet het geval is, maar ik heb in de Tweede Kamer al gezegd dat ik in de komende tijd zal bekijken in hoeverre wij op dat punt tot een verandering moeten komen, in aansluiting op de veranderingen in het speciaal onderwijs in het kader van het project Passend onderwijs.

Het gaat om een betere aansluiting, niet om het ontwikkelen van druk, drang of verleiding voor mensen die op die leeftijd eerst willen kiezen voor de Wajong, omdat zij dan zekerheid hebben en van

daaruit kunnen zoeken. Nee, dat is het proces dat nu dreigt. Ik geloof niet dat de criteria daarvoor primair verantwoordelijk zijn, maar het gegeven dat wij hier te maken hebben met mensen in de leeftijd van 17 tot 18 jaar die, net als alle andere mensen van die leeftijd, nog volop in ontwikkeling zijn. Van hen kun je niet zeggen dat ze dit kunnen of dat zijn en op die criteria moeten worden afgeschat. Nee, het gaat om mensen die in ontwikkeling zijn. Daarop sluit dit voorstel aan.

Het is het allerbelangrijkste dat dit wetsontwerp probeert te ontkomen aan datgene waarop de bestaande regeling nog berust, namelijk een statisch mensbeeld, dat iemand op zijn achttiende is wat hij op zijn vijftienvestigste nog zal zijn. Iemand heeft beperkingen en die vormen een belemmering. Nee, we worden allemaal geboren met belemmeringen. Sommige verhinderen ons om te werken, bij andere gaat het erom hoe je ermee omgaat en hoe je leert daarmee om te gaan. Sommigen hebben het daar moeilijker mee dan anderen. Dat betekent echter niet dat zij die kans niet hebben. De essentie is dat mensen in ontwikkeling zijn, dat zij dynamisch zijn en dat zij reageren op hun omgeving. Daar probeert dit wetsontwerp, deze regeling, op aan te sluiten. Het doel is niet te verordonneren zo zult gij zijn, maar juist uit te gaan van dat gegeven. De bestaande regeling ging uit van een meer statisch beeld. Het woord vangnet heeft een dubbele betekenis, ook in de Nederlandse taal: enerzijds is het een net om iemand die valt tegen te houden om ervoor te zorgen dat hij zijn nek niet breekt, maar het woord wordt evenzeer gebruikt voor als wij mensen vangen in een net. Wat bedoeld was in de eerste betekenis, dreigt in de tweede betekenis te worden. Dat blijkt ook uit de cijfers.

Uiteindelijk draait het om een punt, zoals de heer Elzinga aangaf, namelijk het mensbeeld. Dat is wat fundamenteel tussen hem en mij zal blijven staan: ik wil deze mensen niet zien als slachtoffers van wat dan ook. Het zijn geen slachtoffers van andere mensen en ook geen slachtoffers van de samenleving. Slachtoffer is een concept voor mensen die niets kunnen doen aan hun omstandigheden, die daarvoor ook niet verantwoordelijk willen zijn.

Als ik zeg verantwoordelijk -- ik zeg dit in antwoord op de vraag van mevrouw Goyert -- bedoel ik niet verantwoordelijk in die zin dat die mensen zichzelf maar moeten redden omdat dat zij het kunnen. Ik ga uit van mensen die binnen de kring van hun mogelijkheden verantwoordelijk willen zijn. Dat wil ik ze geven. Wat de bestaande regeling dreigt te doen, is mensen als object van zorg, als object van verzorging, te behandelen in plaats van als subject in deze samenleving. Daar zit het belangrijkste verschil en daar probeer ik aan te ontkomen. Dat is ook eerlijk gezegd mijn bedenking tegen het boek van de heer Van Dam en de reportage van hem die recentelijk op de televisie was. Het gevaar is dat die een beeld schetsen dat wij achteruit gaan, terwijl wij met deze maatregelen vooruit gaan. Wij zijn ook sinds de periode die de heer Van Dam schetst vooruit gegaan. Binnen Europa is Nederland het land waar de groep die

arm is het verst is teruggedrongen, ook naar internationale standaarden, en waar de kans op armoede het kleinst is. Als je een vertrekpunt neemt in een situatie waarin Nederland in een diepe crisis was geraakt doordat wij allemaal vastzaten in een beeld van verzorging, kan je alleen maar achteruit gaan. Dat beeld schetsen is net zo misleidend als, andersom, het vertrekpunt in 1945 te nemen, op het moment van de bevrijding, en te zeggen dat wij onder alle omstandigheden vooruit zijn gegaan. Ook dat is misleidend.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Dat was een heel lange zin van de minister. Ik ga heel even terug naar het woord "vangnet". Zoals de minister het uitlegt, is het wel mooi dat in zijn persoon zowel de minister van Justitie als die van SZW samenkomen, die enerzijds mensen vangt en anderzijds voorkomt dat mensen de nek breken. Ik kan heel ver met de minister mee gaan. Hij zegt heel goede dingen over het mensbeeld. Mensen kunnen iets, zij ontwikkelen zich dynamisch. Zij moeten ook de mogelijkheid blijven krijgen om zich dynamisch te ontwikkelen. Het kan niet zo zijn dat mensen vanaf hun achttiende voor de rest van hun leven samenvallen met hun handicap of hun ziekte. Wij hebben iets soortgelijks meegemaakt in de oude bijstandswet: mensen werden één keer beoordeeld, er werd bepaald dat zij geen productiecapaciteit hadden en konden tot hun 65ste in de bijstand zitten om vervolgens naar de AOW over te gaan.

De andere kant is dat mensen hun emancipatie kunnen pakken als zij door de overheid basiszekerheid geboden krijgen. Daarover is in de ontwikkeling van de verzorgingsstaat onzekerheid ontstaan, bij mensen die nu een handicap hebben. Zij weten enerzijds niet hoe lang zij die zekerheid hebben en anderzijds weten zij niet zeker of de samenleving hen wil opnemen, dat uitnodigende gebaar wil maken.

Minister **Donner**: Wat betreft het eerste element ben ik het minder met de heer Thissen eens, maar wat betreft het tweede element wel. Wat betreft het eerste element ben ik het niet met hem eens. Inderdaad, de zekerheid die de huidige regeling geeft, is dat men een uitkering krijgt en dat deze berust op de vaststelling dat de persoon in kwestie volledig arbeidsongeschikt is. Dat is het gegeven, dat men vanwege de aangeboren of voor het achttiende levensjaar verkregen beperking niet zelfstandig een plaats op de arbeidsmarkt kan vinden. Dat is de rechtvaardiging voor de uitkering. Daar berust de hele stelling op: wil ik mensen met een beperking die op zich heel wel kunnen werken die mogelijkheid bieden, moet ik eerst vaststellen of zij zodanig arbeidsongeschikt dat zij nu in aanmerking komen voor een uitkering omdat zij anders ook niet voor andere hulp in aanmerking komt.

Dat betekent dat uiteindelijk iedereen die gaat werken en die blijkt te kunnen werken in feite de stelling ondergraaft waar zijn zekerheid op berust, namelijk die van de uitkering. Daarom wordt er nu voor gekozen om op 18-jarige leeftijd vast te stellen of er beperkingen zijn die het

voorzienbaar maken dat mensen niet op eigen kracht een plaats op de arbeidsmarkt kunnen vinden. Wij hebben wel het perspectief dat met hulp die mogelijkheid is, dus niet de zekerheid, maar de mogelijkheid. Ik wil alle inzet zetten op de vraag hoe wij dat doen, met alle zekerheden die er nu ook zijn als er wordt meegewerkt.

Dat is het enige criterium dat er is, het meewerken aan de integratie op basis van het gegeven dat er is. Voor mensen die deze mogelijkheid en dit perspectief niet hebben, blijft de regeling hetzelfde als de bestaande regeling. Dat zijn die 30% van wie helaas moet worden vastgesteld dat zij nu dat perspectief nog niet hebben, al kan het er komen. In de andere gevallen wordt alleen de vaststelling en de zekerheid, ook voor de rest van het leven, geschapen bij de vaststelling op 27-jarige leeftijd van wat het beeld is na een ontwikkeling die wij zelf hebben kunnen volgen. Daar laten wij de steun op berusten. Er hoeft niet primair als voorwaarde te gelden dat mensen een uitkering moeten hebben om bepaalde voorzieningen te kunnen krijgen. De steun kan ook bestaan uit het krijgen van de voorzieningen, zoals een blinde die de instrumenten krijgt om te kunnen functioneren als mensen die zien. Die mogelijkheden worden allemaal geopend zonder dat er steeds de vaststelling aan voorafgaat dat iemand een uitkering krijgt. Als een uitkering mogelijk is -- daar berust het hele mechanisme op om naast de uitkering toch te kunnen verdienen -- moeten mensen een stimulans krijgen om zich te ontwikkelen. In dat opzicht constateer ik dat de commissie-De Vries op dit punt aansluit op precies dit mechanisme.

Wat betreft het tweede punt, ben ik het met de heer Thissen eens. Ik zei al dat uiteindelijke inzet de emancipatie van deze mensen in de samenleving is. Die verandert doordat de samenleving verandert. Als de heer Thissen zich afvraagt of hij al die tijd in de verkeerde clubs heeft gezeten -- behalve in deze Kamer, dat laat ik even in het midden -- is mijn antwoord nee. Hij vergeet hoe recent deze ontwikkeling in het denken is. In 1998 is de huidige Wajong tot stand gekomen, die inderdaad mensen vanwege hun beperking tot voorwerp van verzorging maakt, niet tot subject van verzorging. In 2004 hebben wij de discussie over de WAO gevoerd. Die is in 2006 in werking getreden en sindsdien zien wij de resultaten ervan. In 2007 hebben wij de huidige discussie geëntameerd. Mevrouw Westerveld vroeg of ik dit zo urgent acht dat ik dit voorrang geef. Dit liep voor. De commissie-De Vries is na het begin van dit proces tot stand gekomen. Ik heb ervoor gekozen om dit niet op te houden om tot bredere systeemwijziging te komen. Ik vond het aardige dat de heer Thissen met de opmerking begon dat hij geen systeemwijziging wilde, maar dat hij wel alles aan elkaar haakte totdat het één grote systeemwijziging zou worden. Ik ben mij dat bewust. Wij zijn bezig om voor een deel proefondervindelijk verder te gaan, om steeds te kijken wat wij kunnen doen en waar de ene stap een voortzetting is van de andere stap. De Vries is een stap verder op basis van de inzichten die wij

met de Wajong hebben gekregen. Ik sluit niet uit dat wij uiteindelijk nog verder tot synchronisatie komen, zij het dat er verschillen blijven. Ik zal straks ingaan op de vraag waarom er niet een wettelijke regeling moet komen. Uiteindelijk gaat het om een andere visie in de samenleving, om mensen de ervaring op te laten doen met deze mensen. Als je met werkgevers praat die die keuze hebben gemaakt, als je ze over de hobbels en de belemmeringen heen helpt, dan is men doorgaans in overgrote meerderheid enthousiast over de mensen die zij erbij hebben gekregen. Bij alle beperkingen waarop men vaak blijft vastzitten, is er een ding dat steeds wordt onderschat: deze mensen kunnen met tegenslag omgaan. Deze mensen staan op een heel andere wijze in het leven. Het zijn vechters, het zijn mensen met een geweldige motivatie. Zij weten wat tegenslag is en gaan niet bij de pakken neerzitten; zij willen werken. Die mogelijkheid moeten wij als samenleving deze mensen geven. Voor het veranderen van de samenleving verwacht ik van deze strategie meer dan van wettelijke voorschriften.

De **voorzitter**: Ik dring aan op korte interrupties en beknopte antwoorden, anders vrees ik dat ik de leden moet vragen om een campingbed te halen.

* *

De heer **Elzinga** (SP): ik ben blij met het niet statische mensbeeld van de minister. Ik vind het fantastisch dat hij deze mensen die met tegenslag kunnen omgaan niet als slachtoffer wil benaderen. Hij wil ze niet zo zien, maar ze zijn dat natuurlijk wel. De minister stelt dat deze mensen verantwoordelijk zijn binnen de mogelijkheden die zij hebben. Tegelijkertijd zijn die mogelijkheden wel beperkt en die beperkingen zijn veelal aangeboren. Mensen hebben dat niet gevraagd en dat maakt ze toch slachtoffer van de omstandigheden. Dat is iets anders dan een benadering als subject of als object, maar wij moeten vaststellen dat deze mensen niet hebben gevraagd om de beperkingen waarmee zij zijn geboren. Dan ben je toch een slachtoffer van die omstandigheid?

Minister **Donner**: Nee. Wij zijn geboren zoals wij geboren zijn, in een wereld waarin wij leven. Wij zijn geen slachtoffer, maar wij zijn verantwoordelijke mensen die daaraan vormgeven. Slachtoffers berusten erin dat zij het niet in de hand hebben. Ik ga uit van mensen die zelf die verantwoordelijkheid hebben en ook willen nemen. Dat gaat met alle mogelijk gradaties. Ik ga er fundamenteel niet van uit dat mensen slachtoffer zijn; wij praten ze aan dat ze slachtoffer zijn. Er zijn slachtoffers, zonder meer, maar mens zijn is mens zijn omdat je geen slachtoffer bent.

Mevrouw **Swenker** (VVD): Ik kom in staccato terug op de indicatiestelling. Eigenlijk zouden wij de indicatiestelling om moeten draaien. De VVD-fractie is het eens met de minister dat wij moeten kijken naar wat die mensen wel kunnen. Een indicatiestelling in de klassieke zin is altijd gericht

op het afschatten. Welke beperking heb ik nu en welke restcapaciteit houd ik vervolgens over? Dat is de klassieke werkwijze van de indicatiestelling. Als je dit wilt veranderen, moet je een andere wijze van indiceren organiseren. Het ging mij niet zozeer om het aanscherpen van de indicatiestelling, maar om aanpassing van de indicatiestelling: laten wij eerst eens kijken wat je nog kunt en het woord Wajong komt later wel eens, wanneer wij hebben uitgezocht waartoe je nog in staat bent.

Minister **Donner**: Dat zou ideaal zijn. Het is in wezen de benadering die de commissie-De Vries kiest, maar die gaat uit van de situatie zoals die na een aantal jaren wordt aangetroffen in de bijstand of in andere regelingen: de constatering dat mensen om de een of andere reden langdurig afstand tot de arbeidsmarkt hebben en geen werk kunnen vinden. Dat is nou net het fundamentele verschil met de groep waarover wij het hebben. Wij hebben het over mensen met een beperking van wie ik op voorhand weet dat zij met die beperking niet zelfstandig een plaats op de arbeidsmarkt kunnen verwerven. De indicatiestelling zal ook in die zin veranderen. De hoofdvraag is niet langer in welke mate iemand beperkt is, maar de hoofdvraag is digitaal: wel of niet. Vervolgens wordt de hele inspanning erop gericht om alles te doen wat nodig is om deze mensen in een baan te brengen, bij voorkeur in het reguliere werk bij een werkgever. Eventueel met loondispensatie, maar ook dat is iets wat meer in het proces moet worden vastgesteld dan op voorhand wordt vastgesteld. Daarom is het recht dat met deze regeling wordt verkregen het recht op intensieve arbeidsondersteuning en op het vinden van een plaats. Waar nodig wordt een uitkering gegeven. Pas als men de leeftijd van 27 heeft bereikt, gaan wij in het licht van de hele ontwikkeling kijken wat de structurele verwachting is ten aanzien van de rest van het leven. Daarom moet ik die periode tussen 18 en 27 jaar nemen om die indicatiestelling fundamenteel te veranderen.

Tegelijkertijd is in de mogelijkheid voorzien om het definitieve niveau eerder op 23-jarige leeftijd vast te stellen, maar dat is de uitzondering ten opzichte van de regel. Wij hebben precies dezelfde leeftijd gekozen in aansluiting op het wetsvoorstel Investeren in jongeren. Ook daar zijn wij uitgegaan van dat ontwikkelingspad tot 27. In die zin sluiten die regelingen op elkaar aan.

De heer Elzinga spreekt over de slachtoffers van de samenleving. Door alle eeuwen heen is deze groep mensen met een handicap beschouwd als subject van bijzondere consideratie. De eerste sociale regelingen die wij kenden, de capitularia van Karel de Grote, waarin onder meer geregeld werd dat je langer dan andere mensen in een klooster mocht overnachten, golden precies voor deze mensen: ernstig gehandicapten, vrouwen met kinderen en ouden van dagen. Die drie categorieën zijn door alle eeuwen heen in de Europese geschiedenis voorwerp geweest van aparte aandacht, ongeacht de samenlevingsvorm die wij hadden. Toen het IJzeren Gordijn verdween, werd zichtbaar hoe men in een wezenlijk ander maatschappelijk systeem omging met mensen met

een handicap. Ik meen nog steeds dat ons systeem vooruitgang is en probeert mensen een menswaardige plaats te geven. Dat moeten wij niet proberen weg te doen, daarover moeten wij geen azijn gooien. In alle samenlevingen zullen er mensen zijn die in het systeem achterblijven, maar ik meen dat onze vorm van samenleving met alle inzet probeert deze mensen bij te trekken.

De **voorzitter**: Ik vraag eenieder om na deze lange interrupties en de lange beantwoording zich een beetje te beperken. Dat geldt ook voor de minister, want wij zijn nu drie minuten bezig met de inleidende beantwoording van de minister en al een halfuur verder.

* *

Minister **Donner**: Voorzitter. In aansluiting op uw verzoek zal ik de inleiding dan afsluiten, hoewel het onderwerp het alleszins waard is om er een discussie over te voeren.

Een belangrijke vraag die veel woordvoerders hebben gesteld, is de vraag waarom wij niet komen tot één wettelijke regeling. Deze regeling berust op het gegeven dat ik de werkelijkheid niet vereenvoudig door de wetgeving te vereenvoudigen. Ook als er één regeling is, zal ik niet te maken hebben met dezelfde groep. Er is een fundamenteel verschil tussen de groep waarover wij het nu hebben en de groep jongeren waarop de Wet investeren in jongeren van toepassing is. Voor de laatste groep is het uitgangspunt dat men in beginsel wél in staat is om zelfstandig een plaats op de arbeidsmarkt te vinden. Juist om deze reden kunnen deze mensen niet onmiddellijk aanspraak maken op bijstand, hoezeer die regeling er ook is. Bij deze groep wordt primair gekeken wat er nodig is aan scholing en welke stimulans er eventueel nodig is om te integreren. Bij de groep waarover wij het vandaag hebben ligt dit anders.

Hetzelfde geldt voor het onderscheid tussen de groep mensen in de WSW en de groep mensen waarover wij het vandaag hebben. Bij de WSW wordt achteraf vastgesteld dat men niet in staat is om zelfstandig een plaats op de arbeidsmarkt te vinden vanwege gebreken. Dit wordt vastgesteld op grond van de ervaring met een persoon. De indicatiestelling is primair gericht op de vraag of iemand inderdaad een beschermde arbeidsplaats moet hebben. Bij de groep die wij vandaag bespreken gaat het om beperkingen die al een rol spelen voordat men meerderjarig wordt, dus eigenlijk al voor het zeventiende levensjaar. Zijn die beperkingen zodanig dat redelijkerwijs niet verwacht kan worden dat betrokkene zelfstandig een plaats vindt op de arbeidsmarkt? Dat sluit echter niet uit dat men zo'n plaats als resultaat van het proces wél vindt. Als iemand een beroep doet op de WIJ of de bijstand, wordt eerst gewacht met het inzetten van de instrumenten om een plaats te vinden. Bij de groep die wij vandaag bespreken wordt eerst gekeken wat de mogelijkheden zijn, waar de kansen liggen op de arbeidsmarkt. Het gaat bij deze groep dus om een totaal andere en veel intensievere arbeidsbegeleiding dan bij de groep die een beroep doet op de WIJ of de bijstand.

Dit vergt nu eenmaal ook een andere aanpak bij de ingang.

Ik heb er echter ook al op gewezen dat op het punt van het mechanisme waarbij werk leidt tot meer inkomen de voorstellen naar elkaar toegroeien. Ik heb het dan over enerzijds de voorstellen die hierin zaten en anderzijds de voorstellen die door de commissie-De Vries zijn uitgewerkt en die wij nu uitproberen met behulp van pilots. Het kan heel wel zijn dat de ervaringen hiermee, er weer toe leiden dat wij ook in andere wetten dit type mechanismen introduceren. Op die manier is iedere stap die wij zetten een stap die wij zetten op de schouders van de voorgangers.

Mevrouw **Westerveld** (PvdA): Ik probeer voor mezelf concreet te krijgen wat de minister nu schetst. Zegt hij dat het eigenlijk onvermijdelijk is dat een jonggehandicapte, die dus mogelijk alleen maar in de beschutte werkomgeving kan functioneren, inderdaad te maken kan krijgen met twee keuringsloketten? Bij het keuringsloket van het UWV moet men de groeimogelijkheden onderzoeken die er zijn in het kader van de Wajong. Bij het keuringsloket van de gemeente moet men onderzoeken of deze jongere een klant is voor de WSW. Is dat wat de minister zegt?

Minister **Donner**: Het keuringsloket voor de WSW is ook bij het UWV. De keuringen worden namelijk door dezelfde instantie en door dezelfde artsen uitgevoerd. Er zijn niet twee soorten artsen. Het gaat echter inderdaad wel om verschillende beoordelingen. Bij de primaire indicatie gaat het om aangeboren beperkingen of beperkingen waarmee men op jonge leeftijd is geconfronteerd en die naar ons inzicht absoluut verhinderen dat men een plaats vindt op de arbeidsmarkt. Bij instroom via een andere weg dan de Wajong gaat het om mensen bij wie de ervaring heeft geleerd dat er sprake is van arbeidsongeschiktheid vanwege een beperking die men later heeft. Die arbeidsongeschiktheid kan aanleiding geven tot werken in een beschermde werkplaats. Daarom kunnen deze twee beoordelingen heel wel samenvallen en kan iemand die voor de Wajong wordt gekwalificeerd, ook voor de WSW worden gekwalificeerd. Toch blijft het doel om dan niet te gaan wachten totdat er een plaats in de WSW is, maar om in te zetten op integratie op de arbeidsmarkt.

Mevrouw **Westerveld** (PvdA): De minister zegt dus eigenlijk dat er binnen het huidige systeem sprake kan zijn van één keuring bij één loket, waarbij voor twee regelingen wordt gekeurd?

Minister **Donner**: Er kan daarbij nooit sprake zijn van maar één keuring, want het gaat bij deze keuringen in wezen om andere vragen. Bij de ene keuring is de vraag of er beperkingen zijn die maken dat men niet zelfstandig een plaats kan vinden op de arbeidsmarkt. Dat is ook een voorwaarde voor de WSW. Dat betekent echter niet dat er ook automatisch van een beschermde arbeidsplaats sprake moet zijn.

Mevrouw **Westerveld** (PvdA): Het is mij duidelijk.

Minister **Donner**: Dit is de achtergrond van het feit dat er verschillende regelingen zijn. Daarom hebben wij dus niet onmiddellijk gekozen voor integratie, dus voor de benadering van de commissie-De Vries. Ook het tijdsaspect speelt daarbij dus een rol. Deze regeling was al in ontwikkeling. Zij biedt voor deze groep de ervaring die wij ook nodig hebben voor de groep waarop de projecten van de commissie-De Vries gericht zijn. De fundamentele vraag rond de groep die valt onder de commissie-De Vries en die onderzocht moet worden, is de vraag of wij ons los kunnen maken van het criterium van de aangeboren beperkingen. Kunnen wij inderdaad na een aantal jaren zuiver gaan werken op basis van de ervaring dat iemand niet zelfstandig werk kan vinden. Daarin ligt namelijk het grote gevaar besloten dat wij een nieuwe WAO-problematiek creëren. Dat wil niemand. Daarom heeft men er bewust voor gekozen om door te gaan met deze regeling. Daarin ligt het ankerpunt. Voor de voorstellen van de commissie-De Vries zullen wij eerst een aantal pilots moeten verrichten, waaruit zal moeten blijken wat de mogelijkheden zijn. Dit betekent niet dat er niet uiteindelijk een verdere samenvloeiing kan plaatsvinden, op grond van de ervaringen die wij dan hebben opgedaan.

Mevrouw Swenker vroeg mij om te reageren op de problemen rond de uitvoering en het feit dat mensen bij verschillende uitvoerende instanties moeten zijn. Ik zei al dat de mensen die bij de WSW instromen, bij dezelfde keuringsartsen komen als de mensen die in de Wajong instromen. Bij de mensen in de Wajong speelt het volgende probleem. Op nationaal niveau gaat het weliswaar om 15.000 mensen, maar binnen de Wajong is sprake van een heel grote verscheidenheid aan beperkingen. Er kan sprake zijn van geestelijke beperkingen, maar ook van fysieke of andere beperkingen. Er is daarom sprake van een te dun aanbod van mensen in de Wajong om voor deze mensen op de lokale arbeidsmarkt plaats te vinden. Een en ander geldt uiteraard minder voor de zeer grote gemeenten. Daarom wordt er primair gewerkt vanuit regionale servicepunten. Volgens mevrouw Swenker komt er daarmee weer een nieuwe laag servicepunten. Dat is niet het geval. Deze servicepunten sluiten namelijk precies aan bij de samenwerking tussen Rijk en gemeenten. Bovendien blijft er een landelijk aanspreekpunt voor de grote ondernemers die op meer plaatsen in het land werken. Ik noem als voorbeeld Albert Heijn. Ook op dat punt speelt dus belemmering geen rol. Iemand die in Maastricht in de Wajong-regeling zit, is niet geholpen met een baan in Leeuwarden. In dat opzicht gaat het hier om regionale arbeidsmarkten en kan op dat niveau goed worden samengewerkt tussen gemeenten en het Rijk vanuit de locaties die wij al hebben. Die samenwerking vindt ook plaats. Juist vanuit het belang dat u noemde, willen werkgevers die bereid zijn om iemand in de Wajong in dienst te nemen, één aanspreekpunt. Zij krijgen dat ook regionaal. De gemeente is daar doorgaans een ontoereikend

aanspreekpunt voor. Het gaat om een groep waarbij wij waarschijnlijk steeds zijn aangewezen op een landelijke uitvoering. Daarmee ben ik ingegaan op de vraag van mevrouw Swenker waarom niet is gekozen voor één wet maar voor deze vorm van uitvoering.

Ik kom op de vraag over de indicatiestelling. De verscherping van de indicatiestelling heeft plaatsgevonden en had zeer beperkte resultaten, vandaar deze andere wijze van indicatiestelling. Eén aspect is de volkomen onnodige instroom. Dat blijft steeds een punt. Het doel van deze regeling is echter niet primair om het probleem op te lossen door de instroom te beperken, anders dan waar dat kan door een betere aansluiting met het onderwijs, maar vooral om de uitstroom te bevorderen. Dan gaat het niet om de volledige uitstroom uit de regeling maar om de uitstroom in die zin dat men een plaats vindt op de arbeidsmarkt, al dan niet met structurele ondersteuning.

Meerderden hebben gewezen op de problematiek van de aansluiting tussen speciaal onderwijs en de Wajong-regeling. Op dit moment is er inderdaad een dynamiek werkzaam, ook in de zorgen van ouders en de school, waardoor men zegt: laten wij eerste de zekerheid zoeken van de Wajong-regeling om vervolgens de mogelijkheden op de markt te vinden. Dat hangt ook samen met de inzet en de opzet van het onderwijs. Dat is ook de conclusie van staatssecretaris Dijkzema van OCW. Het onderwijs is nog te veel gericht op het kennen en het ontwikkelen van vaardigheden, en is niet gericht op het vinden van een mogelijkheid op de arbeidsmarkt. Dat is voorwerp van het hele project Passend onderwijs. Dat begint met het kijken naar de mogelijkheden om de scholen te veranderen. De uitkomst van dat proces zal uiteindelijk wetgeving zijn. Die staat in de boeken. Dat betekent echter niet dat het proces naar achteren wordt geschoven; het gaat gewoon om de constatering dat het hier om zodanige veranderingen gaat in de hele habitus van een aantal scholen dat je eerst moet beginnen met je af te vragen hoe je praktisch het perspectief kunt bieden, hoe je praktisch de vaardigheden op scholen kunt opdoen en hoe je die praktijk geleidelijk aan kunt ontwikkelen. Wetgeving is daarbij eerder de uitkomst dan het begin van het proces.

Er werd gesproken van twee of drie schoolklassen die in de Wajong zullen instromen. Dat is op dit moment de werkelijkheid van de instroom waar wij het nu over hebben. Het ging om de kwalificatie: twee schoolklassen per werkdag.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Ik wil nog even terugkomen op het speciaal onderwijs en het praktijkonderwijs. In het rapport over de hobbels en de kruiwagens wordt geconstateerd dat scholen voor speciaal onderwijs wel de behoefte hebben om meer praktijkonderwijs in te bouwen, maar dat vaak nu nog niet kunnen vanwege wettelijke belemmeringen. In dit geval moet de wetgever dus wel voorin het proces aanwezig zijn. Dat is een van de dingen die ik heb genoemd. Het ging mij er echter ook om dat werkgevers al vroeg in dit soort

processen betrokken zijn. In het speciaal onderwijs zouden werkgevers bijvoorbeeld al vroeg moeten melden: hier hebben wij behoefte aan, wij kunnen wat met mensen met deze kwalificaties. Dit raakt ook aan de ontwikkeling van vakonderwijs, van vakscholen. Dan moeten daar echter ook banen voor zijn. Een krachtiger stimulans van de overheid om werkgevers al vroeg in dit soort processen betrekken, ook in de vorming van vakscholen -- die ontwikkeling gaat immers toch door -- zou goed zijn. Dat heb ik nog niet gehoord.

Minister **Donner**: Dat is zo omdat ik nog niet toe was aan de opmerkingen van de heer Kuiper, maar ik zal zijn vragen gelijk beantwoorden.

Het ligt niet primair aan wettelijke beperkingen, want staatssecretaris Dijkema is bezig om het profiel arbeidsmarkt in het speciaal onderwijs te introduceren. Een aantal scholen blijkt op dat punt ook heel wel functioneren. Het ligt meer aan de instelling, de opzet en de wijze waarop men zich erop richt. Ook moet men de leraren ervoor hebben die daarop zijn gericht en die dat begeleiden. Een van de inzichten als gevolg van het onderzoek van de Tweede Kamer is dat je het onderwijs niet primair verandert door de wet te veranderen, maar door de praktijk te veranderen en dan de wet daarop aan te sluiten. Dat proces is in gang gezet. In beide takken is dat gelijktijdig begonnen mede naar aanleiding van het advies van de SER dat aan het begin hiervan ligt. Op dit moment is er in praktijkscholen aandacht voor kwetsbare jongeren en is er voorbereiding op arbeidsparticipatie.

Een fundamentele verandering is dat de ministeries van OCW, SZW en VWS thans in een proces zijn om veel nauwer samen te werken aan de problematiek van één groep, namelijk de mensen met een beperking. Het Actieprogramma Iedereen doet mee, dat aan het begin van deze kabinetsperiode was opgezet om de arbeidsparticipatie in het algemeen te verbeteren, is mede door de huidige situatie op de arbeidsmarkt beperkt tot het geconcentreerd, gericht afstemmen van wat er speciaal voor deze groep bij de ministeries van VWS, OCW en SZW gebeurt. De coördinatie en afstemming zijn op dit moment al volop voorwerp van aandacht.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Wij spreken nu over de participatie van jonggehandicapten op de arbeidsmarkt. Waarom horen wij zo weinig, ook in de voorbereiding van dit debat, over wat er in het speciaal onderwijs of in het vakonderwijs op dat gebied gebeurt? Kunnen werkgevers, ook door de inspanningen van de minister, meer worden geprikkeld om dieper het onderwijs in te gaan en om daar duidelijker aan te geven wat zij nodig hebben en kunnen gebruiken? Kan de minister stimulansen geven aan het vakonderwijs en het speciaal onderwijs om op dit gebied meer resultaat te boeken? De minister zegt dat er wordt samengewerkt door ministeries. Dat is heel goed. Kan de minister een stand van zaken geven? Hoe ver is men en waarin gaat dit resulteren?

Minister **Donner**: De precieze stand van zaken kan ik niet geven, want die is voorwerp van rapporten die staatssecretaris Dijkema naar de Kamer stuurt. Daarin staat de stand van het project Passend onderwijs. Die heb ik niet paraat op dit moment. De Kamer wordt daarover ingelicht. Onderdeel daarvan is de oriëntatie op arbeidsparticipatie. Dat is iets anders dan wat de heer Kuiper noemt, namelijk het vakonderwijs. Ik heb het over de bestaande scholen van speciaal onderwijs. Scholen in het vakonderwijs zijn opgegaan in de roc's, waardoor daarbij de bredere vraag aan de orde is: wat hebben wij daarmee verloren? Vakscholen speciaal voor mensen in de Wajong of mensen met een beperking zijn op dit moment niet aan de orde. De bredere vragen zijn of wij weer enige vorm van vakonderwijs moeten invoeren en of dat dan ook een mogelijkheid biedt voor deze groep. Ik ben het ermee eens dat onder SZW veel meer valt dan mijn strikte verantwoordelijkheidsgebied en ik zou er ook graag vele terreinen bij doen. Die vraag valt op dit moment echter niet onmiddellijk onder mijn verantwoordelijkheid. Dat is echt een ontwikkeling binnen het onderwijs. Ik neem dit in ieder geval mee en zal de Kamer daarover informeren, als het niet eerder kan bij de behandeling van de begroting van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Mevrouw **Goyert** (CDA): Voorzitter. Het laatste rapport over de scholing voor bedrijven waar mensen met een gedeeltelijke WW werken, laat zien hoe moeilijk dat gaat. Het is veel praktijkscholing. Dit gaat het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid echt aan. Ik begrijp wel wat de minister naar voren brengt, maar ik wil nog even onderstrepen dat het niet alleen een zaak is van het ministerie van OCW. Samenwerking is goed, maar ik denk dat de hoofdmoot ligt bij SZW.

Minister **Donner**: Dat ben ik geheel met mevrouw Goyert eens. Juist vanwege die synergie en vanwege de toegang tot de arbeidsmarkt verschijnt staatssecretaris Klijnsma regelmatig met een van de twee staatssecretarissen van Onderwijs in de Kamer. Doorgaans gaat het dan over de brede vraag van toegang tot de arbeidsmarkt en niet over het speciale aspect van de groep waarover wij het hebben. Dat laat onverlet dat ik dit zal meenemen als punt van aandacht en bekijken hoe wij daarmee verder kunnen gaan.

Mevrouw Swenker merkte op dat de cultuuromslag te langzaam gaat. Ik vind dat het vrij snel gaat op dit moment. Het is geen kwestie van een wet aanvaarden en dan verandert het wel. Ik constateer in de praktijk dat er de afgelopen drie jaar ook bij werkgevers veel meer aandacht is ontstaan voor de vraag hoe er plaatsen gevonden kunnen worden. Ondanks de huidige crisis is er de bereidheid om te kijken welke mogelijkheden er zijn. Bij de pilot over jobcarving is ook gekeken dat die bereidheid er is. Ik zoek nog steeds naar een behoorlijk Nederlands woord voor jobcarving: differentiatie van banen, maar dat klinkt ook niet.

Ik zeg dit ook in antwoord op de opmerkingen dat het schort aan de houding van werkgevers. Voor een deel is het zo gegroeid. Wij

hebben geen beroep op hen gedaan. Als wij dat wel doen, is die bereidheid er. De beste reclame wordt gemaakt door werkgevers die zelf ervaring hebben. Die worden o.a. in het project van CNV ingeschakeld voor mond-tot-mondreclame. Er zijn bijvoorbeeld afspraken gemaakt met samenwerkende werkgevers in Brabant om plaatsen te vinden voor deze jongeren. Dat is ten principale mijn bezwaar om nu te gaan praten over een quotum. Als blijkt dat 80% zich uit eigen beweging aan die regels houdt, is het zinvol om te proberen om die laatste 20% ook over de streep te krijgen. Als ik in de huidige situatie een verplichting in wat voor vorm dan ook ga opleggen, is voortaan alleen nog maar punt van discussie waarom het zo onredelijk is om die eisen te stellen en waarom het zo onmogelijk is om plaatsen te vinden. Uit ervaring weten wij dat problemen de discussie gaan beheersen. Dan dreigt bovendien dat bedrijven om hun quota vol te maken, zich primair gaan richten op mensen met de lichtste beperkingen die het beste mee kunnen komen. Die houden zij in die positie om aan het quotum te voldoen. De essentie is echter hoe je deze mensen uit de regeling krijgt, hoe zij van het stempel Wajong afkomen en hoe zij zelfstandig kunnen worden in de arbeidsmarkt. In deze fase van het proces hebben wij meer te winnen bij de bereidheid van werkgevers om die ingang te vinden. Het blijft inderdaad een fundamenteel gegeven dat wij anders moeten gaan kijken naar deze mensen, op andere kwaliteiten de aandacht moeten vestigen en niet op de vraag in hoeverre iemand afwijkt van het standaardmodel. Het is bemoedigend als werkgevers mij zeggen dat dit precies hun ervaring is. Dat is een machtiger cultuuromslag dan welke wettelijke bepaling ook.

Ik zeg tegen de heer Kuiper dat wij in het kader van een experiment op scholen werken met jobcoaches om de ervaring te gebruiken van mensen die met werkgevers werken. Wij zijn ook bezig om in bestaande regionale netwerken van wetgevers rond het UWV het speciale onderwijs te betrekken om op die wijze toegang te krijgen tot de werkgevers.

Als de regeling in werking treedt, kan het UWV de werkgevers een deel van de administratieve lasten uit handen nemen. Dat is niet gemakkelijk op te lossen door de wetgeving te vereenvoudigen. Nogmaals, die berust voor een deel op wensen zoals die hier vandaag in de Kamer zijn uitgesproken. Wilt u wel strikt monitoren wat er gebeurt met die jongeren? Wilt u precies aangeven of de middelen niet ten onrechte gebruikt worden? Juist om te kunnen tellen, om te kunnen verantwoorden en om niet gewoon een bedrag te geven en ervan uit te gaan dat het goed gebruikt zal worden, moeten wij administratieve regels stellen. Met dat proces hebben wij te maken. De inzet is om in het kader van afspraken met bedrijven dat zij plaatsen vinden voor deze jongeren, een deel van hun administratieve belasting uit handen te nemen en door het UWV te laten verrichten.

Ik heb het botsboek aangeboden gekregen dat door betrokkenen zelf is opgesteld. Daarin komt de vraag aan de orde waar wettelijke regels door

elkaar heenlopen. Gelukkig lag een belangrijk deel van hetgeen daarin werd beschreven op het terrein van andere departementen. Die zijn ingelicht. Ik heb aangegeven dat ik onder andere in het project van uitvoering van de wettelijke regeling zoals die voorligt, meer permanent een panel wil hebben van mensen die zelf met die regeling te maken hebben. Dan kunnen wij kijken naar hun ervaringen met het bijhouden van een en ander.

Mevrouw Swenker kwam aan het einde van haar betoog met een ingewikkelde vraag over afstemming van de cijfers. Zij maakt het ingewikkelder dan het in werkelijkheid is. Als er niets gebeurt en de huidige ontwikkeling doorgaat, verwachten wij in 2050 te eindigen met 450.000 mensen in de Wajong-regeling; 25%, te weten 113.000, zou dan werk hebben. Wij verwachten -- dat is een voorzichtige schatting, om niet primair uit te gaan van de verwachtingen -- dat met de regeling zoals die er nu is, we in ieder geval zo'n 190.000 mensen kunnen laten participeren op de arbeidsmarkt. Dat is 42% van die 450.000. Onderdeel van die 189.000 is dat wij verwachten dat 40.000 jongeren überhaupt niet in de Wajong-regeling zullen zitten; dat is dat andere getal. Hier is volgens Bartjens mee om te gaan.

Mevrouw **Swenker** (VVD): Volgens mij is dat precies wat ik heb gezegd. Ik heb gezegd: bij ongewijzigd beleid 450.000 Wajong'ers. Bij gewijzigd beleid 40.000 minder, ofte wel 408.000 die er in de Wajong zitten. Dus 40.000 minder dan bij ongewijzigd beleid. Wat participatie betreft: een derde, ofte wel 25% werkt, dat zijn die 113.000, en u zegt: ik ga er 80.000 meer laten werken, en dan kom ik op 190.000. Als ik dan vervolgens die 190.000 afzet tegen die 408.000, zakt de participatiegraad.

Minister **Donner**: Omdat u participatie en geen gebruik maken van de Wajong-regeling gelijk stelt. Daarom gaat u er alleen maar vanuit dat het effect 40.000 is. Rekent u maar na: 190.000 is 42% van 450.000. Die 190.000 zijn degenen die naar onze verwachtingen zullen participeren binnen de regeling: 40.000 daarvan buiten de Wajong-regeling, doordat ze uitgestroomd zijn, en zo'n 50.000 binnen de Wajong-regeling, omdat een beroep moet worden gedaan op voorzieningen in het kader van die regeling. Het is niet zo dat men of in de Wajong-regeling zit, of participeert, nee, dat is nu net de essentie van de voorliggende regeling: ze is gericht op participeren binnen of buiten de regeling. Daar is alleen conservatief geschat: 50% buiten de regeling, en 50% binnen de regeling.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Als men participeert binnen de regeling, is men dan ook loonwervend bezig? Bespaar je dan als Rijk geld?

Minister **Donner**: De definitie van participeren is inderdaad: het verrichten van arbeid op de arbeidsmarkt. Of dat is voor het volle minimumloon, waarbij alleen een beroep wordt gedaan op bepaalde voorzieningen, of dat dit meer

structureel met loondispensatie of met de regeling dat een deel van de uitkering geaccumuleerd wordt, laat ik even in het midden.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Om de transparantie te vergroten zou je moeten zeggen: je hebt Wajong-voorzieningen die ervoor zorgen dat iemand kan participeren op de arbeidsmarkt, en je hebt de Wajong-inkomens, die de uitkering of datgene wat niet loonwaardig is suppleren middels een uitkering. Doe je dat niet, dan blijft het toch een beetje -- dat ben ik met mevrouw Swenker eens -- gegoochel met getallen.

Minister **Donner**: Ik heb duidelijk uitgelegd dat het geen gegoochel is.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Ik zie u er niet voor aan dat u ook nog kunt goochelen als u uw departement ook nog wilt besturen. Dan is het voor ons in ieder geval niet duidelijk.

Minister **Donner**: Dat klopt. Tegelijkertijd heb ik uitgelegd wat het is. Natuurlijk kunnen we dat door de registratie duidelijker maken. Maar mijn intentie is om eerst te proberen die mensen aan de gang te krijgen, dan zien we daarna wel hoe we ze registreren. In eerlijkheid: daar hebben we nog negen jaar voor. De regeling zal ingaan voor de huidige instroom, en pas tegen de tijd dat ze 27 jaar zijn zal duidelijk zijn wat de structurele situatie is. Dat zijn vragen waarvan ik zeg: die lossen we in de komende jaren wel op.

Op de vragen van de heer Kuiper was ik in belangrijke mate ingegaan. Hij verwees naar een SER-advies dat er nog niet is. Derhalve kan ik ook nog niet ingaan op de inhoud. We wisselden al over het rapport Hobbels en kruiwagens. Het punt van het onderwijs zoals ik heb aangegeven, is juist voorwerp van ontwikkelingen binnen het kader van passend onderwijs. Ik ben mij er volledig van bewust dat de huidige situatie, namelijk dat er een gevaarlijke keten is, onwenselijk is. Instroom in het speciaal onderwijs leidt voor bijna 50% tot instroom in de Wajong. Het gaat erom die consequenties te doorbreken. Een onderdeel daarvan is het sterker richten van het profiel op de participatie. De vraag in hoeverre het vakonderwijs hierop kan worden aangesloten, zal ik meenemen naar de gesprekken.

De heer Kuiper vroeg hoe kan worden voorkomen dat jongeren van wie al eerder duidelijk is geworden dat ze op een structureel niveau zitten, niet tot hun 27ste doorgaan in de huidige regeling. Dat is voorzien in het wetsvoorstel dat het mogelijk maakt dat, als men vijf jaar aaneengesloten gewerkt heeft op een bepaald niveau, die schatting wordt gemaakt. In de Tweede Kamer is daarover een aparte bepaling opgenomen.

De huidige overgangsregeling berust in de eerste plaats op het gegeven dat wat we moeten bereiken met de nieuwe Wajong-regeling ligt tussen de 8000 en 10.000 mensen die intensief zullen moeten worden geholpen. Dat is het fundamentele gegeven, waarom deze overgangsregeling is gekozen. Ik vind dat we eerst moeten kijken of we hiermee succes behalen, voordat we ook nog de

instroom krijgen van de bestaande Wajong'ers. Als blijkt dat dit werkt en dat het apparaat het aankan, krijgt bij algemene maatregel van bestuur iedereen die in de huidige Wajong-regeling zit, het recht om te kiezen voor de nieuwe regeling. Dat houdt ook een competentietest in, een vrij indringende, omvangrijke test die een groot beslag zal leggen op de beschikbare capaciteit. Daarom is ook daar gezegd: laten we nu eerst kijken dat we kunnen waarmaken wat we met deze regeling doen. Als deze regeling eenmaal open is, zullen ook anderen daarvoor kunnen kiezen, als ze kiezen voor de benadering onder de nieuwe regeling. Die is wel osmotisch: als men eenmaal gekozen heeft voor deze regeling, kan men niet terug. Maar dat betekent in de situatie die de heer Kuiper schetste van iemand die na een week zijn werk weer verliest, dat hij praktisch onder dezelfde omstandigheden blijft functioneren. Hij kan dan weer terugvallen op een uitkering waar dat nodig was, maar de arbeidsbegeleiding zal onder de nieuwe regeling vallen, en hij zal dus moeten passen binnen het participatieplan voor hem. Als men eenmaal heeft gekozen voor de nieuwe regeling -- men kiest dus voor werk -- denk ik niet dat de wens kan bestaan om onder de andere regeling weer terug te vallen.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Ik ga een paar stappen terug in het betoog van de minister, namelijk naar de loonvorming, als iemand nog geen 27 jaar is, maar wel is vastgesteld wat de definitieve verdien capaciteit is. Dat kan dus al plaatsvinden ver voor dat 27ste jaar. Volgens de minister kan dat plaatsvinden na vijf jaar, dus als iemand 23 jaar is. Dan zou het ook terecht zijn om iemand uitzicht te geven op het minimumloon. Tot je 27ste kan de situatie zo zijn dat je onder het minimumloon uitkomt, met een beperkte verdien capaciteit. Als die definitief is vastgesteld, kun je zeggen: dit is wat jij kunt. Dan zet iemand zich ook naar zijn volle vermogen in. Mijn vraag was waarom iemand van bijvoorbeeld 23 jaar dan niet het minimumloon kan ontvangen, terwijl iemand zonder beperkingen die misschien hetzelfde werk doet, dit wel krijgt.

Minister **Donner**: Ik acht 23 jaar vrij vroeg. Gegeven de eisen van vijf jaar aaneengesloten werk en geen verdere verbetering, veronderstelt dit dat iemand op zijn achttiende instroomt en geen verdere verbetering heeft. Maar laten wij uitgaan van 25 jaar. Dan houdt de regeling die er nu ligt precies in wat de heer Kuiper wil, namelijk dat dan wordt vastgesteld wat de verdien capaciteit is. Het uitgangspunt is dat die boven de 50% ligt. Dan wordt het inkomen aangevuld tot het minimumloon.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Dus als iemand 25 jaar is en 50% verdien capaciteit heeft, die op dat moment wordt vastgesteld, dan ontvangt hij op zijn 25ste het minimumloon?

Minister **Donner**: Als hij op zijn werkvermogen werkt, zal dit worden aangevuld tot het minimumloon.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): En als iemand 40% verdien capaciteit heeft en dat wordt vastgesteld als de definitieve verdien capaciteit voor die persoon?

Minister **Donner**: Mag ik dit in de tweede fase beantwoorden? Daarvoor moet ik de precieze bepaling er even bij halen.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Volgens krijgt iemand dan niet het minimumloon. Die krijgt dan iets als 90% of 95%. Dan gaat mijn redenering op: waarom zou je iemand dan niet alvast dat minimumloon geven? Het past helemaal in de systematiek van denken, want wij willen graag mensen prikkelen om aan het arbeidsproces te gaan deelnemen. Dit is een beloning die je iemand al kunt geven voor het 27ste jaar.

Minister **Donner**: Nee, dat is de keuze die in ieder geval op dit punt is gemaakt: je zit op 40%, dan krijg je 30% en dan 20% en dan krijg je de vraag waarom ik het inkomen van alle mensen die op 20% of daaronder zitten, en die dus op een uitkering van 75% zitten, niet ook tot het minimumloon moet aanvullen. Nee, wij hebben in het Nederlandse stelsel een fundamentele keuze gemaakt, namelijk dat uitkeringen op 70% van het minimumloon zitten. In geval van duurzame arbeidsongeschiktheid zonder perspectief is dat 75%. In deze regeling wordt in eerste instantie gekozen voor een uitkering van 50%. Om niet in onrecht te vervallen ten opzichte van degenen die dat perspectief niet hebben, kun je niet zeggen: als u ook maar iets doet en niet meer kunt doen, dan gaan wij naar het minimumloon. Dan moeten wij het hele stelsel veranderen. Dat is waarom ten principale is gekozen voor die 50%, meen ik.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Het gaat mij echt om iemand van wie definitief komt vast te staan dat hij 45% verdien capaciteit heeft en dit helemaal realiseert. Zo wordt het in de wet steeds genoemd: het kunnen realiseren van je volledige verdien capaciteit, ook al is het maar 45%. Laat mij het even huiselijk zeggen: iemand doet zijn stinkende best, hij werkt net zo hard als iemand zonder beperking, maar het zal 45% blijven. Wij stellen vast dat daarin geen verdere ontwikkeling meer zit naar meer. Daarop is mijn vraag gericht. Ik zou willen dat er nog een voorstel komt hoe wij dat kunnen doen.

Minister **Donner**: Dan zegt de heer Kuiper ten principale dat wij met alle uitkeringen op het minimumloon moeten gaan zitten. Dat was de situatie die de heer Van Dam beschrijft in zijn boek, dat hij recent heeft gepubliceerd. Toen zaten wij op 85%. Dat was een van de redenen waarom er toen geen enkele stimulans tot werken meer bestond. Voor mensen die ook hun stinkende best doen, maar wellicht geen perspectief op participatie hebben, hebben wij gekozen voor een systeem van

uitkeringen op 75%. Dat is een fundamentele keuze. Dan kun je niet zeggen: als je er iets boven uitkomt en je doet je best, ga je gelijk naar het minimumloon. Dat betekent gewoon dat het hele systeem anders wordt en dat wij ook tegen een fundamentele sprong in de overheidsuitgaven aankijken. Het is waar men de vergelijking kiest. Die vergelijking is het uitgangspunt zoals wij het kennen voor uitkeringen, namelijk een onderscheid tussen wie werkt en wie niet werkt en een uitkering heeft. Dat probeer ik te overbruggen met het mechanisme dat er is. Ik probeer die overbrugging ook te maken wanneer in ieder geval sprake is van meer dan 50% arbeidsvermogen, maar dan kan men niet via dezelfde redenering steeds verder omlaag gaan.

Mevrouw **Westerveld** (PvdA): Ik heb toch de behoefte om de heer Kuiper bij zijn vraag bij te vallen en ik wil de minister op dit punt ook een beetje weerspreken dat hetgeen nu wordt voorgesteld een fundamentele breuk is met de weg die wij nu zijn ingeslagen. Volgens mij is die weg al in zoverre veranderd, dat wij met de maatregelen die gericht zijn op re-integratie mensen met vastgestelde beperkingen steeds meer in de gelegenheid gaan stellen om met een stukje uitkering tot het niveau van het minimumloon te komen. Dat is de hele essentie van deze regeling. Ik verwijs bijvoorbeeld naar artikel 30 van de Ziektewet, waarin mensen ook met passend werk tot hun oude loon kunnen komen. Het is wat dat betreft niet zo'n breuk met het verleden. Het is meer de vraag, en meer een vraag aan de minister, hoe het nu precies zit. Voor mij blinken de stukken in dat opzicht ook niet uit in duidelijkheid. Als het vanavond niet lukt, zou ik dit graag later schriftelijk uitgelegd willen hebben. Is er nu inderdaad een ondergrens? Een uitdrukking als "stinkende best doen" is mij te huiselijk, zou ik haast zeggen. Laten wij het erover hebben dat iemand werkt tot de maximaal vastgestelde capaciteit. Daarover hebben wij het. Dan is de vraag: ligt er in het arbeid-moetlonensysteem van de huidige Wajong een ondergrens, waarbij je ook als je tot je maximale capaciteit werkt, met de Wajong en je arbeidsverdiensten niet tot het minimumloon kunt komen of is die ondergrens er niet. Dan spreken wij over de doelgroep onder de 27. Dat zou op dit moment de vraag zijn.

Minister **Donner**: Net zoals ik de heer Kuiper aangaf: dat moet ik even nagaan voor de tweede termijn want ik heb die bepaling niet zo paraat. Die is bij amendement toegevoegd en die heb je dan niet zo paraat of in het hoofd. Ik zal daarop in tweede termijn terugkomen.

De **voorzitter**: Ik vraag de minister om zijn betoog voort te zetten. Ik kijk even naar de klok en ik neem aan dat de minister nog een redelijk geruime tijd nodig heeft, want hij is met de beantwoording van de vragen pas bij de heer Kuiper.

**

Minister **Donner**: Er was een zekere herhaling binnen de vragen. Daarmee heb ik althans wel de vragen over de overgangsregeling van de heer Kuiper beantwoord en ook de vraag van mevrouw Westerveld waarom is gekozen voor dit systeem. De regeling zoals die er nu ligt, maakt het niet mogelijk om weer terug te vallen op de oude regeling. Dat is het karakter van een overgangsregeling.

De **voorzitter**: Mevrouw Westerveld wil toch even aandringen op duidelijkheid.
* *

Mevrouw **Westerveld** (PvdA): De reden voor mij om naar de microfoon te lopen, was het antwoord over de overgangsregeling. De minister gaf als antwoord: als wij hebben aangekeken hoe die regeling werkt, bestaat de mogelijkheid om bij AMvB de mensen de mogelijkheid te geven om te kiezen voor het oude regime.

Minister **Donner**: Nee, voor het nieuwe regime.

Mevrouw **Westerveld** (PvdA): Sorry, voor het nieuwe regime. Los daarvan is met deze regeling gekozen voor een onbeperkt eerbiedigend overgangsrecht. Dus iedereen die niet beweegt, blijft gewoon tot zijn 65ste in de oude regeling. Ik heb gevraagd wat daarvan precies de ratio is. Dat is een voor mij een wat onbekend fenomeen bij regelingen die zo lang lopen. Dat betekent dat een jonggehandicapte van twintig die niet beweegt, nog 45 jaar onder het regime van de oude regeling blijft. Dat was de ene vraag. De andere vraag gaat erover dat je niet meer terug kunt. Ik had mijn betoog in dat opzicht in twee lagen opgebouwd. Ik had eerst gevraagd of de minister nog eens kon aangeven wat precies de voor- en nadelen zijn. Dan kunnen wij namelijk ook goed inschatten wat de consequentie is van zo'n keuze en hoe schadelijk het voor iemand is als hij zo'n beslissing neemt en niet meer terug kan. Ik vraag de minister dat punt nog eens hierbij te betrekken.

Minister **Donner**: Staat mij dan toe dat ik even ordelijk toekom aan de vragen van mevrouw Westerveld, want het antwoord op haar vraag over de voor- en nadelen had ik in een ander pakje zitten. Ik dacht alleen nu sneller gelijk een antwoord te kunnen geven op haar vraag, maar ik zal dit ordelijk doen.

Nogmaals, in antwoord op de vraag van de heer Kuiper: de keuze die wij hebben gemaakt, berust dus op een pragmatische keuze in verband met de capaciteit die wij hebben en het beeld dat wij hebben. Daarna zal er uiteraard ook alles aan worden gedaan om mensen te stimuleren om gebruik te maken van de nieuwe regeling wanneer die betere perspectieven biedt. Gelet op wat ik weet van de betrokken jongeren, denk ik dat die daarvan ook vaak gebruik zullen maken. Het fundamentele gegeven is dat ik niet bij wet iedereen onder de nieuwe regeling kan brengen. Die berust namelijk op een totaal andere vorm van indicatiestelling aan het begin, bij de instroom. Als men die niet heeft

meegemaakt, weet ik niet wat voor effecten dat heeft op het latere verdienvermogen. In essentie komt de regeling tegemoet aan wat de heer Kuiper wenst, zonder dat die daartoe verplicht.

De heer Kuiper heeft gezegd dat het verwerven van een plek in de samenleving geen gang door de instituties moet inhouden. Dat is nu juist mede de achtergrond van deze regeling. Dat is ook de reden dat er in 1998 in een aparte Wajong-regeling is voorzien, om te voorkomen dat men eerst op de bijstand aangewezen zou zijn, dan op de Wajong, dan eventueel op de WSW. In een aantal gevallen is dit helaas wel het geval, ook als gevolg van de werking van de Wet werk en bijstand. Dat is een daarmee samenhangend overgangsverschijnsel. De essentie blijft dat men al vroeg bij het UWV terecht komt en dat men verder begeleidt wordt door het UWV. Het betekent dus geen gang door de instituties, behalve als het oordeel luidt dat een persoon slechts in een beschermde omgeving tewerkgesteld kan worden. In die situatie loopt het via de WSW. Ook dan wordt de keuring in eerste instantie door het UWV verricht.

Dan de vraag over meer samenwerking en meer samenhang. Ik denk dat die zo goed mogelijk wordt gerealiseerd.

Tot slot vraagt de heer Kuiper wat het beeld is van de arbeidsmarkt, de plaats op de arbeidsmarkt en de visie op ondernemers. Ik blijf erbij dat ondernemers ook mensen zijn. Ook al heten zij werkgever, zij zijn primair ondernemer. Dat heeft de beperking dat een aantal daarvan primair gericht is op het maken van winst. Een groot gedeelte van de ondernemers is zich echter wel degelijk bewust van hun bredere verantwoordelijkheden in de samenleving. Die proberen daar ook vorm aan te geven.

In het verlengde daarvan zijn vragen gesteld over de rijksoverheid op dit punt. Wat doet de rijksoverheid? Dat is voorwerp van discussie geweest met de minister van Binnenlandse Zaken. Vanaf 2011 zal voor de gehele rijksoverheid een quotum gelden van 1% voor mensen met een lange afstand tot de arbeidsmarkt, Wajong-WSW. Dat geldt uiteraard ook voor het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Gelet op de omvang van het personeel bij Sociale Zaken moeten 24 personen een plek vinden. Op dit moment zijn er al 15 mensen werkzaam op mijn departement die gebruik maken van de Wajong-regeling. Het gaat om acht mensen in de WSW. Bij zeven andere mensen wordt thans gewerkt aan indiensttreding. Het departement van Sociale Zaken komt daarmee boven de genoemde norm uit. De realisatie door de overige rijksoverheid wordt vermeld in het sociaal jaarverslag dat de minister van Binnenlandse Zaken uitbrengt. Ook op dit punt probeert de rijksoverheid haar verantwoordelijkheid als werkgever wel degelijk waar te maken. Mijn departement doet dat al, voor zover ik daar een overzicht van heb.

Ik kom bij de vragen van de heer Thissen. Die wees op een aantal structuurpunten. Hij vertelde dat GroenLinks geen voorstander is van structuurwijzigingen. Hij eindigde zijn betoog echter wel met de vraag waarom wij niet tal van andere

regelingen wijzigen of samenvoegen. Dat berust op mijn inschatting dat wij dit voor een deel werkendeweg moeten doen. Dat sluit niet uit dat wij aan het eind tot een grotere synchronisatie moeten komen. De heer Thissen wees op een brief van de staatssecretarissen Bussemaker en Kleinsma, waarin bij een opsomming van wetgeving de Wajong werd gemist. Dat klopt, omdat de brief gaat over vragen vanuit de Kamer over de wijze waarop gemeenten omgaan met hun verantwoordelijkheden. De gemeenten hebben in de genoemde wetgeving, Wmo, Wwb, Wsd en WIJ, een rol, maar hebben dat niet bij de Wajong om redenen die ik eerder al schetste. De Wajong-problematiek is te specifiek en gaat niet primair om het vinden van een arbeidsplaats, maar om het vinden van een arbeidsplaats bij de beperkingen van iemand. Dat is de reden waarom de Wajong niet is genoemd. Dat is geen bewijs dat er geen samenhang is en geen coördinatie tussen de verschillende departementen of tussen de verschillende diensten binnen een departement.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Ik denk van wel. Ik vind dit te gemakkelijk. Deze brief is gestuurd naar de gemeenten. Het is onbestaanbaar dat een brief naar gemeenten wordt gestuurd over de samenhang tussen Wmo, Wwb, Wsd, WIJ enzovoorts, zonder daar de Centra voor Jeugd en Gezin, preventie en onderwijskansenbeleid bij te betrekken. Het is juist essentieel om die te betrekken bij de preventie van instroom en bij het wennen aan de Wajong. Voor mijn fractie is dit een groot vraagteken. Het is voor onze fractie een kleine ergernis dat er niets over de Wajong in die brief staat of over de inspanningen die de gemeenten zich moeten getroosten om samen met UWV en UWV WERKbedrijf de samenhang te bevorderen.

Minister **Donner**: Ik begreep uit uw woorden al dat het een kleine ergernis is. De brief was een antwoord op gerichte vragen. Daarom is geprobeerd vervolgens niet alle andere aspecten erbij te betrekken, zoals de Centra voor Jeugd en Gezin. Het ging hier specifiek om de samenhang en om het functioneren van de gemeente in het kader van de genoemde wetgeving. Juist via de Werkpleinen vindt de coördinatie plaats met gemeenten. Ook daar leert de ervaring dat het niet gaat om het vinden van beschikbare arbeidsplaatsen, maar veel meer om het vinden van beschikbare arbeidsplaatsen die speciaal op mensen toegesneden zijn. Dat werkt beter vanuit de dertig servicecentra dan vanuit de afzonderlijke gemeenten. Dat laat onverlet dat er samenhang is, straks ook met de WSW. Op dat terrein verwacht ik ook dat zich synergie zal voordoen.

Er is gevraagd naar de ontwikkeling bij de werkgevers. Ik heb geschetst wat de ontwikkeling is zoals ik die zie. In dat kader noem ik ook de groei van het aantal cao's dat in het bijzonder aandacht besteed aan Wajong'ers in dit kader. Wij moeten eerst deze nieuwe wettelijke regeling, die daarop veel beter aansluit, in werking laten treden. Daarna moeten wij kijken wat de ontwikkeling is. In

antwoord op de vragen hierover van mevrouw Goyert: het is inderdaad de bedoeling om zo goed mogelijk te monitoren wat het effect van de regeling is, wat de resultaten zijn en wat de bereidheid is van de werkgevers.

Nogmaals -- ook dat wil ik benadrukken -- het zal niet de meeste moeite kosten om een eerste plaats te vinden voor deze jongeren. Het zal vele malen moeilijker zijn om de tweede, de derde en de vierde plaats te vinden om überhaupt een doorgang te bieden naar andere banen. Ook deze jongeren zullen er immers behoefte aan hebben om van tijd tot tijd van baan te wisselen. Bij een groot aantal zal dat kunnen op basis van de kwaliteiten die dan al gebleken zijn, maar bij anderen zal er wellicht ook dan nog ondersteuning nodig zijn. Dit is meer een proces van jaren, dan een proces van invoering waarvan wij over één of twee jaar kunnen zeggen: het werkt.

Mevrouw Westerveld vroeg wat de ambities zijn. De ambitie voor 2010 is dat het ons lukt om daadwerkelijk participatieplannen op te stellen voor de jongeren die wij krijgen. Wij willen waar mogelijk en waar nodig plaatsen voor hen vinden bij werkgevers: eventueel stages, werkervaringsplaatsen, scholingsplaatsen, wat daarvoor nodig is. Ik kan op dit moment geen kwantitatieve doelen formuleren: er moeten er zoveel uitstromen, of voor zoveel moet er werk gevonden worden. Juist onder de huidige omstandigheden durf ik geen ambitieuze aantallen te noemen. Uiteindelijk zetten wij immers niet primair in op een manier om het aantal kleiner te maken, maar op het hogere aantal mensen dat op deze wijze een plaats kan vinden bij een reguliere werkgever. Dat zal gemonitord worden, dat zal gevolgd worden. Ik hoop in ieder geval dat het ons van het begin af aan lukt om dat met de nieuwe instroom te doen.

Op de vragen van de heer Thissen over de relatie van deze wetswijziging met de bevindingen van de commissie -De Vries ben ik uitvoerig ingegaan.

Dan kom ik op zijn zeer persoonlijke slotwoord. Ik denk dat wij te vaak vergeten dat het een vrij snelle ontwikkeling is voor de veranderingen waar wij het hier over hebben. Daar hebben de vele functies waarbij de heer Thissen betrokken is geweest, ook aan bijgedragen. Hij hoeft er niet aan te twifelen of hij wel in de juiste clubs zat, want zij hebben allemaal bijgedragen aan de verandering. Ik hoop dat het onderhavige wetsvoorstel daar ook weer een bijdrage aan levert. Ik heb echt niet de pretentie dat hiermee het probleem nu voor eens en altijd opgelost zal zijn. Wij zullen dit weer terugkrijgen.

Ik heb al uitvoerig stilgestaan bij het fundamentele punt van de heer Elzinga over de slachtoffers. Het beeld van Pinocchio dat hij gebruikte, laat ik even rusten, al is het verleidelijk erop in te gaan. Het belangrijkste punt uit het betoog van de heer Elzinga was waarom wij niet nu al zwaardere middelen inzetten tegenover de werkgevers. Daar ben ik op ingegaan. Ik zeg niet ten principale dat wij dat nooit moeten doen, maar

ik vraag mij af wat het bijdraagt in deze fase van de ontwikkeling.

Ook op het punt van de passende arbeid verschillen wij van mening. Je hebt met jonge mensen te maken. Als zij uit de schoolbanken komen, lijkt een Wajong-uitkering enorm veel geld. Daar gaat niet onmiddellijk de prikkel van uit om iets anders te gaan doen. Daarmee gaat vaak een belangrijke periode verloren, die gebruikt kan worden om mensen werk te laten vinden. Vandaar de andere opzet van deze regeling: het gaat niet primair om de uitkering, maar om de arbeidsondersteuning. In dat kader wordt, als het nodig is, een uitkering gegeven van dezelfde hoogte. Wij houden rekening met alle menselijke eigenschappen, ook dat men het prachtig vindt om een heel bedrag te krijgen. Men overziet dan immers nog niet dat dit bedrag ook op 65-jarige leeftijd nog steeds hetzelfde bedrag is, behoudens een kleine aanpassing vanwege de indexering. Dan lijkt het helemaal niet veel meer. Daarom willen wij ook de voorgestelde wijzigingen aanbrengen.

Verder vroeg de heer Elzinga waarom aan studenten een inkomensondersteuning van 25% zal worden gegeven. Dat doen wij omdat studenten studiefinanciering hebben. Onze visie is dat niet de ongelijkheid voorop staat, maar de gelijkheid. Wie studeert, doet een beroep op de studiefinanciering, maar vanuit de Wajong-regeling kan er 25% extra inkomensondersteuning gegeven worden, vanwege de onvermijdelijke beperkingen die er bijkomen. De inkomensondersteuning is wat dat betreft dezelfde als die voor andere studenten.

De heer **Elzinga** (SP): Ik had ook nog een vraag gesteld over het functieloon. De minister gaf net aan dat de uitkering voor wie net van school komt een mooi hoog bedrag lijkt te zijn. Zonder aanpassing van de regeling lijkt daar weinig prikkeling van uit te gaan. Als wij mensen een functieloonwaardering geven, dan zou dat ook tot de nodige prikkels leiden.

Minister **Donner**: U gaat er steeds van uit dat je zomaar kunt schatten wat de functie van mensen is. Dit wetsvoorstel berust op het idee dat wij het eerst moeten proberen. Daarom wordt niet uitgegaan van iets absoluuts waar een functieloon van uitgaat, namelijk dat ik weet wat die functies zijn. Er wordt een mechanisme voorgesteld dat mensen prikkelt om naar vermogen meer te gaan werken. Er kan waarnodig een beroep gedaan worden op scholing en ondersteuning. Laten wij dan op de leeftijd van 27 vaststellen wat het verdienvermogen is. Dan komt de zaak weer samen. Dan wordt ook gekeken wie naar dat vermogen werkt en dan wordt het aangevuld tot het minimumloon. Uiteindelijk komt het overeen. Wij moeten niet proberen dat te doorkruisen met het beeld van absolute waarderingen en absolute inschattingen.

Voorzitter. Mevrouw Westerveld heeft gevraagd wat de voor- en nadelen zijn van de nieuwe regelingen. Het meest fundamentele is de andere nadruk die gelegd wordt op ondersteuning en arbeidsparticipatie. In de praktijk hoeft dat niets

uit te maken. De uitkering blijft hetzelfde. Alleen in de gevallen waarin wordt geconstateerd dat er perspectief is op participatie, zal de druk daar ook op gericht zijn. Dan is het niet meer een keuze: het aanbod is er en men kan er gebruik van maken of niet. Nee, er zal dan ook gebruik van gemaakt moeten worden. Die prikkel is er voor betrokkenen. Daarnaast is er alle andere ondersteuning. Daarom maak ik mij ook niet zo'n zorgen over de overstap van de huidige regeling naar de nieuwe regeling.

Op het punt van de mogelijkheden om voorzieningen te houden, ook als men geen uitkering heeft, is de nieuwe regeling aantrekkelijk. De Tweede Kamer heeft voorzien in extra mogelijkheden voor terugval op langere termijn. Wie wil werken, wie wil inzetten op participatie, zal vermoedelijk kiezen voor de nieuwe regeling. Daar gaat het bij veel van deze jongeren om. Het is ook geen probleem als zij na korte tijd onverhoopt hun baan verliezen. Het zal niet de baan zijn, waarom men naar de nieuwe regeling overstapt, want die heeft men nog niet. Het zal gaan om de ondersteuning die men wil hebben. Die ondersteuning resulteert in een baan. Als die baan onverhoopt weer verdwijnt, valt men terug in precies dezelfde ondersteuning die er voor die tijd was, met de stimulans om weer een andere baan te vinden. In die zin moeten wij voorkomen dat men kan terugstappen in de andere regeling, als men eenmaal heeft gekozen voor de nieuwe regeling. Wat is dan de rechtvaardiging om alle mensen die na 1 januari 2010 in de nieuwe regeling komen niet de keuzemogelijkheid te geven van de oude regeling? Als wij dat doen, houden we ten eeuwigden twee regelingen naast elkaar.

Mevrouw **Westerveld** (PvdA): Ik stelde mijn vraag over het overgangsrecht omdat ik inderdaad ervan uitging dat er toch wel een redelijk verschil was tussen het oude en het nieuwe regime. Dat is ook een van de geluiden waarvan ik weet dat die het UWV wel bereiken. Nou brengt de minister mij in verwarring doordat hij zegt: een voordeel is dat de nieuwe regeling aantrekkelijker is op het gebied van voorzieningen. Ik ben eigenlijk niet echt voorzieningen tegengekomen die een Wajong'er in de bestaande regeling niet kan krijgen en die er straks wel zullen zijn. Ik dacht eigenlijk dat als we het over voorzieningen hebben, dat die ook voor de huidige populatie er gewoon onverkort zijn. Of heb ik dat verkeerd begrepen?

Minister **Donner**: Nee. Als het gaat om aanpassingen van arbeidsplaatsen en voorzieningen die eventueel meegenomen moeten worden, leidt de huidige regeling er ten principale toe dat men éerst moet kwalificeren voor de uitkeringen -- dat betekent dat men onder de Wajong-regeling valt -- en dan de voorzieningen pas krijgt. Ook op dat punt verandert de regeling en zal het niet meer primair om de uitkering gaan. Het kan heel wel zijn dat men het minimumloon verdient, maar dat de voorzieningen nog wel nodig zijn. Dan zou onder de huidige regeling geconstateerd moeten worden dat de betrokkene het minimumloon kan verdienen en dat er derhalve geen reden meer is voor de

voorzieningen. Dat is nu net waar de verandering zit.

Mevrouw **Westerveld** (PvdA): We zijn het toch wel erover eens dat iemand die onder de huidige regeling een Wajong-uitkering krijgt, dezelfde voorzieningen kan krijgen als onder de nieuwe regeling? Wat dat betreft is er toch geen toevoeging met de nieuwe regeling, als iemand nu een Wajong-uitkering onder het oude regime krijgt?

Minister **Donner**: Ook daar is het dus bijvoorbeeld niet georganiseerd via een participatieplan en is niet gekeken naar wat de mogelijkheden zijn. In die zin is dat een totaal andere sfeer.

Mevrouw **Westerveld** (PvdA): Dan nog even over de verplichtingen. De minister had het over de druk. Ik heb ook begrepen dat in de nieuwe regelingen het verschil is dat de verplichting om te participeren verplichtender wordt dan onder de oude regeling. Het is dus een verschil dat de Wajong'er sancties kan krijgen op de uitkering als hij niet aan die verplichtingen voldoet en dat dit onder het oude regime niet zo is. Dat is toch ook een verschil tussen het oude en het nieuwe regime?

Minister **Donner**: Dat klopt! Dat geef ik aan.

Mevrouw **Westerveld** (PvdA): Oké. Daar was mijn vraag over het zoet en zuur op gericht.

Minister **Donner**: Nogmaals, dat is nu juist de verandering. Het recht op de arbeidsparticipatie bestaat en daarom kun je ook niet spreken over een sanctie. Maar wie geen beroep doet op de ondersteuning naar participatie, komt ook niet in aanmerking voor een uitkering. Daarom is het minder een sanctie, als wel dat de uitkering meer geregeld zal worden als onderdeel van de ondersteuning bij integratie.

Mevrouw **Westerveld** (PvdA): Dat is onder de huidige Wajong-regeling nog niet het geval?

Minister **Donner**: Nee, onder de huidige regeling zijn de verplichtingen anders en derhalve ook de sancties die gegeven kunnen worden.

Mevrouw **Westerveld** (PvdA): Dan wil ik de minister toch nog eens vragen of hij wil stilstaan bij het voorbeeld dat ik gaf van iemand die dus vanuit het huidige systeem werk kan krijgen. Hij wil graag in het nieuwe regime vallen omdat hij vindt dat het vrijlatingssysteem van de nieuwe regeling aantrekkelijker is dan dat van de oude regeling. Als hij dan na korte tijd te horen krijgt dat die baan niet doorgaat, dan is dat toch een situatie waarin het niet irreëel zou zijn als iemand terug zou kunnen?

Minister **Donner**: Nee. Het verlies van de baan is geen aanleiding voor sancties of korting van de uitkering, maar vervolgens het niet meewerken aan het vinden van een nieuwe baan is dat wel.

De **voorzitter**: Mevrouw Westerveld, u kunt voor verdere vragen uw tweede termijn gebruiken.

De minister vervolgt zijn betoog.

**

Minister **Donner**: Het fundamentele gegeven is dat de nieuwe regeling erop gericht is op ondersteuning naar de arbeidsmarkt, maar dan ook de verplichtende ondersteuning. Dat wat betreft de vragen van mevrouw Westerveld.

Ik ben ingegaan op mijn ambities. Dan de vragen over de WSW. Het is inderdaad zo dat toen de toelichting op deze stukken geschreven werd, het klopte dat niet de helft van het bestaande Wajong-bestand, maar meer dan de helft van degenen onder de huidige regeling, arbeid verrichten in het kader van de WSW. Op dat punt heb ik ook aan de Tweede Kamer laten weten dat die verhouding in de afgelopen tijd is veranderd en dat de participatie ook al onder de huidige regeling is toegenomen. Die heeft voor het grootste deel plaatsgevonden bij reguliere werkgevers. De verandering is al gaande en zij leidt ertoe dat ook die verhouding verandert.

Dit is ook de relatie met de WSW. In de Tweede Kamer is hierover ook al gediscussieerd. Iemand die in aanmerking komt voor de nieuwe Wajong-regeling kan nog steeds kwalificeren voor de WSW, maar zolang hij geen plaats heeft gevonden in de WSW valt hij onder de verplichtingen van de Wajong-regeling. Dit betekent dat hij zal moeten meewerken aan integratie bij een reguliere werkgever indien hij daar terecht zou kunnen. Dit sluit aan bij het gegeven dat in de WSW steeds meer mensen via participatie buiten de beschermde werkplaats een plaats vinden. Op die wijze is er sprake van samenhang en samenloop tussen beide regelingen.

Ik heb al geantwoord op de vragen over de keuringsartsen.

In reactie op de voorstellen van de CG-Raad om te komen tot een uniform classificatiesysteem zeg ik eerlijk dat ik hoop dat wij daar nooit komen. Dit systeem gaat uit van de gedachte: zo is iemand, dit zijn zijn vermogens en ontwikkeling is er niet. Dit vooronderstelt dat iedere beperking een-op-een is te relateren aan vermogen. Dat is niet zo. Mensen zijn met een veel grotere verscheidenheid. Dan worden mensen niet meer beoordeeld op wat zij zijn, maar op basis van dossiers. Dat is het gevaar van al deze systemen. Dit is ook de reden dat ik bij alle streven naar het stroomlijnen van de indicatiestelling doodsbenauwd ben voor het concept dat er ergens aan het begin een indicatie wordt gesteld die je de rest van je leven meedraagt en dat aan de hand van het dossier wordt bepaald wat mensen wel en niet kunnen. De werkelijkheid is anders en mijn vertrouwen in mensen is wat dat betreft groter dan in de wetenschap en zeker als het om artsen gaat.

Mevrouw **Westerveld** (PvdA): Ik heb de indruk dat wij het over twee verschillende dingen hebben. Volgens mij kan een classificatiesysteem wel degelijk betekenen dat je in de loop van het leven tot andere oordelen komt; het kan heel verrijkt

zijn. Ik weet niet of de minister op de hoogte is van de brief die aan de Kamer is gestuurd? De CG-Raad signaleert het probleem dat er zo veel verschillende regelingen zijn en dat in alle wetten op een andere manier wordt vastgesteld wie chronisch ziek is of gehandicapt. Eigenlijk is dat de intentie achter de vraag of het een goed idee is om te zoeken naar een zeker uniform begrippenkader. Dit is naar mijn idee iets anders dan een statisch systeem ontwerpen.

Minister **Donner**: Bij deze regelingen gaat het niet om de vraag of iemand chronisch ziek of gehandicapt is. Het gaat dan om de vraag wat de consequenties op de arbeidsmarkt zijn van het feit dat iemand een chronische ziekte of een handicap of in ieder geval een beperking heeft. Dit kan voortdurend veranderen, ook door nieuwe middelen die worden gevonden. In die zin zijn de indicaties ook verschillend. De indicatiestelling voor het speciaal onderwijs is anders dan die voor de Wajong-regeling en die is weer anders dan de indicatiestelling voor de WSW, omdat er andere vragen aan de orde komen. Ik ben het hele maal met mevrouw Westerveld eens dat niet iedere keer weer vastgesteld moet worden dat iemand een beperking aan het gehoor heeft. Dat proberen we er zo goed mogelijk uit te halen. Iedere keer dat iemand zich voor een regeling aanbiedt, moet niet worden gekeken of hij inderdaad die beperking heeft. Daar ben ik het mee eens, maar niet met het systeem voor een systematische kwalificatie, juist omdat het bij deze regelingen niet primair gaat om vraag of er een chronische ziekte is, maar om de vraag wat de gevolgen daarvan zijn voor het arbeidsvermogen.

Ik ben ingegaan op de vragen over de overgangsregeling en de osmotische overgang.

Mevrouw Goyert kan instemmen met belangrijke passages uit de begrotingsteksten, waarvoor ik haar dankbaar ben. Ik heb er ernstig op zitten zweeten om ze zo te formuleren. Zij interpreteert de term verantwoordelijkheid juist, dus niet in de zin dat je het zelf maar moet zien, maar in de zin dat we mensen aanspreken op het feit dat zij zelf verantwoordelijkheid willen dragen.

Ik ben ingegaan op de werkwijze van het UWV. Die zal in hoge mate zijn zoals is beschreven in de teksten van de toelichting. Bij de instroom wordt voorzien in een systematisch bekijken wat de mogelijkheden zijn. Dit mondt uit in een participatieplan en vervolgens wordt gekeken welke plaatsen daarbij zijn te vinden. Zij verwees naar een artikel in Trouw over de bereidheid van werkgevers om gehandicapte jongeren aan te nemen. Men loopt op tegen de problematiek bij het UWV. Nogmaals, ik ben gevoelig voor die signalen. Ik meen dat er op dat punt belangrijke stappen zijn gezet en verbeteringen zijn aangebracht, juist met de werkwijze van de regionale servicepunten en een landelijk aanspreekpunt. Wat in dat proces iedere keer weer opbreekt, is het gegeven dat wij geen systematisch overzicht hebben van de capaciteiten en de vermogens van de Wajong'ers. Wij spreken dan over de bestaande Wajong en niet over de nieuwe instroom, want daarvoor moet de

wet in werking treden. Dit wordt geleidelijk door het doornemen van dossiers opgebouwd, maar dit is de problematiek, ook in de communicatie met werkgevers die zeggen dat zij graag een Wajong'er willen hebben. Dit betekent namelijk niet dat we ze in standaardvorm hebben. Het gaat erom welke werkzaamheden iemand met bepaalde beperkingen kan doen en welke niet. Wij moeten ons bij de aantallen waarover wij spreken wel realiseren dat het bij iedere beperking om verschillende kleinere groepen gaat, die bovendien vaak verspreid zijn over het hele land.

Mevrouw **Goyert** (CDA): Ik begrijp dat en ik vind dat de nieuwe regeling een verbetering is, maar ik ben toch verontrust. Als ik zo iets hoor, denk ik: verdraaid, er staan al zo veel Wajong'ers ingeschreven. Is het niet mogelijk dat er op een Werkplein of mobiliteitscentrum of weet ik waar vandaan -- dat is mij allemaal nog niet duidelijk -- deskundigheid is om iemand op een arbeidsplaats te krijgen? Als dat in januari allemaal moet worden ingevoerd, stelt mij dat niet gerust.

Minister **Donner**: Het is niet een kwestie dat dit allemaal ingevoerd moet worden. Nogmaals, vanaf januari is er een nieuwe instroom waarover wij met de competentietesten de nodige informatie krijgen.

Mevrouw **Goyert** (CDA): Die arbeidsdeskundige komt dus nu pas aan bod? Bij de oude groep was dat niet het geval?

Minister **Donner**: Bij de oude groep zijn wij door de wet gehouden aan een andere werkwijze, namelijk via re-integratiebedrijven. Daardoor is er minder overzicht bij welk re-integratiebedrijf welke Wajong'er zit, terwijl een ander re-integratiebedrijf de banen heeft. Ook dat is de afgelopen anderhalf jaar snel veranderd met samenwerkingsvormen tussen de verschillende re-integratiebedrijven en de samenwerking met groepen werkgevers, bijvoorbeeld in Noord-Brabant met samenwerkende re-integratiebedrijven. Recentelijk heeft het UWV een extra stimulans ingevoerd om gegevens uit te wisselen tussen re-integratiebedrijven. Dit is een werkwijze die de wetgever indertijd heeft gekozen voor het UWV. Met deze nieuwe regeling hopen wij die belemmering weg te kunnen werken.

Mevrouw **Goyert** (CDA): Een ding is natuurlijk ontzettend belangrijk: die werkgever. Daar moet men zo scherp op zijn als wat.

Minister **Donner**: Mevrouw Goyert hoeft zich in dat opzicht geen zorgen te maken. Ik ben minstens zo verontrust over al deze berichten als zij. Naar aanleiding van deze berichten heb ik opnieuw overlegd met het UWV, over waar dat nu vastzit en waarom die beelden bestaan, ondanks de beelden die ik tegelijkertijd krijg over alles wat er ten goede verandert. Zoals gezegd, we zijn onderweg, maar wij zijn er nog niet.

Mevrouw Goyert heeft ook gevraagd naar de rolverdeling tussen de verschillende functies die zij noemde. In de nieuwe werkwijze zal dat veel

centraler zitten. Primair stelt het UWV namelijk de participatieplannen op. In dat kader wordt bekeken wat er nodig is, of dat een jobcoach is of voorzieningen zijn en wat er aan mogelijkheden is. Daarin zit dus veel sterker de regie van het UWV. Dit heeft tevens het voordeel dat als het misgaat, men mij daarop kan aanspreken.

Ik heb regelmatige en zo goed mogelijke monitorverslagen van de voortgang bij het vinden van de werkplekken toegezegd. Ik ben ingegaan op het karakter van de sancties voor het niet meedoen aan het participatieplan. Dit betekent dat er geen aanspraak ontstaat op een uitkering, althans een inkomensondersteuning.

Mevrouw **Goyert** (CDA): Mag ik daar nog iets over zeggen? Waar het mij om gaat, is dat dit formeel een juiste weg dient te gaan. Als iemand gesanctioneerd moet worden, kan niet iemand van een re-integratiebedrijf dat even constateren. Er moet een duidelijk weg zijn als iemand niet meewerkt. Die moet helder zijn en juridisch verantwoord.

Minister **Donner**: Daarvan ben ik mij helemaal bewust. Dit zijn beslissingen die ook gevolgen hebben. Die zullen door het UWV worden genomen.

De organisatie is aangesloten op de organisatie zoals die geleidelijk aan vorm krijgt bij het UWV. Er is een extra concentratie op de 30 punten waar bijvoorbeeld ook de mobiliteitscentra functioneren en waar de aanspreekpunten voor werkgevers zitten. De organisatie wordt er voor werkgevers helemaal op gericht dat er één plek is en zij steeds weten waar zij moeten zijn, behalve de landelijke werkgevers. Die krijgen landelijk één aanspreekpunt.

Ook door mevrouw Goyert is aandacht gevraagd voor de praktijkopleiding van kwetsbare jongeren. Ik heb de heer Kuiper toegezegd -- dat doe ik ook aan de Kamer -- dat ik mij op dit punt zal verstaan met de staatssecretaris en er zo mogelijk in het kader van de begrotingsbehandeling op terug zal komen.

De meeste vragen van de heer Yildirim heb ik beantwoord. Ik heb gezegd waarom wij gekozen hebben voor de aanpak zoals die hier ligt. Ik ben ingegaan op de centrale indicatiestelling, evenals op de samenhang tussen de Wajong en de WSW. Wij delen de visie op het belang van de arbeidsbemiddeling en het vinden van werkgevers. Dat is de reden dat vooruitlopend op de nieuwe wet in het afgelopen halfjaar al die activiteiten zijn geïntensiveerd en dat wij proberen met convenanten te werken. Gevraagd is wat die inhouden. In wezen zijn dat afspraken over de bereidheid van de ondernemer om plaatsen te vinden voor een aantal mensen in de Wajong. Daar kan tegenover staan dat gericht met jobcoaches wordt gewerkt, dat mensen binnen het bedrijf kunnen worden opgeleid of dat er administratieve lasten uit handen worden genomen. Dat is het kader waarbinnen wij het zoeken.

Hiermee heb ik volgens mij alle vragen beantwoord. Ter afsluiting wijs ik erop dat ik op tal van punten slechts kan zeggen wat de bedoelingen

zijn, wat de maatregelen zijn die wij tot dusver hebben genomen. Het hele aspect van de arbeidsbemiddeling komt met dit voorstel in een andere fase en daar zullen wij nog ervaring mee moeten opdoen.

De **voorzitter**: Ik dank de minister voor de beantwoording van de vragen in eerste termijn. Er is mij verzocht om enkele minuten te schorsen. Aan dat verzoek wil ik tegemoetkomen.

* *

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*N

Mevrouw **Swenker** (VVD): Voorzitter. De VVD-fractie dankt de minister voor de uitgebreide antwoorden. Het is echter maar zeer de vraag of deze antwoorden haar scepsis kunnen verminderen. Nogmaals, over de doelstellingen van het wetsvoorstel is de VVD-fractie het volstrekt met de minister eens, namelijk mensen met een beperking zo goed mogelijk laten functioneren in onze samenleving. Er bestaat echter verschil van mening over de vraag hoe je dat kunt bereiken. Ik heb vier punten.

Mijn eerste punt betreft de indicatiestelling. De VVD-fractie is echt van mening dat er naar de indicatiestelling moet worden gekeken. Misschien moet er niet zozeer naar de aanscherping worden gekeken, maar naar het feit dat je die anders moet benaderen. Niet de handicap zou moeten worden geïndiceerd, al moet die natuurlijk worden bekeken, maar de mogelijkheden die de betrokkene heeft en de hulp of voorzieningen die daarbij eventueel nodig zijn. Het zou dus een belangrijke cultuuromslag, ook ten aanzien van de indicatiestelling, met zich moeten meebrengen. Dit staat haaks op de klassieke wijze van indiceren, waarbij eigenlijk de beperking centraal staat en wordt bepaald wat, zoals wij dat huiselijk noemen, er nog aan restcapaciteit over is. Het moet echt omgekeerd worden. De vraag moet zijn wat iemand kan doen en wat eventueel niet meer gaat. Zou de minister dat willen uitwerken als hij zich verder gaat bezighouden met het standaardiseren of protocolleren van de indicatiestelling?

Punt twee is dat veel jongeren worden doorverwezen naar het speciaal onderwijs. Staatssecretaris Dijkema heeft gezegd dat zij aan die instroom in het speciaal onderwijs iets wil doen, dat zij die wil beperken. Dat is prima. Zij geeft aan dat er een cultuuromslag bewerkstelligd moet worden bij docenten en begeleiders zodat zij ook meer gericht zijn op wat jongeren nog wel kunnen en proberen om hen zo goed mogelijk naar de arbeidsmarkt toe te leiden. Dat is ook prima. De termijn waarop dat gerealiseerd moet gaan worden is jaren. Het duurt jaren. Desgevraagd keek de minister tamelijk berustend. Ik geef toe dat je niet nu meteen al kunt beginnen met het maken van een wetsvoorstel. Je zou echter wel al heel veel activiteiten kunnen ontplooiën, zeker als je weet wat je wilt, in plaats van te wachten op wat er, hoe

goed bedoeld ook, uit het veld naar boven komt. Dat zou veel sneller moeten.

Dan kom ik op punt drie: het instrumentarium. Als je probeert uit te vinden welke tegemoetkomingen een werkgever kan krijgen, kan je in opperste verwarring raken, vooral door de mitsen, de maren en de details. Het zal best moeilijk zijn om van iets ingewikkelds iets eenvoudigs te maken, maar ik dacht dat een van de speerpunten van dit kabinet is de vermindering van de administratieve lastendruk was. Hier ligt een magistraal onderwerp om aan te pakken. De VVD-fractie vindt het een gemiste kans om daar nu niet aan te beginnen.

Ik kom nu op punt vier, van de vijf. Het probleem is dat regelingen ingewikkeld zijn omdat zij kennelijk zo nauw luisteren. Het is niet goed om werkgevers regelingen te geven die zij niet meer kunnen behappen. De minister vindt tot slot, punt vier, dat de problematiek rond de Wajong prioriteit moet hebben boven een geïntegreerde aanpak van de hele groep die, zoals ik in de eerste termijn al zei, duidelijk niet in staat is om volledig in zijn eigen levensonderhoud te voor zien. Dat zij zo, maar ik hoor zelfs geen aanzet of een begin van een meningsbepaling of standpuntbepaling over het feit dat de samenhang tussen die groepen werkelijk aandacht verdient, dat deze groep vergelijkbare problemen heeft als die andere groepen. Ik hoor er geen visie op dat er een probleem aan dreigt te komen aan de onderkant van de arbeidsmarkt omdat wij daar misschien niet genoeg banen hebben en dat er wellicht competitie komt tussen de verschillende groepen aan de onderkant van de arbeidsmarkt met alle mogelijke verdringingsproblemen tussen deze verschillende groepen van dien. De VVD-fractie denkt dat het bij iedere groep steeds moeilijker gaat worden om oplossingen te vinden om deze, al was het maar voor een deel, aan een reguliere baan te helpen. De VVD-fractie denkt dat het waarschijnlijk gaat vastlopen als wij geen extra aandacht gaan besteden aan de onderkant van de markt en het scheppen van arbeidsplaatsen daar. Dat kan alleen maar als wij het grondig en vooral samenhangend bekijken. Het is waar: structuren lossen meestal geen problemen op. Wanneer wij regelingen ten aanzien van groepen die veel gemeenschappelijk hebben steeds los van elkaar wijzigen of aanpassen, leidt dat niet alleen tot los zand, maar kan dat zelfs tot verknoppingen met een gordiaans karakter leiden.

Kortom, de VVD-fractie mist visie van de minister op de totaliteit van deze problematiek en specifiek op de positie van de Wajong'ers. De minister heeft ons dus helaas nog niet overtuigd.

*N

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Voorzitter. Ik heb nu vier punten, dus wij maken vorderingen. Ik dank de minister voor zijn antwoorden. Als eerste ga ik in op het punt van het onderwijs, het speciaal onderwijs en de vakscholen. De minister heeft een toezegging gedaan om ons over dat onderwerp een overzicht van de stand van zaken te geven. Daarbij

ging het om het arbeidsperspectief van het praktijkonderwijs en het speciaal onderwijs, hoe daarmee de draai te maken naar de arbeidsmarkt, waarbij wat mij betreft ook de werkgevers worden betrokken. Ik vind het belangrijk om de werkgevers zo vroeg mogelijk in dat proces te betrekken. Anderzijds ging het om de ontwikkeling van het vakonderwijs. Er worden nu vakscholen opgezet voor mensen die uit het vmbo vallen. Dat mensen uit het vmbo vallen, heeft natuurlijk te maken met de inrichting van ons onderwijsstelsel sinds anderhalf decennium. Wij moeten wat meer aan die praktijkscholing gaan doen, want ook Wajong'ers kunnen daarvan profiteren. Ik vind het prettig om niet te wachten tot de begrotingsbehandeling, maar ontvang graag een brief over de stand van zaken en de richting waarin wordt gekoerst. Ik vraag de minister om ons dat toe te zeggen.

Mijn tweede punt betreft het ingewikkelde onderwerp over de loonvorming, het minimumloon voor jonggehandicapten bij wie de verdien capaciteit al is vastgesteld. Ik vraag of de minister de consequenties van de motie -Van Hijum wil doordenken. Bij de bespreking daarvan is in de Tweede Kamer gezegd dat je in een aantal gevallen de verdien capaciteit kunt vaststellen, waarbij een termijn is genoemd van vijf jaar, wat ik een betrekkelijk lange periode vind. Maar goed, het gaat om de negen jaar tussen het 18de en het 27ste levensjaar, waarvan na vijf jaar werken definitief kan worden vastgesteld wat de verdien capaciteit is. Als die is vastgesteld en iemand heeft vijf jaar laten zien wat hij kan, is het dan niet billijk om zo iemand uitzicht te bieden op minimumloon? Hij hoeft dan niet te wachten tot zijn 27ste jaar. Voor de goede orde, het gaat natuurlijk om mensen die al dicht bij hun 27ste jaar zijn. Zij moeten immers al vijf jaar hebben gewerkt en stabiel zijn in hun functioneren. Ik vraag de minister om hiervan de consequenties door te denken. Het is niet in strijd met die systematiek, maar het past bij de incentivestructuur die in deze wet aanwezig is. Ik bestrijd die incentivestructuur helemaal niet, de glijdende schaal waarbij je langzamerhand meer verdient door meer te realiseren van je verdien capaciteit. Ik wil die prikkel juist behouden.

De minister zei in een tussenzin dat daarmee ook kosten zijn gemoeid. Dat is niet t onbelangrijk en daarover wil ik graag iets meer weten. De minister heeft gezegd dat hij daarop in tweede termijn terugkomt. Ik had een motie in voorbereiding, maar laat het indienen daarvan sterk afhangen van het antwoord van de minister.

Mijn derde punt gaat over de visie op de toekomst van het bestel. Ik kan mij vinden in wat er zo-even is gezegd. Hebben wij nou een beeld gekregen van de Wajong en de ontwikkeling van jonggehandicapten? Hebben wij een visie gekregen op de toekomst hiervan? Wij hebben te maken met een stelsel van regelingen, waarvan de minister zegt dat wij dat vanuit de verschillende grondslagen en vanuit de verschillende beginselen moeten bekijken. Dat is natuurlijk allemaal waar, maar de persoon krijgt te maken met verschillende loketten

en met verschillende regelingen. Ik wil hierover graag iets van een visie op de toekomst horen.

Tot slot mijn vierde punt. Wij spreken over een cultuuromslag en ik waardeer dat zeer. Ik heb de minister geprezen dat hij zich hiervoor sterk maakt. Het is heel belangrijk dat deze wet laat zien waar het ons om gaat: het prikkelen van deze mensen en het prikkelen van werkgevers, het uitdagen van de samenleving om mensen met een beperking een volwaardige plek te geven. Ik besef dat een overheid daarin niet alles kan en daarom vind ik de cultuuromslag zo bijzonder belangrijk. De RWI spreekt van een commitment in bedrijven. Er moet veel worden gedaan buiten het wettelijk kader om, zoals management by speech en een overheid die voorbeelden geeft. Ik vind dit een belangrijk thema in dit geheel.

*N

De heer **Thissen** (GroenLinks): Voorzitter. Ik dank de minister voor zijn uitvoerige antwoord. Ik dank de minister ook voor de osmose in visie tussen hemzelf en mijn fractie over de uitgangspunten. Mensen vallen niet samen met hun handicap, beperking of chronische ziekte. Mensen zijn niet identiek aan hun ziekte of handicap. Mensen hebben vooral talenten en mogelijkheden en daarop willen wij mensen aanspreken. Een staat van verzorging mag niet statisch zijn, evenmin als een verzorgingsstaat. Die dient activerend te zijn, die dient mensen niet op te sluiten en vanaf hun 18de levensjaar te bepalen wat zij tot hun 65ste krijgen, tot aan hun AOW-uitkering. Dat wij al die tijd de mensen met rust laten, is eerder asociaal. Ik zie in deze wetgeving een herformulering van het sociale vanuit de vraag wat mensen nodig hebben. Dat moet het uitgangspunt van denken zijn. Systemen, wetten en regels pas je toe om antwoord te zoeken op de individuele behoeften waardoor mensen zich kunnen ontwikkelen. Een uitkering is in dat kader een ultimum remedium. Als mensen echt geen mogelijkheid hebben om te presteren en om mee te doen, hetzij door in eigen persoon gelegen factoren, hetzij door een onwillige samenleving die de deur niet op een kier zet, laat staan openzet, dan moet er genereus een uitkering verstrekt kunnen worden. Niet als statisch geheel, maar er moet regelmatig worden bekeken of de omstandigheden zijn veranderd, zowel bij de persoon als ook bij de uitnodigende samenleving.

Ik ben het met de minister eens dat wij al werkend organisch moeten groeien naar die ene synchronisatie, naar één regeling voor al die mensen die niet zelfstandig naar de arbeidsmarkt kunnen, voor mensen die daarbij altijd ondersteuning nodig hebben. Ik ben het geheel eens met collega Swenker dat dat geldt voor al die leden van de beroepsbevolking die dat niet op eigen kracht kunnen. Daarvoor zou in de toekomst één regeling een goede zaak zijn.

Om mensen te laten meedoen is niet alleen een beroep op individuen nodig, maar moeten wij ook een uitnodigende samenleving creëren. Je kunt van mening verschillen over de vraag hoe wij dat kunnen doen. Ik ben nog lang niet toe aan quota.

In het verleden is gebleken dat quota niet werken. Wij zullen moeten werken met voorbeeldgedrag. Ik noem het voorbeeld dat in feite de Eerste Kamer geeft door de samenwerking met Valid Express. Die organisatie brengt hier op een uitermate adequate manier de stukken rond. Men bewijst dat het een goed en betrouwbaar bedrijf is. Toch heeft het overgrote gedeelte van de mensen die men in dienst heeft een beperking of een handicap. Deze mensen hebben echter tal van mogelijkheden.

De uitnodigende samenleving is nodig om emancipatie van zowel de groep als van het individu mogelijk te maken. Dit is overigens niet alleen een opdracht aan het individu; het zal een sociale beweging moeten zijn. De emancipatie is sociale beweging en mensen hebben hierbij baat. Om deze cultuuromslag mogelijk te maken en om werkgevers en ondernemers werkelijk te verleiden, om ze te overtuigen van de kracht van mensen die nu nog mensen met een handicap worden genoemd, zal de rijksoverheid zelf echt een hogere ambitie aan de dag moeten leggen en meer een voorbeeld moeten zijn. De minister heeft het in de memorie van antwoord over 250 banen in 2010 en 1% van de fte's vanaf 2011. Die ambitie moet hoger. Wij dienen daarom een motie in waarin een ambitie van 1000 banen in 2010 wordt voorgesteld en een ambitie van 2% van de fte's in 2011. Het Rijk moet ook in overleg treden met het IPO en de VNG, want bij de provinciale en gemeentelijke overheid is eenzelfde ambitie nodig. In de motie wordt verder gevraagd om bij alle publieke opdrachten die het Rijk uitzet om een social return on investment te vragen.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Thissen, Laurier, Elzinga, Yildirim en Reuten wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging;

overwegende dat:

- op dit moment driekwart van de mensen in de Wajong geen betaald werk heeft;
- de arbeidsmarktpositie van mensen met een Wajong-uitkering dringend verbetering behoeft;
- zeker in crisistijd hun positie op de arbeidsmarkt versterkt moet worden en dat de rijksoverheid als grootste werkgever van ons land hierbij een voorbeeldfunctie dient te vervullen;

spreekt uit dat:

- het aantal arbeidsplaatsen voor mensen met een Wajong-uitkering bij de rijksoverheid als werkgever in 2010 als ambitie 1000 dient te bedragen en vanaf 2011 als ambitie 2% van het aantal fte's;
- de rijksoverheid als opdrachtgever in het kader van "social return on investment" afspraken met opdrachtnemers dient te maken over werkgelegenheid van mensen met een arbeidshandicap;

roept de regering op, met VNG en IPO soortgelijke afspraken te maken,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter G (31780).

* *

De heer **Thissen** (GroenLinks): Ik heb de minister bij zijn beantwoording niet horen spreken op de volgende zaak die erg nodig is. Mijn fractie had en heeft kritiek op de Wet investeren in jongeren en op de Wajong. Mensen moeten in hun kracht worden gezet, moeten worden gesteund op hun weg naar de arbeidsmarkt, moet een plek worden geboden op de arbeidsmarkt. Daarbij mag niet een situatie ontstaan waarin zowel het UWV en UWV WERKbedrijf, als de gemeenten verstoken blijven van doorzettingsmacht. Wij kunnen geen scholingsplekken afdwingen. Er kunnen bij werkgevers en bij ondernemers geen plekken worden afgedwongen. Toch geeft de minister mensen terecht het recht om die plaatsen wel bij het UWV en bij gemeenten op te eisen. De minister legt bij het UWV en de gemeenten de plicht neer om in die plekken te voorzien. De doorzettingsmacht krijgt men echter niet. Dit zal de achilleshiel blijken te zijn in zowel de Wet investeren in jongeren als in de Wajong. Ik hoor de minister daarop graag reageren in zijn tweede termijn.

Het zal de minister ten slotte niet verbazen, gehoord onze inbreng, het debat van vandaag en de antwoorden van de minister, dat de fractie van GroenLinks dit wetsvoorstel zal steunen.

* N

De heer **Elzinga** (SP): Voorzitter. Ook mijn fractie dankt de minister voor het uitvoerige antwoord. De minister hoopte de SP-fractie daarmee te overtuigen. Ik zei in mijn eerste termijn al dat mijn fractie vanzelfsprekend het uitgangspunt deelt dat het sociaal, maatschappelijk en financieel onwenselijk is dat jonge mensen met een beperking aan de kant worden geschoven en worden buitengesloten. Mijn fractie steunt ook het belangrijke doel van het voorstel, namelijk om jongeren met een beperking te ondersteunen bij het vinden en behouden van een baan bij een reguliere werkgever. Verder preekte ik de minister voor zijn inzet om knelpunten op te ruimen die de participatie van jonge mensen met een beperking in de weg staan. Op deze punten had de minister ons dus al overtuigd. Er komt nu nog bij dat wij de jonggehandicapten niet langer statisch en als object bezien. Ook van het belang daarvan is de SP-fractie overtuigd en ook op dit punt spoort onze visie dus met die van de minister.

De SP-fractie wilde de minister op zijn beurt er graag van overtuigen dat het opruimen van knelpunten die arbeidsparticipatie van Wajong'ers in de weg staan op een voor de doelgroep socialere manier kan. Mijn fractie vindt het juist om Wajongeren niet als slachtoffer te benaderen, maar op basis van hun capaciteiten. Zij zijn echter

uiteeraard wel ongewild het slachtoffer van de omstandigheden, al mogen wij dit van de minister niet zo zien. Zij hebben in ieder geval niet gekozen voor hun beperkingen en zeker ook niet voor een verhouding tot een inkomen dat tot in de eeuwigheid ligt onder het wettelijk minimumloon. De minister en mijn fractie zijn het echter eens over het feit dat wij Wajongeren niet als slachtoffers tegemoet moeten treden, maar dat wij moeten kijken naar wat men wel kan. Wij moeten deze mensen ook helpen om dat te realiseren, want zonder hulp lukt het hen vaak niet.

Als het de facto echter niet lukt om een arbeidplek te krijgen -- wat helaas vaak de praktijk zal blijken te zijn -- levert bij dit wetsvoorstel de Wajongere toch rechten in en krijgt hij er plichten bij. Tegenover deze plichten staat niets tastbaars. Dat is mooi voor de Wajongere die hiermee toch aan de slag wordt geholpen, maar niet zo mooi voor de rest. De jonggehandicapte die geen werk overhoudt aan deze operatie, is dan opnieuw het slachtoffer. Dat vindt mijn fractie niet erg chic. Dat is vooral niet chic omdat er in dit geval ook nog een dader is aan te wijzen.

De Wajongere die wel zijn restcapaciteit bij een reguliere werkgever kan inzetten, kijkt straks toch nog een beetje scheef naar zijn collega's, die zich evenzeer naar vermogen voor de baas inzetten, maar die daaraan ten minste een minimumloon en waarschijnlijk een stuk meer overhouden. Voor de Wajongere rest maximaal het wettelijk minimumloon en waarschijnlijk een lager loon. Deze Wajongere is volgens de minister geen slachtoffer en hij wordt gewoon aangesproken als subject dat verantwoordelijk is binnen de eigen mogelijkheden. Welnu, deze Wajongere neemt volledig zijn verantwoordelijkheid en wordt nog immer onderbetaald. Dat geeft volgens de SP geen pas.

De Wajongere komt dus onder het niveau uit van het wettelijk minimumloon. Over dat niveau maak ik mij ook al zorgen. In reactie op de documentaire van Van Dam, die werd aangehaald, zei de minister dat Nederland voorop loopt bij de bestrijding van armoede. Nederland doet het volgens hem goed vergeleken met de situatie in 1980 en vergeleken met omringende landen. Het niveau van het minimumloon en de sociale minimumuitkeringen lagen toen heel hoog in vergelijking met het Europese gemiddelde, terwijl wij nu ruim beneden dit gemiddelde uitkomen. Het beroep op deze regelingen is bovendien verminderd, maar ook het aantal werkende armen in Nederland is in de afgelopen 30 jaar schrikbarend toegenomen. Wees er maar trots op! De SP vindt de prestaties van Nederland in de laatste 30 jaar op dit gebied eerder beschamend.

Ik kom op de werkgevers. De minister stelt dat hij in deze fase nog niet toe is aan hardere maatregelen voor werkgevers, zoals een quotum. Ik vroeg ook wanneer de minister uiteindelijk wel bereid is om zwaardere middelen voor onwillige werkgevers in te zetten. De fluwelen handschoen voor de werkgevers werkt namelijk al vele jaren niet adequaat. De SP staat daarom ook al vele jaren op het standpunt dat een quotumregeling bij

werkgevers voor mensen met een beperking wél wenselijk is. Dat laten wij ook al jaren in onze verkiezingsprogramma's doorrekenen. De resultaten daarvan zijn positief, ondanks de bezwaren van de minister. Het kan dus in Nederland werken, net als in Duitsland. Dat achtereenvolgende regeringen en de coalitiepartijen in Nederland dit al jaren niet willen, is precies dat; een kwestie van willen. Het is een politieke keuze voor werkgevers en tegen arbeidsgehandicapten. Voor de SP valt die keuze anders uit.

*N

Mevrouw **Westerveld** (PvdA): Voorzitter. Mijn fractie wil de minister bedanken voor een mooi debat. Ik ga weer met een nieuw citaat van deze minister naar huis: je vereenvoudigt de werkelijkheid niet door wetgeving te vereenvoedigen. Dat vond ik een mooi antwoord op verzoeken van verschillende kanten om vooral tot een helder en simpel systeem te komen in een werkelijkheid die redelijk weerbarstig is. Dat citaat neem ik mee.

Ik kom op de antwoorden van de minister op de vragen. Ik vroeg hem naar zijn ambities. Hij zei toen dat hij die niet kon kwantificeren. Hij zou het al mooi vinden als volgend jaar de participatieplannen op orde zijn voor de nieuwe instroom, wat al een heidens karwei zal zijn. Ik snap dat de minister zich op dit moment niet wil vastleggen op aantallen, maar het is voor een ambitieuze minister toch wat teleurstellend. Hij kan een en ander dan misschien niet kwantificeren, maar hij zal voor zichzelf ongetwijfeld een idee hebben over wat hij een heel mooi resultaat vindt dat hij uiteindelijk met deze regeling kan bereiken. Ik wil hem dus uitdagen om zich daarover uit te laten en als hij dat niet doet, dan is dat ook duidelijk. Ik zou mij toch kunnen voorstellen dat de minister voor zichzelf bepaalde ideeën heeft over waar hij concreet met zijn regeling naartoe wilt en wat hij een mooi resultaat vindt. Daar waren mijn vragen op gericht.

Ik heb nog twee pijnpunten van deze regeling. In het interruptiedebatje naar aanleiding van de vragen van de ChristenUnie-fractie kwam het element al naar voren dat in deze regeling zit, namelijk dat arbeid moet lonen. Wij krijgen daar nog een brief over of misschien antwoordt de minister daar zo meteen nog op. Ik had eigenlijk begrepen dat de essentie van deze hele hervorming die al een jaar of zes, zeven, acht geleden is ingezet, is dat wij veel meer activerende componenten in het systeem van sociale bescherming willen brengen, in die zin dat er wel degelijk mogelijkheden zijn om de re-integratieprikkel van 30% geleidelijk aan in te lopen en om naar het minimumloon te kunnen toegroeien als mensen tot het uiterste van hun vermogen werken. Ik dacht dat dit ook het uitgangspunt was van het berekeningssysteem in de WIA. Dat systeem hebben wij kort geleden ook in de WW ingevoerd. Ik wil vanavond of in een brief van de minister horen of dat systeem niet bestaat voor een jonggehandicapte onder de 27, dan wel of het

systeem wel bestaat voor die categorie, als het maar duidelijk is wat de beperkingen en de mogelijkheden zijn. Ik begrijp namelijk ook heel goed dat de minister dat nog niet te snel wil "pinpointen", omdat hij dan doet wat hij met dit wetsvoorstel niet wil, namelijk al op hun 22ste of 23ste tegen mensen zeggen: jij werkt nu voor zoveel procent en dat is het dan ook. Dan gaan wij immers terug naar de statische aanpak.

Het laatste en gelijk moeilijkste onderwerp is de overgangsregeling die in deze regeling is voorzien. Mijn fractie heeft grote moeite met de overgangsregeling die is getroffen. Zij vindt wat de wetgever hiermee doet, ook een klein beetje onbehoorlijk. Als wij het hebben over consumentenrecht of welk rechtsgebied dan ook, geldt tegenwoordig immers het uitgangspunt dat de wetgever mensen de mogelijkheid geeft om erop terug te komen als zij spijt hebben van een keuze en denken dat wat zij hebben gedaan, niet zo handig is. Het hoeft niet te gaan om een onbeperkte periode, maar er moet een zekere periode of marge in zitten waarin je kunt bezien of een en ander wel zo'n verstandige keuze was en waarin je daarop terug kunt komen. Dat is redelijk goed gebruik. In deze nieuwe regeling wordt er in alle beleidsinstrumenten zeer de nadruk op gelegd dat mensen in hun handjes mogen knijpen, omdat zij zo veel nieuwe faciliteiten krijgen die de oude regeling niet kende. Uitgerekend in dat regime wordt die mogelijkheid niet gegeven. Mijn fractie begrijpt dat niet en vindt het ook niet zo behoorlijk aangezien er mensen kunnen zijn die weg naar de nieuwe regeling eigenlijk helemaal niet zo rendabel of plezierig vinden. Daarom dient mijn fractie daar een motie over in.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Westerveld, Goyert, Elzinga, Kuiper en Thissen wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat wetsvoorstel 31780 voorziet in eerbiedigend overgangsrecht dat wordt doorbroken op het moment dat de Wajong'er oude stijl opteert voor de nieuwe werkregeling;

overwegende dat deze keus niet kan worden teruggedraaid;

constaterende dat dit element van de regeling onwenselijke gevolgen kan hebben, zowel op individueel als op maatschappelijk niveau, vanwege het afschrikwekkende effect dat ervan uitgaat;

verzoekt de regering, het UWV de bevoegdheid te geven om het ongedaan maken van de overstap van het oude naar het nieuwe regime toe te staan gedurende een zekere periode van bijvoorbeeld zes maanden,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter H (31780).

**

Mevrouw **Westerveld** (PvdA): Ik wil daar een korte toelichting bij geven. Mijn fractie zal het wetsvoorstel, ongeacht het antwoord van de minister in tweede termijn, steunen. Het zal voor ons geen reden zijn om tegen het wetsvoorstel te stemmen. Wij zijn ons er ten volle van bewust dat met de wetstekst zoals die nu luidt, de minister niet de bevoegdheid wordt gegeven om het UWV die mogelijkheid te geven. Wij denken echter dat dit niet zo'n probleem is, want dit fenomeen gaat niet eerder een rol spelen dan wanneer met de AMvB de mogelijkheid wordt gegeven om over te stappen. Dat duurt nog eventjes. Als de minister toezeget in de geest van deze motie te willen handelen, is er dan ook nog alle ruimte om ervoor te zorgen dat er tegen die tijd een flankerende regeling bij ligt die het UWV de mogelijkheden geeft om die optie te geven in gevallen van kennelijke hardheid. Wij hebben in de motie ook bewust niet gekozen voor een heel harde termijn om de minister nog enige armslag te geven. Wij hebben alleen het signaal willen afgeven dat, als de wetgever een onbeperkt eerbiedigend overgangsrecht geeft met een optie en als eigenlijk wordt gezegd dat de optie voor iedereen goed nieuws is, dan is niet te verkopen dat het om een deur gaat die maar naar één kant open kan. Ook kan het afschrikwekkend werken, zoals in de motie staat. Ik kan mij voorstellen dat een Wajong'er zich nog eens achter de oren krabt als hij aan het loket komt om met het UWV te praten over de mogelijkheden en het UWV moet zeggen: mijnheer, u mag hier wel voor kiezen, maar let er wel op dat het volstrekt einde oefening en onherroepelijk is als u eenmaal hebt gekozen, daar valt nooit meer wat aan te doen. Maar als daar enige leniency in zit, is er een grotere kans dat wij mensen wat meer kunnen verleiden om de overstap te maken. Overigens is het woord "verleiden" heel vaak gevallen in het kader van deze wet en de minister is in elk geval in de politiek een groot voorstander van verleiden. Als wij de Wajong'er dus willen verleiden om die overstap te maken, dan is het signaal van een deur die maar naar één kant open kan, het verkeerde signaal.

*N

Mevrouw **Goyert** (CDA): Voorzitter. Ik dank de minister voor de beantwoording van de vragen, de duidelijke wijze waarop dat is gebeurd en de eerlijkheid om te zeggen dat het gaat om een ontwikkeltraject waarbij nog niet alles op orde is, maar waaraan wordt gewerkt. Deze wetswijziging is een positieve impuls. De CDA-fractie kan deze wetswijziging onderschrijven.

Toch moet mij van het hart dat de bemiddeling nog niet echt op orde is. Dat een en ander niet te meten is, vind ik zwak. Wij hebben tegenwoordig zo veel informatiesystemen dat je via de computer moet kunnen terugkrijgen wat er is gebeurd en of iemand is aangenomen als je naar een re-integratiebureau doorverwijst. Het

verontrust mij temeer dat dit blijkbaar niet mogelijk of nodig is. Dat laatste kan natuurlijk ook.

De scholing is voldoende aan de orde geweest. De minister heeft daar toezeggingen over gedaan, waar ik zeer tevreden mee ben. Het ligt ons heel na aan het hart. In Nederland hebben wij geen bedrijfsscholen meer en het vakonderwijs is achteruitgegaan. De arbeidsmarkt heeft dat echter wel nodig. Daarom vind ik dat het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid hierin het voortouw moet kunnen nemen en hierop andere ministeries moet kunnen aanspreken. De minister heeft dit toegezegd en wij zullen volgen wat een en ander zal opleveren.

Wij zijn niet tevreden over het aannamebeleid bij de overheid. Complimenten voor wat er bij Sociale Zaken en Werkgelegenheid gebeurt. Dat is een heel goede beweging. Wij weten echter ook dat er ministeries zijn die de deur gewoon dichthouden. Zij stellen dat zij de lat hoog leggen en daarom geen Wajong'ers kunnen aannemen. Vandaar dat wij daarop nader willen ingaan door middel van een motie. Wij geven geen percentage aan, maar vragen in deze motie of de regering haar inspanningen op dit punt aanzienlijk wil vergroten.

De **voorzitter**: Ik zal het u vergemakkelijken en de motie voorlezen.

**

Mevrouw **Goyert** (CDA): Oké, voorzitter. Wij vragen nogmaals extra aandacht voor dit punt omdat de overheid het voorbeeld dient te geven.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Goyert, Elzinga, Westerveld, Van de Beeten en Kuiper wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat bevordering van participatie van jonggehandicapten afhankelijk is van de bereidheid van werkgevers om voor hen arbeidsplaatsen in te richten;

overwegende dat de overheid als werkgever hierbij een voorbeeld- en voortrekkersrol heeft te vervullen;

spreekt uit dat de regering haar inspanningen op dit punt aanzienlijk dient te vergroten;

verzoekt de regering om begin 2012 de Kamer te informeren over de resultaten op landelijk overheidsniveau,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter I (31780).

**

*N

De heer **Yildirim** (Fractie-Yildirim): Voorzitter. Ook ik dank de minister voor zijn beantwoording. Ik heb in eerste termijn aangegeven dat wij de intentie om regelgeving te maken om jongeren aan het werk te helpen en hun participatie in de samenleving te bevorderen, van harte steunen.

Op sommige punten verschillen onze standpunten echter fundamenteel van die van de regering. De minister wil afwachten hoe werkgevers reageren op de voorgestelde nieuwe wetgeving en daarna bekijken welke eisen aangescherpt moeten worden. Wij vinden dat te vrijblijvend. Juist in een tijd waarin sprake is van een crisis waardoor deze jongeren moeilijk aan het werk komen, is het noodzakelijk om eisen te stellen aan de werkgevers. De overheid kan dat doen omdat zij die werkgevers ook in bescherming neemt. Zij moet zich actiever opstellen bij het vinden van werk en bij het geven van steun aan jongeren die anders niet aan werk kunnen komen.

Wij verschillen ook fundamenteel van mening op het gebied van de loonontwikkeling. Het mag niet zo zijn dat iemand met een handicap jarenlang moet werken voordat hij het minimumloon krijgt, terwijl iemand zonder een handicap meteen in aanmerking komt voor het minimumloon. Naar onze mening houdt de regelgeving een ongelijkheid in stand. Enerzijds is niemand is schuldig aan het feit dat hij gehandicapt en anderzijds gaat de overheid ervan uit dat iemand met een handicap niet voldoet aan normale regelgeving. Wij vinden dat dit niet kan. Dat creëert een scheve arbeidsverhouding en dat is niet wenselijk.

Jongeren die studeren, dreigen er via de nieuwe Wajong-regeling financieel op achteruit te gaan. Dat moet rechtgetrokken worden.

Iemand die gehandicapt is, wordt bij het opleggen van sancties wel op dezelfde wijze behandeld als iemand zonder een handicap die wel in aanmerking komt voor het minimumloon. Naar onze mening kan dat niet als je ervan uitgaat dat iemand die gehandicapt is, niet in aanmerking kan komen voor het minimumloon. Wij vinden dat niet goed. Er zouden op dat gebied verzachtende maatregelen getroffen moeten worden.

De **voorzitter**: Wij zijn gekomen aan het eind van de tweede termijn van de Kamer. Ik zie dat de minister graag enkele minuten schorsing wil om zijn gedachten te ordenen.

**

De vergadering wordt van 22.00 uur tot 22.15 uur geschorst.

*N

Minister **Donner**: Voorzitter. Mevrouw Swenker voerde nog vier punten aan, waarop ik zal ingaan. Er is sprake van een misverstand. Ik begin met de indicatiestelling. Met deze regeling verandert de indicatiestelling ten principale. Bij achttien wordt niet meer de vraag gesteld of sprake is van

volledige of gedeeltelijke arbeidsongeschiktheid, de enige vraag is of er een beperking is die zodanig is dat iemand niet verwacht kan worden het minimumloon zelfstandig te verdienen. Dat is het criterium dat niet kan worden veranderd. Pas bij het bereiken van 27 jaar, of in de uitzonderingsbepaling eerder, maar nadat er vijf jaar is gewerkt, komt meer precies de vraag aan de orde wat de verdien capaciteit is. Het is dus precies zoals zij het vraagt: dat vindt niet meer aan het begin plaats, maar pas als de ervaring is opgedaan, als het beeld er is over het werken, dit alles volstrekt vanuit het beeld van wat er mogelijk is, en niet vanuit de beperkingen. Die kunnen dan worden vastgesteld omdat men daarmee ervaring heeft.

Mevrouw Swenker vindt van de ontwikkeling van het project Passend onderwijs dat daarbij niet moet worden gewacht op het veld. Dat is ook niet wat staatssecretaris Dijkema heeft betoogd. Wel heeft zij aangegeven dat het op dit terrein niet aangaat om wederom het onderwijs te confronteren met een wijziging in de regelgeving die dan maar moet worden uitgevoerd. Daarom heeft zij vorig jaar gekozen voor het project Passend onderwijs, waarbij inderdaad die verandering plaatsvindt en waarbij nu al resultaten blijken uit het feit dat scholen zich meer richten op de arbeidsparticipatie. Het is geen kwestie van onwil, maar van gebrek aan ervaring en aan inzicht in wat er mogelijk is. Daarbij heeft de staatssecretaris toegezegd dat ze in 2011 met wetgeving komt. De enige versnelling die plaats kan vinden, is dat ze in 2010 met wetgeving komt. In die zin is dat niet de fundamentele verandering. Nogmaals, dat is juist vanwege de ervaring die mede door onderzoek door de Staten-Generaal is vastgesteld dat je het onderwijs niet moet confronteren met wijzigingen in wetgeving, maar met wijzigingen zoals die geleidelijk aan ontstaan. Ik meen dat er op dat punt geen fundamenteel verschil is.

Mevrouw Swenker vindt dat instrumentarium en regelgeving eenvoudiger zouden kunnen. Het voorliggende wetsvoorstel kent bepalingen die zich niet richten op werkgevers, maar op het UWV, belast met de uitvoering, ook als het gaat om de berekening van de uitkering. Dat zijn gewoon bepalingen die het UWV moet uitvoeren, en waarvan verwacht mag worden dat die behoorlijk worden toegepast. Het instrumentarium voor werkgevers is eventueel de loondispensatie. Die regeling vergt inderdaad vaststelling, en het is nu juist een van de regelingen waarvan is gezegd: de administratieve lasten daarvan kunnen op verzoek van de werkgever worden overgenomen door het UWV. Een andere regeling die aan de orde is, is bijvoorbeeld de toepassing van de Ziektewet. Dat is niet anders dan voor iedere andere werknemer die men heeft en die niet onder de Wajong valt, maar ook op dat punt kunnen de daarmee gepaard gaande administratieve lasten uit handen worden genomen. Het gaat er niet om dat de wetgeving gecompliceerder wordt: deze wetgeving is voor werkgevers in tal van opzichten juist niet gecompliceerder geworden, maar er zitten

onvermijdelijk administratieve lasten aan het systeem van loondispensatie. Juist op die punten wordt erin voorzien dat de lasten, waar die onvermijdelijk zijn, uit handen kunnen worden genomen. Dat kan dus geen obstakel zijn voor de werkgever.

Mevrouw Swenker heeft gezegd dat de Wajong prioriteit krijgt boven de hele groep. Ik bestrijd dat. De WIJ is per 1 oktober in werking getreden. Deze Wajong-regeling is een wijziging die voor 1 januari op de agenda staat. Op dit moment zijn er in de verschillende categorieën inderdaad minder banen. Maar het gaat om heel verschillende soorten banen. Als ik het heb over jeugdwerkloosheid, gaat het om ervaringsplaatsen en stages voor jongeren die uit school stromen. Als ik het heb over mensen in de WSW, heb ik het over mensen die uitgeplaatst worden vanuit de sociale werkplaatsen. Als ik het heb over de Wajong, heb ik het in wezen over banen die vaak nog moeten worden gevonden bij werkgevers, omdat die mede rekening moeten houden met de beperkingen. Als we al die groepen onder een wettelijke regeling brengen, als dat al wenselijk is, zou dat de problematiek op geen enkele manier veranderen. Als verdringing plaatsvindt, zal die nog steeds plaatsvinden. Maar ik stelde juist dat verdringing niet plaatsvindt, omdat het gaat om verschillende groepen die in aanmerking komen voor verschillende banen, en om verschillende systemen van begeleiding die nu juist niet door elkaar heen lopen. Ik ga ervan uit dat dat niet de punten zijn op grond waarvan deze regeling niet door moet gaan. Juist deze regeling maakt mogelijk wat nu niet gebeurt, namelijk dat deze jongeren een nog betere kans krijgen op de arbeidsmarkt. Ik zei al: op dit moment, vooruitlopend op de regelingen, vinden er al veranderingen plaats bij het UWV die ertoe leiden dat op dit moment de participatie onder Wajong'ers ook in het bestaande bestand al aan het toenemen is, ondanks het feit dat vanwege de situatie op de arbeidsmarkt daar minder ruimte is.

De heer Kuiper heeft een vraag gesteld over de ontwikkeling van vakonderwijs in het speciaal onderwijs. Er zijn twee zaken die uit elkaar moeten worden gehaald. Op welke wijze wordt het bestaande speciaal onderwijs meer gericht op uitstroom naar arbeidsparticipatie, en is ze daar ook op gericht? In dat kader is juist een van de elementen waarmee we bezig zijn het inschakelen van het speciaal onderwijs, de roc's en andere onderwijsinstellingen in de bestaande Wajong-netwerken, waar werkgevers nu juist de contacten onderhouden met het UWV. Langs die weg vindt de eerdere inschakeling van werkgevers bij de hele problematiek plaats. Verder noem ik daarbij de jobcoaches, die die ervaring hebben, en die ook contacten hebben bij werkgevers. Wat daarvan onderscheiden moet worden, is de discussie over de vakscholen en hun mogelijkheden met het oog op de uitval uit het onderwijs. Als die er zijn, heeft dat potentieel gunstige gevolgen voor de mensen in de Wajong. Maar we gaan niet speciaal voor jongeren die potentieel in de Wajong stromen, vakscholen oprichten. Dat is namelijk een totaal andere populatie. Kortom, het betrekken van de

werkgevers bij het speciaal onderwijs dat er al is en een grotere nadruk op de arbeidsparticipatie op dat terrein vormen een ontwikkeling die aan de gang is. Ik heb de heer Kuiper gezegd dat ik de stand van de discussie daarover zal proberen weer te geven. Nogmaals, dat vergt onvermijdelijk overleg met Onderwijs, maar ik zal proberen hem zo snel die informatie geven. De discussie over wat er nu gebeurt met vakscholen is primair een discussie die moet worden gevoerd met de staatssecretaris van Onderwijs. De andere staatssecretaris gaat daarover.

Over het punt van de loonvorming dreigen toch ook misverstanden. Ik was zelf ook enigszins op het verkeerde been gezet door de formulering van de vraagstelling door de heer Kuiper en de 50%. Ik verwijs hem voor de regelingen op dit terrein naar de artikelen 5.7.2 en 5.7.3. Artikel 5.7.2 gaat over de inkomensondersteuning van de werkregeling. Dat is het fundamentele mechanisme hoe men in de periode tussen 18 en 27 jaar van iedere euro die men verdient de helft zelf behoudt en men er meer aan inkomen op vooruit gaat zodra bij werkzaamheden het inkomen boven de 20% van het minimumloon uitkomt. De fundamentele vernieuwing van deze regeling in relatie tot de bestaande regeling is dat boven de leeftijd van 27 jaar, dus nadat is vastgesteld wat de resterende verdien capaciteit is van een persoon, de betrokkene ook het minimumloon zal krijgen zolang deze naar zijn resterende verdien capaciteit werkt.

Dat beantwoordt precies de vragen die erover zijn gesteld. De hier voorgestelde systematiek komt er namelijk op neer, zeg ik ook tot de SP-fractie, dat wie eenmaal in de stabiele fase zit en werkt naar zijn resterende verdien capaciteit, het minimumloon ontvangt. In artikel 5.6.7 is de mogelijkheid voorzien dat onder bepaalde omstandigheden ook die duurzame resterende verdien capaciteit eerder dan op het 27ste levensjaar kan worden vastgesteld, namelijk als sprake is van een periode van ten minste vijf jaar arbeid in een aaneengesloten tijdvak, waarbij ook geen sprake is van verdere verbetering van de verdien capaciteit. Kortom, als uit de praktijk blijkt dat een stabiele fase heeft plaatsgevonden. Als dat is vastgesteld, zal iemand in aanmerking komen voor het minimumloon onder de regeling die nu is voorzien voor 27 jaar als hij werkt naar de mate van zijn resterende verdien capaciteit. De enige benedengrens die het wetsvoorstel op dat punt stelt, is de 25% van de grondslag die wordt genoemd in artikel 5.7.3.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Ik dank de minister voor dit antwoord. Dus dit is de consequentie van het amendement-Van Hijum? Die vijf jaar is ingebouwd in de wet en dat betekent dat iemand van wie de verdien capaciteit is vastgesteld voor het 27ste levensjaar inderdaad op het minimumloon wordt gesteld. Zo moet ik dat dus nu begrijpen.

Minister **Donner**: Even preciezer. De regeling gaat uit van wat vanaf het begin in het wetsvoorstel zat, namelijk het onderscheid tussen voor 27 jaar en na 27 jaar. Voor 27 jaar is er een systeem van

bijverdienen, waarbij van iedere euro die men bijverdient 50 cent wordt geanticumuleerd en men 50 cent meer verdient. Na 27 jaar geldt een formule waarbij het inkomen in de gevallen dat men werkt naar resterende verdien capaciteit, in ieder geval wordt aangevuld tot het minimumloon. Die regeling in gevolge de wijziging in artikel 5.6.7 was niet naar aanleiding van de motie-Van Hijum; het was een discussie met de heer Spekman en de heer Van Hijum. Ik geloof inderdaad dat dit bij nota van wijziging is gebeurd, maar dat staat mijn niet meer precies voor de geest. Dit is de regeling die het mogelijk maakt die 27 jaar naar voren te halen. Vanaf dat moment zal dan ook aanvulling plaatsvinden tot het minimumloon als wordt gewerkt op het niveau van de resterende verdien capaciteit.

Mevrouw **Westerveld** (PvdA): Ik vraag het toch nog maar even. Ik heb die artikelen gelezen en ik ben heel slecht in dit soort artikelen, met 0,75* g punt 0,25. Ik kan het niet volgen. Als wij spreken over de doelgroep onder de 27 jaar, waarbij wij het niet hebben over die uitzondering van die vijf jaar, en wij spreken over iemand die werkt tot wat hij maximaal kan, dan weet ik dus dat hij van iedere euro 50 cent mag houden. Is het dan denkbaar dat deze persoon op een zeker moment, met die arbeid die hij maximaal kan verrichten, tot het minimumloon komt? Of zegt de minister dat hij daaraan door die bijverdienregeling waarschijnlijk nooit aan toe zal komen? Heeft dit te maken met de zwaarte van zijn handicap of kan de jonggehandicapte die al onmiddellijk het werk gaat hervatten, maar nooit het minimumloon op eigen kracht kan halen, in principe met de aanvulling vanuit die arbeid-moet-lonenregeling wel aan het minimumloon komen?

Minister **Donner**: Men kan met deze regeling ook tot het minimumloon komen. Dat volgt uit de formule.

Mevrouw **Westerveld** (PvdA): Is de vraag of die persoon dat kan afhankelijk van hoe zwaar hij gehandicapt is? Als iemand echt maar heel weinig kan verdienen, zal hij er dan waarschijnlijk nooit aan komen of is dat niet het cruciale punt?

Minister **Donner**: Tot 27 jaar hangt het af van wat hij doet. Als zijn werkelijke verdien capaciteit wezenlijk lager ligt dan bijvoorbeeld 50% van het minimumloon, dan zal hij inderdaad in beginsel niet komen tot het minimumloon. Vanaf 27, of zoveel eerder als blijkt dat bijvoorbeeld die 50% een stabiele situatie is, kan dan de resterende verdien capaciteit op bijvoorbeeld 50% worden vastgesteld. Als hij vanaf dat moment die 50% resterende verdien capaciteit waarmaakt, wordt het aangevuld tot het minimumloon.

Mevrouw **Westerveld** (PvdA): Onder de 27 kan het dus voorkomen dat hij niet aan het minimumloon komt, ook al doet hij alles wat hij kan?

Minister **Donner**: Ja. Dat geldt zolang er nog een situatie van ontwikkeling is. Het is de functie van artikel 5.6.7 dat ook onder de 27 die regeling al kan ingaan, op voorwaarde dat er na vijf jaar aaneengesloten arbeid een stabiele situatie blijkt te zijn. Dat is het punt van de heer Kuiper. Ik hoop dat dit punt daarmee duidelijk is.

De heer Kuiper heeft nog gevraagd naar de kosten hiervan. Die zijn op dit moment geschat op 3 mln. en zijn voorzien in de begroting van Sociale Zaken.

Er is gevraagd naar de visie op de toekomst van het bestel. Ik heb dit ook al aangegeven in antwoord op de vragen van de heer Thissen. Ik zie voor de toekomst dat de regelingen op tal van punten naar elkaar toe groeien. Dat was in wezen ook de vraag aan de commissie -De Vries, namelijk dat je op dit moment moet vaststellen dat wij spreken over verschillende personen die geheel of ten dele arbeidsongeschikt zijn en dat wij dit in verschillende wettelijke regelingen hebben opgenomen, waardoor dit onderscheid er is. Dat naar elkaar toe groeien vindt nu al plaats. In wezen hebben wij in eerste instantie in de WIA een regeling over bijverdienen opgenomen. Oorspronkelijk zat in de WAO ook een zaagtandfiguur, zoals wij die nu kennen in de bestaande Wajong-regeling. Met de nieuwe regeling wordt de zaagtandregeling afgeschaft en komt er een bijverdienregeling die aansluit op de gedachte van de WIA. De volgende stap is dat wij het breder uitproberen voor de groep waar de commissie -De Vries zich over gebogen heeft. Die synchronisatie, het in elkaar opgaan van regelingen, vindt al plaats.

Ook in de uitvoering en in de praktijk is te zien dat de zaken naar elkaar toe groeien, juist door de samenwerking gecreëerd op de Werkpleinen. Daar werken gemeenten en UWV samen. Ik zie op dat punt ook een verdergaande ontwikkeling als het gaat om de uitvoering.

Een en ander laat onverlet dat wij op dit terrein te maken hebben met verschillende groepen. Een eerste fundamenteel onderscheid is tussen personen die in een arbeidssituatie arbeidsongeschikt worden en personen die door aangeboren gebreken arbeidsongeschikt zijn. Bij de eerste groep is al sprake van een werkgever. In de praktijk blijkt het veel beter om de werkgever aan te spreken als degene die zo goed mogelijk voor re-integratie moet zorgen. Bij de tweede groep, met gebreken ontstaan buiten arbeid, gaat het om een groep mensen met aangeboren gebreken of mensen die op jonge leeftijd gebreken hebben gekregen die het waarschijnlijk maken dat zij nooit kunnen werken. Het gaat ook om een groep mensen die in de Wwb of de WSW zitten, namelijk mensen van wie later gebleken is dat men beperkingen heeft die het onmogelijk maken om te werken. Die instroom zal verschillend blijven. Dat betekent niet dat wij op andere niveaus gescheiden regelingen moeten hebben. Het zal vaak gaan om werkgevers die men zoekt buiten de bescherming van de werkplaats. Dat betekent wel dat ik meen dat wij uiteindelijk niet zonder de figuur van de beschermde werkplaats kunnen. Er blijven mensen die beschermde werkplaatsen of beschermde

werkgelegenheid nodig hebben. Die elementen blijven. Ik verwacht wel dat in het licht van de praktijk, en van wat wel of niet werkt, er een verdere integratie en naar elkaar toe groeien van de verschillende regelingen zal plaatsvinden. Uiteindelijk blijf ik vooropstellen dat het bij al deze regelingen gaat om het doel van hoe mensen met beperkingen, aangeboren of verkregen op latere leeftijd, een plaats in de samenleving en op de arbeidsmarkt krijgen en hoe zij de steun krijgen die zij daarbij nodig hebben om zo goed mogelijk tot hun recht te komen. Dat vergt voor de verschillende groepen nu eenmaal een verschillende aanpak. Vandaar dat ik heb gezegd dat ik niet door de werkelijkheid onder één wettelijke regeling te brengen de werkelijkheid homogeen kan maken. De werkelijkheid is verscheiden.

Er is gevraagd naar de cultuuromslag door de heer Kuiper. Er is al eerder reden geweest om het project voor cultuuromslag bij Wajong in gang te zetten, teneinde dit te bereiken.

Ik denk dat de heer Thissen en ik in hoge mate op dezelfde manier naar de problematiek kijken. Dat bleek vooral in zijn tweede termijn. Ik denk dat er inderdaad een probleem is al het gaat om de doorzettingsmacht. Ik kan welke uitvoeringsorganisatie dan ook niet een doorzettingsmacht geven als ik niet eerst heb bepaald ten opzichte van welke werkgever die geldt. Als een werkgever bereid is om iemand op te nemen, heb ik geen doorzettingsmacht nodig. Als een werkgever niet bereid is om iemand op te nemen, veronderstelt dat een figuur van een quotum voordat ik kan spreken over doorzettingsmacht. De heer Thissen heeft al gezegd daar niet aan toe te zijn. Die twee hangen enigszins samen. Fundamenteel op dat punt blijft het volgende probleem. De heer Thissen kent die ervaring. Het succes van de inschakeling van Wajong in de bedrijven is inderdaad een kwestie van bereidheid van de werkgever, maar ook van de omgeving binnen de werkplaats om samen te werken met iemand met beperkingen. Naar de ervaring leert gaat dat in goed in de meeste gevallen. Ik kan dat echter niet afdwingen. Ik kan eventueel via quota en via doorzettingsmacht iemand bij een werkgever neerzetten. De kans is dan groot dat die er vervolgens, omdat het niet vrijwillig is, weer uitgewerkt wordt. Dan is de schade uiteindelijk groter dan de winst van de doorzettingsmacht.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Dat snap ik heel goed. Het gaat erom dat de minister, en de staatssecretaris, in de Wet investeren in jongeren en in deze wetswijziging voor de Wajong heel terecht mensen het recht geeft op een plek om mee te doen en om daarbij ondersteund te doen. De minister geeft de uitvoeringsinstantie de plicht om daaraan uitvoering te geven. De uitvoeringsinstantie heeft echter niet de macht om een plek op een ROC of bij een ondernemer of werkgever in stad of regio af te dwingen. Dan komt het op stimulering aan. Ik ben bang dat mensen met een handicap en jongeren in de WIJ teleurgesteld worden als de uitvoeringsorganisatie

niet kan leveren waarop zij volgens de wet recht op hebben.

Minister **Donner**: De heer Thissen gaat verder dan wordt voorgesteld in het wetsvoorstel. Er ligt geen recht op arbeid voor, maar een recht op arbeidsondersteuning en een recht op het zoeken naar een plaats. Ik ben mij er van het begin af aan van bewust geweest dat een uitvoeringsinstantie niet kan garanderen dat er een baan is. Wij kunnen daar ons best voor doen, maar ik kan het probleem niet oplossen met doorzettingsmacht voor een op voorhand niet te identificeren werkgever. Dat veronderstelt een verdere stap. Ik heb al aangeven dat de ontwikkelingen op dit punt nog niet afgelopen zijn. Hier moeten wij echter de vuistregel naleven dat 80% eigener beweging moet gebeuren voordat een regeling voor de resterende 20% zin heeft.

De heer Elzinga heeft enkele opmerkingen gemaakt. Ik dacht in eerlijkheid met de toelichting aan het adres van de heer Kuiper duidelijk gemaakt te hebben dat zijn stelling niet opgaat. Dat is juist een van de belangrijke veranderingen van de regeling. Na het bereiken van de stabiele fase wordt het inkomen van wie werkt naar zijn resterende verdien capaciteit aangevuld tot het minimumloon. Het zal dus niet gebeuren dat men naar vermogen werkt en toch onder het minimumloon blijft. Dat kan niet als gevolg van de bepalingen die nu voorliggen. In de fase tussen 19 jaar en 27 jaar is, juist vanuit de gedachte dat er een prikkel moet zijn, gekozen voor andere systemen. Er is juist afgestapt van het systeem met sprongen, die immers vaak het effect hebben dat mensen een nieuwe baan aanvaarden en er in de praktijk vaak op achteruit gaan.

De heer **Elzinga** (SP): Om een misverstand te voorkomen: ik had het over de situatie van de jongeren tussen 18 en 27.

Minister **Donner**: Dat zou nou weer ten principale onredelijk zijn ten opzichte van jongeren die geen handicap hebben. In de WIJ hebben wij ook een systeem geïntroduceerd. Er vindt een ontwikkeling plaats. Ook daar is sprake van een zo groot mogelijke synchronisatie met andere regelingen.

Voorzitter. Dan kom ik bij de beoordeling van de ontwikkeling van de sociale wetgeving in Nederland. Ik denk dat het verkeerd is om te spreken van een beschamende situatie, gegeven de vooruitgang die wij geboekt hebben. Ik zal daar nu niet op ingaan. Wij krijgen vermoedelijk nog vele gelegenheden om daarover te spreken.

Dan kom ik bij de vraag wanneer de minister wel bereid is om verplichtingen voor werkgevers in te voeren. Ik ga nu primair uit van een bepaald proces. Ik wil geleidelijk aan, liefst zo snel mogelijk, langs de huidige weg vooruitkomen. Dan moet je niet daar niet op zeggen: als je niet doet wat ik wil, ga ik dat doen. Dat werkt meestal averechts.

Mevrouw Westerveld heeft gevraagd wat uiteindelijk mijn ambitie is. Mijn ambitie is dat wij voor rond de 50% van de instroom vrij snel een

plaats vinden bij reguliere werkgevers. Daar hebben wij nu de schatting van het UWV voor, die ook in de praktijk bevestigd lijkt te worden. Ik hoop dat wij voor een verdere 20% een systeem ontwikkelen waardoor zij hun mogelijkheden kunnen ontwikkelen en een plaats vinden waar zij tot hun recht kunnen komen. Mijn ambitie berust niet op het beeld van zielige mensen met beperkingen voor wie wij wat moeten doen, maar op waardering voor wie die mensen zijn. Dat realiseren is geen proces van één of twee jaar. Dat zal meer tijd vergen. Daarom ga ik op dat punt ook geen verwachtingen wekken voor kwantitatieve ontwikkelingen.

Over de overgangsregeling is ook een motie ingediend. Ik ben mij bewust van de formulering. Mag ik daar toch dit naast plaatsen? De normale figuur bij overgangsregelingen is dat mensen in de oude regeling door de wetgever, zonder dat ze een keuze hebben, onder de nieuwe regeling worden gebracht. Het uitzonderlijke in deze situatie is dat wij een keuze bieden. Ik heb al aangegeven wat de motieven zijn. Daarmee is minder goed verenigbaar de mogelijkheid dat men kan kiezen om weer terug te vallen, zeker vanwege de fundamenteel betere bijverdienmogelijkheden in de nieuwe regeling en de situatie na het bereiken van de 27-jarige leeftijd of een stabiele situatie. Het enige wat daartegenover staat, is een grotere drang voor de arbeidsinschakeling. Wij kunnen minder goed werken als men op ieder moment kan kiezen of men weer terug wil in de oude regeling.

Mevrouw Westerveld zegt dat het binnen zes maanden is. Als men het binnen zes maanden doet, dan betekent het dat men nooit meer kan kiezen om naar de nieuwe regeling te gaan of, als men dat doet, dat men opnieuw terug kan stappen. Het is uitzonderlijk dat wij zo lang twee regelingen naast elkaar laten bestaan. Dat hangt samen met het feit dat de ingroeimogelijkheden de essentie van de nieuwe regeling zijn en dat wij het niet meer kunnen waarborgen voor het bestaande bestand. Er moet op een gegeven moment wel gekozen worden. Nu ben ik mij ervan bewust dat wij het hebben over een situatie die pas werkelijkheid wordt als wij op basis van de ervaringen met een nieuwe regeling kunnen constateren dat wij het aan kunnen. Als wij ondanks de bedenkingen, van onder anderen de heer Thissen, de werkgevers kunnen vinden en die ondersteuning kunnen bieden, dan bieden wij die mogelijkheden. Ik vind het logischer om dat punt in aansluiting op de uitleg van mevrouw Westerveld onder ogen te zien als wij aan de AMvB toe zijn. Voordat die aan de orde komt, kunnen wij kijken in hoeverre de mogelijkheid die mevrouw Westerveld wenst, gerealiseerd kan worden en op welke wijze dat het beste gedaan kan worden. Dat is beter dan dat wij nu tegenover elkaar komen te staan over een theoretische situatie die zich niet onmiddellijk zal voordoen.

Mevrouw **Westerveld** (PvdA): Dank voor de toezegging. Ik begrijp dat de minister zegt dat dit punt terugkomt en dat de Kamer hierover geïnformeerd zal worden. Hij heeft de boodschap verstaan en weet wat ongeveer de bedoeling is. Ik

voeg er nog aan toe dat het niet mijn bedoeling is om een regeling tot achter de komma uit te lijnen. Daarom staat er ook het woord "bijvoorbeeld" in. Is dat overgekomen?

Minister **Donner**: Ik ben mij bewust van uw zorgen en die van de andere indieners. Ik heb aangegeven dat er meer fundamentele aspecten aan de orde zijn, ook met betrekking tot de overgang, en dat het geen vrije keuze kan blijven. Ik heb toegezegd dat wij, mijn opvolger of ik, op dit punt zullen terugkomen voordat wij aan de AMvB toekomen, vooral ook in het licht van de ervaringen die wij dan hebben en met het oog op de manier waarop wij dat doen. Dan zullen wij bekijken in hoeverre daaraan voldaan kan worden, dan wel of wij daar eventueel op andere wijze een mouw aan kunnen passen.

Mevrouw Goyert kwam terug op de belemmeringen die er op dit moment bestaan met betrekking tot de informatie wanneer er een vraag is van een werkgever. Het is geen probleem van alleen maar een computer. Wij hebben nu een bestand van 190.000 mensen, die allemaal ingestroomd zijn in een situatie waarin iedereen uitging van een uitkering. Die mensen hebben beperkingen en die moet je vooral niet lastig vallen met re-integratie; dat was de opzet van de huidige regeling. Pas in de afgelopen drie à vier jaar is er op dat punt een wijziging gekomen. De wet eist op dit moment dat niet het UWV de re-integratie doet, maar re-integratiebedrijven. Al deze mensen zijn toegedeeld aan re-integratiebedrijven. Die bedrijven hebben de kennis van waar de banen zitten. Dat was de essentie voor het inschakelen van re-integratiebedrijven. De kennis van waar de plaatsen zijn, is vaak bedrijfskapitaal van een re-integratiebedrijf. Derhalve zit in deze systematiek dat wij geen overzicht hebben van wie waar zit en waar welke banen aan de orde zijn. Nu is de praktijk ontstaan dat men zich meer rechtstreeks tot het UWV wendt, maar onder de huidige situatie kan het UWV niet anders doen dan verwijzen naar een re-integratiebedrijf. Daarom heb ik ook gezegd dat het UWV in de nieuwe aankoopregelingen een voorziening heeft getroffen, waarbij van re-integratiebedrijven wordt verlangd dat zij informatie uitwisselen en onderling die informatie organiseren. Het is dus veel meer dan een probleem van computers, hoewel ik ook de ervaring heb dat je er niet te veel op moet vertrouwen, zeker als het om deze aantallen gaat.

Dan het aannamebeleid waar de heer Yildirim naar vroeg. Het fundamentele punt blijft inderdaad of ik werkgevers moet verplichten. Over het punt van de uitkering van studie, zeg ik dat de huidige situatie onredelijk is. Iemand die onder de Wajong valt, krijgt namelijk inkomensondersteuning op grond van de Wajong en krijgt studiefinanciering als student. Die persoon krijgt dus ten principale veel meer dan iedere andere student, zonder dat dit samenhangt met zijn beperkingen. Om die reden is dat toch een andere situatie.

Dan een tweede punt wat de sancties betreft. Uiteraard stelt deze regeling ook een aantal

waarborgen. Maar de essentie van de invalshoek via de arbeidsondersteuning, is dat inkomensondersteuning in het verlengde ligt van de arbeidsondersteuning en niet andersom. Daarom is het minder een sanctie, want men mag ervoor kiezen om niet voor arbeidsondersteuning in aanmerking te komen. Maar dan kan men ook geen inkomensondersteuning krijgen. Dat is geen sanctie, maar een eigen keuze.

Ik ben zojuist al sprekend ingegaan op de motie van mevrouw Westerveld. Daarnaast liggen er twee moties die eigenlijk hetzelfde onderwerp hebben, namelijk de vraag in welke mate de rijksoverheid als werkgever personen waarover wij het hier hebben, in dienst zou kunnen nemen. Op dit punt gaat de motie van de heer Thissen ongetwijfeld verder dan die van mevrouw Goyert. Daarin wordt gevraagd om een aanzienlijke inspanning en die wordt dan geplaatst in een context van een breder vraagstuk, namelijk hoe krijg ik andere werkgevers. Daarom zou je kunnen zeggen dat die motie meeromvattend is.

Ik wijs erop dat ik mij op beide punten in een moeilijke positie bevind. In de Tweede Kamer is over dit punt gesproken met de minister van Binnenlandse Zaken en er zijn daar ook soortgelijke moties ingediend. De minister van Binnenlandse Zaken heeft het overzicht van wat er gebeurt en welke mogelijkheden er zijn. Ik kan op dit punt niet anders dan de motie, in ieder geval die van de heer Thissen, ontraden. In de motie van mevrouw Goyert wordt gesteld dat de inspanning aanzienlijk vergroot moet worden, ook van de rijksoverheid. Zij zegt dat er nog meer bovenop moet. Dat onderken ik, maar ik kan nu alleen maar zeggen dat ik dit aan het oordeel van de Kamer moet overlaten. Dit laat onverlet dat de minister van Binnenlandse Zaken hierop zal moeten reageren, tenzij beide moties worden aangehouden tot een moment dat ze ook besproken kunnen worden met de minister van Binnenlandse Zaken op het punt van de kwantitatieve doelstelling. Het is bekend dat wij ook in een proces van taakstelling zitten waardoor wij op dit moment uiteindelijk eerder minder dan meer mensen aannemen.

Het tweede onderdeel van de motie is in wezen overbodig. Tijdens de algemene politieke beschouwingen in de Tweede Kamer is er een motie van mevrouw Hamer aangenomen die ook betrekking heeft op "social return". De minister van Binnenlandse Zaken bereidt op dit moment een kabinetsstandpunt voor. Dit zal aan de Tweede Kamer worden voorgelegd en ik zal ervoor zorgen dat dit ook de Eerste Kamer bereikt. Over een meer bijzonder punt dat op mijn terrein ligt, namelijk de vraag op welke wijze ik dit instrument kan gebruiken om de inschakeling van mensen in de Wajong of de WSW te bevorderen, had ik al toegezegd dat ik de Kamer een brief zou sturen. Ook daarover is een motie aangenomen in de Tweede Kamer. Ik heb toegezegd dat ik nog voor de behandeling van de begroting van Sociale Zaken in ieder geval op dat aspect zal ingaan. Daar is de motie dus niet voor nodig. Voor het andere punt kan ik niet anders dan de motie ontraden.

Voorzitter. Hiermee kom ik aan het einde van deze termijn van beantwoording. Tot slot spreek ik de wens uit dat de wet nu kan worden aanvaard. Dit zal niet het laatste woord zijn in het proces om mensen met een beperking een zo goed mogelijke plaats in de samenleving te geven en daar tot hun recht te laten komen, maar dit is wel een belangrijke stap en in ieder geval een noodzakelijke stap. Ik hoop dat ik in die zin alle partijen heb overtuigd van het belang van dit wetsvoorstel.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**: Ik dank de minister voor de beantwoording in tweede termijn.

Ik vraag de minister nog of een stemming volgende week over het wetsvoorstel en de moties zijnerzijds op problemen zal stuiten. Ik heb begrepen dat enkele leden nog nader beraad in hun fracties willen voeren om te bezien welk standpunt zij uiteindelijk zullen innemen over dit wetsvoorstel. Als dit bij de minister niet op bezwaar stuit, stel ik voor dat wij volgende week stemmen over het wetsvoorstel en de moties.

**

Minister **Donner**: Voorzitter. Ik heb op dit moment niet helemaal het overzicht over mijn agenda en ik weet niet of ik zelf aanwezig zou kunnen zijn. Dit hoeft de Kamer echter niet te verhinderen om te stemmen en als dat kan bevorderen dat zo veel mogelijk mensen dit wetsvoorstel steunen, dan wijk ik graag.

De **voorzitter**: Wij zullen u op voorhand excuseren nu u dit gezegd hebt. Ik stel dus voor om volgende week over het wetsvoorstel en de moties te stemmen.

**

Daartoe wordt besloten.

De **voorzitter**: Tot slot wens ik eenieder wel thuis.

**

Sluiting 23.07 uur.

!Besluiten en ingekomen stukken!

*N

Lijst van besluiten:

De Voorzitter heeft na overleg met het College van Senioren besloten om de plenaire behandeling van de volgende (wets)voorstellen te doen plaatsvinden op:

24 november 2009 (hamerstukken)

Partiële wijziging van het Wetboek van Strafrecht, Wetboek van Strafvordering en enkele aanverwante wetten in verband met rechtsontwikkelingen, internationale verplichtingen en geconstateerde wetstechnische gebreken en leemten (31391);

Wijziging van de Mijnbouwwet in verband met het stimuleren van een actief gebruik van vergunningen voor opsporing, winning en opslag (31479);

Goedkeuring van het op 25 oktober 2007 te Lanzarote tot stand gekomen Verdrag van de Raad van Europa inzake de bescherming van kinderen tegen seksuele uitbuiting en seksueel misbruik (Trb. 2008, 58) (31808, R1872);

Uitvoering van het op 25 oktober 2007 te Lanzarote tot stand gekomen Verdrag van de Raad van Europa inzake de bescherming van kinderen tegen seksuele uitbuiting en seksueel misbruik (Trb. 2008, 58) (31810);

Uitvoering van verordening (EG) nr. 1082/2006 van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie van 5 juli 2006 betreffende een Europese groepering voor territoriale samenwerking (EGTS) (PbEU L 210) (Uitvoeringswet EGTS-verordening) (31926);

Regeling voor aanpassing van bedragen in de Wet op het kindgebonden budget en niet-indexering van kinderbijslagbedragen en bedragen kindgebonden budget in de jaren 2010 en 2011 (31999);

24 november 2009 (onder voorbehoud)

Wijziging van de Wet luchtvaart ter uitvoering van EG-verordeningen inzake consumentenrechten in de burgerluchtvaart (31871);

Wijziging van de Zeevaartbemanningswet in verband met de implementatie van richtlijn nr. 2008/106/EG inzake het minimum opleidingsniveau van zeevarenden (31975);
7/8 december 2009

Wijziging van het Wetboek van Strafvordering, het Wetboek van Strafrecht en de Wet schadefonds geweldsmisdrijven ter versterking van de positie van het slachtoffer in het strafproces (30143);

Wijziging van de Wet educatie en beroepsonderwijs en de Wet op de ondernemingsraden in verband met de medezeggenschap van personeel en deelnemers in de educatie en het beroepsonderwijs (medezeggenschap educatie en beroepsonderwijs) (31266);

Wijziging van de Wet milieubeheer en enkele daarmee verband houdende wetten (modernisering van de regelgeving over de milieueffectrapportage) (31755);
21/22 december 2009

Wijziging van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek en enige andere wetten onder meer in verband met de verbetering van het bestuur bij de instellingen voor hoger onderwijs, de collegegeldsystematiek en de rechtspositie van studenten (versterking besturing) (31821).

Lijst van ingekomen stukken, met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen

1. de volgende door de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangenomen wetsvoorstellen:

Uitbreiding van de mogelijkheid om voorzieningen te verstrekken bij arbeid als zelfstandige (31955);

Regels met betrekking tot versnelde ontwikkeling en verwezenlijking van ruimtelijke en infrastructurele projecten (Crisis- en herstelwet) (32127).

Deze wetsvoorstellen zullen in handen worden gesteld van de desbetreffende commissies;

2. de volgende regeringsmissives:

een, van de minister van Buitenlandse Zaken, inzake ontslag van de hoge vertegenwoordiger/vicevoorzitter van de Commissie (griffiennr. 145332);

een, van alsvooren, houdende mededeling van de goedkeuring van het op 30 september 2007 te Lissabon tot stand gekomen Verdrag tussen Ierland, het Koninkrijk der Nederlanden, het Koninkrijk Spanje, de Italiaanse Republiek, de Portugese Republiek, de Franse Republiek en het Verenigd Koninkrijk van Groot-Brittannië en Noord-Ierland tot oprichting van een Maritiem Analyse- en Operatiecentrum op het gebied van verdoevende middelen (Trb. 2007, 231), alsmede een toelichtende nota bij het verdrag (griffiennr. 145339);

een, van de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, ten geleide van de ontwerpregeling tot aanvulling van de Regeling aanwijzing ecodesignproducten (griffiennr. 145341);

een, van de minister van Verkeer en Waterstaat, inzake risico/mogelijkheden inventarisatie van projectrealisatie in de buurt van Natura 2000 gebieden (31721) (T01041) (griffiennr. 143389.02).

De Voorzitter stelt voor, deze missives voor kennisgeving aan te nemen. De bijlagen zijn neergelegd op de afdeling inhoudelijke ondersteuning ter inzage voor de leden;

3. de volgende missive:

een, van de Algemene Rekenkamer, ten geleide van een afschrift van een brief aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 6 november 2009 inzake bevindingen Algemene Rekenkamer programma Zwakke Schakels Kust (griffiennr. 145312).

De Voorzitter stelt voor, deze missive voor kennisgeving aan te nemen. De bijlage is neergelegd op de afdeling inhoudelijke ondersteuning ter inzage voor de leden;

4. de volgende geschriften:

een, van J., inzake feiten uit de branche prostitutie in plaats van leugens en suggestieve leugens (griffiennr. 143354.02).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden van de commissies voor Justitie en voor Binnenlandse Zaken en de Hoge Colleges van Staat/Algemene Zaken en Huis der Koningin;

een, van F.B., inzake Mediawet 2008 (griffiennr. 144219.01);

een, van E.K., inzake gastouderopvang om zeep (griffiennr. 144146.21).

Deze geschriften worden van belang geacht voor de leden van de commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschapsbeleid;

een, van A.H.R. te H., inzake brandbrief over verdwijning (partner)vrijstelling successie voor inwonende kinderen (griffiennr. 145329).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden van de commissie voor Financiën;

een, van A.R., inzake kilometerheffing (griffiennr. 145334).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden van de commissie voor Verkeer en Waterstaat;

een, van C.A.A., inzake bezwaar tegen Crisis- en herstelwet (31027) (griffiennr. 145242.03).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden van de commissies voor Verkeer en Waterstaat, voor Justitie en voor Binnenlandse Zaken en de Hoge Colleges van Staat/Algemene Zaken en Huis der Koningin;

een, van M.v.B. te H., inzake ophoging AOW-leeftijd naar 67 (griffiennr. 145025.07).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden van de commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid;

een, van R.V., inzake grieppandemiewaarschuwing (griffiennr. 144866.02).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden van de commissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport/Jeugd en Gezin.

De Voorzitter stelt voor, deze geschriften voor kennisgeving aan te nemen.